

Jalsoviczky Zoltánné Bárczay Róza

Amit a XX. században láttam és megéltem

**Edelény,
2010.**

Jaloviczky Zoltánné
Bárczay Róza

**Amit a XX. században
láttam és megéltem**

2010

Edelényi Füzetek, 43.

Szerkesztette:

© **Kiss Sándorné Jalsoviczky Ida és**

© **Szűcs Lajosné Jalsoviczky Lilla**

Technikai munkatárs:

Slezsák Zsolt

A borítón:

Bárczay Róza Borsodon, fiatal korában

HU ISSN 0238-1842

ISBN 978-963-88916-0-0

Kiadja a Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum
3780 Edelény, István király útja 49. Tel.: 48/525-080

Felelős kiadó: **Hadobás Pál** *igazgató*

**Nem másolható, sem részben, sem egészben.
Minden jog a leszármazottakat illeti!**

K-B Aktív Nyomda, Miskolc. F. v.: **Kása Béla.**
www.konyvmuhely.hu

Előszó

Édesanyánk életleírását tartalmazza ez a mű, amelynek forrásanyaga a részben megmaradt korabeli naplófeljegyzései, versei és később összeállított visszaemlékezései.

Célunk, hogy a források felhasználásával bemutassuk személyiségét, gondolkodását, az élet viharaiiban való helytállását.

Fontosnak láttuk fiatalkori érzéseit és gondolatait, valamint később családjában megélt örömeit és gondjait bemutatni, továbbá mély meggyőződéssel, de soha nem frázisokban megmutatkozó hazaszeretetét, szülőföldjéhez való ragaszkodását, a magyar földhöz való kötődését ábrázolni. A műben megmutatkozik, hogy sok esemény zajlott körülötte, aminek vagy résztvevője vagy szemtanúja volt, sok embert ismerhetett meg, irodalmilag igen művelt volt, más művészetek is érdekelték.

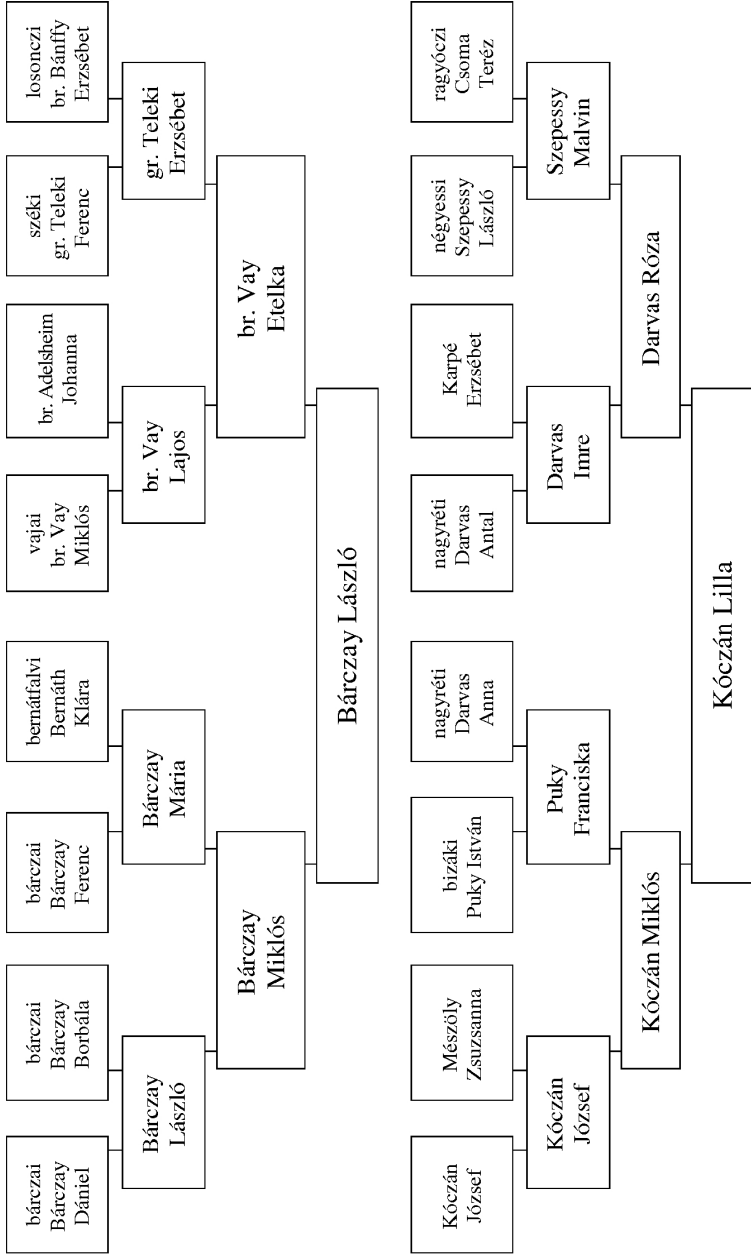
Mi, gyermekei különösen értékeltük azt a helytállást, amikor a viszontagságos időkben a nehézségeket türelemmel elviselve gondoskodott rólunk.

A könyv éppen születésének 105., elhunytának 15. évfordulóján kerül kiadásra.

*Kiss Sándorné Jalsoviczky Ida és
Szűcs Lajosné Jalsoviczky Lilla
leányai, mint szerkesztők*

ŐSEIM

Bárczay Róza

Ajánlás

*Nem sokaknak írom, csak a keveseknek
Azoknak, kik máma úgy mint én szenvednek,
Kiknek fáj az idő örök elmúlása
Régi szent eszméik sárba tapodása
Kik a múlt időket úgy mint én siratják:
Soraimat csak ők, mások ne olvassák!*

„Ha az ember sokáig él, sok mindent megél
és megéli mindannak az ellenkezőjét is.”

Gyermekkor

Csöndes, nyugalmas este volt Borsodon 1905. október 30-án. Kint a messzeségben már voltak nyugtalanító zajok, de azok messze voltak, nem hallatszottak ide. Akkor még a szénbánya sem nyílt meg a szomszéd Edelény községben, ami ronthatna volna a levegőt. Csönd, nyugalom és békesség lebegett a régi avargyűrű, a Bors vezér földvére és a tövében fekvő Borsod falu fölött. Ebbe a csöndes, nyugodt világba születtem egy középbirtokos családban, majd utánam néhány évenként három testvérem, Sándor, Lilla és Tibor.

Apám, Bárczay László, aki a földünkön gazdálkodott, megtestesült nyugalom és derűs kedélyű volt. Semmi nem imponált neki, csak a tisztességes ember. Nem emlékszem, hogy valaha is kimondott volna olyat, ami nem felelt meg teljesen a valóságnak. Az akkori kort dicséri, hogy ebből soha semmi kára, vagy hátránya nem származott.

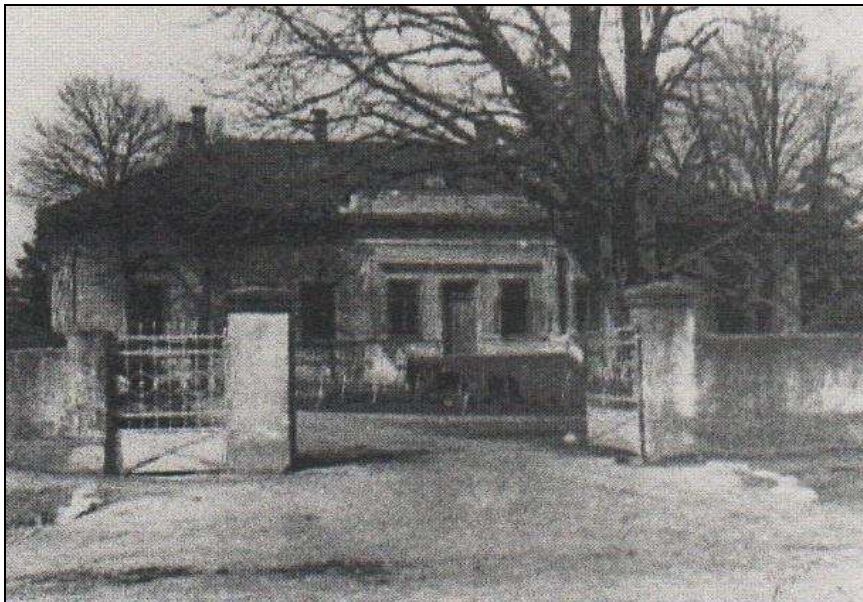

Anyám, sz. Kóczán Lilla végtelenül konzervatív gondolkozású, kissé talán gőgös is. Roppant nagy műveltségű és a művészet, kultúra iránt élénken érdeklődő, de műveltsége nem magyar. Goethe Faust-jából sokat könyv nélkül tudott idézni, de már nagy lány voltam, amikor az Ember tragédiáját először látta és olvasta. Csodálkozva ámult akkor el rajta, hogy ez milyen gyönyörű.

Az első gyermekkori emlékem 1909-ből való. Grádó fürdőben nyaraltunk akkor. A tenger vakítóan csillogott a napfényben és citromszag szállt a levegőben. Később, amikor a Bódván csolnakáztunk vagy felvágott citrom szagát éreztem, ez a két emlék mindig visszajött és mindig együtt jött vissza.

A házunk szép nagy, újonnan épült ház volt, a kertje is nagy, virágos és zöldeges, gyümölcsös.

A kertben volt tenispálya is. Ott rendezték a szüleim a teniszsúrokat nyaranként minden csütörtökön. Ezekre rendszeren eljöttek Szendrőládáról Polonkayék, Szendrőből gróf Csákyék, Balajtról Ragályiék és Koósék, a Szendrőlád határában fekvő szőlőből Kubikék, Boldváról örgróf Pallaviciniék és a Borsod falu másik végén lakó Szekrényessyék.

Minket nehezen lehetett rávenni, hogy a vendégeknek köszönjünk. Meglehetősen vad gyerekek voltunk és ha lehetett, elbújtunk előlük, de vendégségbe menni azért szerettünk, különösen Szekrényessyékhez, Pallaviciniékhez, Kubikékhoz és Polonkayékhoz.

Szekrényessyék ketten voltak, Árpád bácsi és a nővére, Berta néni. Árpád bácsi ekkor már özvegy volt, kitűnően tudott a gyerekekkel bántani. A kertje a Bódva partján feküdt és sokszor elvitt minket csolnakázni. Azonkívül mindenféle történettel mulattatott minket. A házon torony is volt, ahová vas csigalépcső vezetett föl. Nagy élmény volt számunkra ezen a lépcsőn fölrohanni és a toronyból szétnézni.

Kubikéknál hat lány volt. A legidősebb velem volt egykorú. Velük jól eljátszottunk. Sokat volt náluk az apjuk első házasságából való nővérük, Mária, akit Macusnak hívtak. Nagyon kedvesen zongorázott egészen könnyű darabokat és húgainak betanított kisebb színi jeleneteket is.

Bárczay Lilla, Sándor és Róza

Pallaviciniéknél ott volt Adolf bácsi és felesége, Bárczay Anna néni, három leányuk, Vera néni, aki a háztartást vezette, Teréz, aki keveset volt otthon, mert folyton utazott és Mária, akit Mickónak hívtunk, azonkívül Szepessy Kálmán bácsi, az Anna néni féltestvére. Kálmán bácsinak gyönyörű kertje volt, és benne néhány üvegház, ahol mindenféle egzotikus növény díszlett. Sok vendég is járt hozzájuk, köztük báró Vécsey Alfonz (Tomi), aki igen imponált nekünk azzal, hogy szeretett csúnyákat beszélni.

Polonkayéknak nem volt gyermekük, de velük élt Bandi bácsi édesanyja, Augusztá néni. Amíg a szüleink Polonkayékkal kártyáztak, Augusztá néni mulattatott minket. Mindenféle érdekes képeskönyvet hozott elő, magyart és németet.

Az első német kisasszony 4 éves koromban került hozzánk és így nem is emlékszem arra, hogy ne tudtam volna németül. A kisasszonyok azután sűrűn váltakoztak. Némelyiket szerettük, de nagy részüket ki nem állhattuk.

Általában meglehetősen rossz kölykök voltunk. Sokat veszekedtünk és verekedtünk. Csak olyankor nem veszekedtünk, ha kártyáztunk. Komolyan megtartottuk a kártyaszabályokat és nem emlékszem, hogy valaha bármelyikünk is csalt volna.

Ezenkívül még akkor is békességben voltunk, ha a diófán ültünk. A kertben volt egy diófa, amelyik már a tövétől kezdve elágazott. Ezen mindegyikünknek megvolt a maga ága, órákig tudtunk a magunk helyén ülni.

Az iskolai tanulást 1912-ben kezdtük. Sándor öcsém az első elemi tantárgyait tanulta, én az elsőét és a másodikát. Arról akkoriban szó sem lehetett, hogy a falusi iskolába járjunk a falubeli gyerekek közé. Fogadtak hát a szüleim a német kisasszony mellé még egy magyar kisasszonyt is, aki a falusi tanítónak unokahúga volt és tanítóképzőt végzett. Mi a német kisasszonyoknál valamivel jobban szerettük, a tananyagon kívül is sokat foglalkozott velünk, kis jeleneteket, társasjátékokat tanított be nekünk. Sétálni is leginkább Lenke kisasszony jött velünk. A faluban volt egy kis vegyeskereskedés, a Grünne, Fáni néni boltja. Oda sokszor betértünk cukorkát venni. Lenke kisasszony szívesen jött oda velünk, mert ez volt a borsodi kisszámú intelligencia kaszinója. Leginkább azonban a falun kívül sétáltunk.

Élénken visszaemlékszem egy késő őszi délutánra. Apám kint volt a szántást nézni és mi is odamentünk. A föld száraz volt és felhősen szürke az ég. És ebben a szürkességben szintén szürkén, szürke áramlással zúgott a keleti szél. A négy eke közül az utolsó után mentünk, és néztük a kiforduló földet. A föld egyenletesen szürke volt, de egyszerre valami fehéren villant meg, egy virághagyma, azután még egy és egy harmadik. Én boldogan ugrottam be érte a barázdába, mint aki kincset talált. Apám mondta, hogy kígyóhagyma vagy juhagyma. Én nagy örömmel vittem haza és elültettem a kertben. Még most is sajnálom, hogy azután megfeledkeztem róla és nem tudom, hogy kihajtott-e. Azóta olvastam valahol, hogy Ázsia őslakói a hagymás virágokat szentként tisztelték.

Nyáron délelőttönként eljártunk a Szekrényessyék kertjébe a Bódvára fürödni. Akkor még nem tudtunk úszni, csak később tanultunk meg teljesen magunktól, de azért szerettünk a vízben lubickolni. Délután pedig sokszor elvitt minket csolnakázni Árpád bácsi. Télen jártunk korcsolyázni, ezt nagyon élveztem, habár akkor még olyan korcsolyánk volt, amit a cipőre rá kellett csatolni, ez sokszor leesett és mi elvágódtunk.

Apai nagyszüleimet már nem ismertem.

Nagyapám, Bárczay Miklós családszerető ember volt, gyermekei mind még felnőtt korukban is nagyon összetartottak. Életére esett az 1848-as szabadságharc, amelyben részt vett mint kapitány. Halálra is ítélték, de Haynau által kegyelmet kapott, néhány év börtönbüntetést kellett Aradon letöltenie.

*özv. Bárczay Miklós 5 fiával, 2 lányával, 2 menyével és 2 kis unokájával
(László jobbról a harmadik)*

Nagyanyám, báró Vay Etelka viszonylag korán meghalt. Leánykorában erős spiritiszta médium volt. Mondják, hogy volt egy kis háromlábú asztalkája, egyik lábán ceruzával. Arra rátette a kezét és írt olyan nyelveken is, amelyeket nem tudott. Apám már csak a fehérműs szekrénybe zárva látta gyermekkorában ezt az asztalt. Tudomásom szerint nagyapám megtiltotta neki, így később már nem foglalkozott vele. Kilenc gyermeke volt, abból hetet fel is nevelt. Nagy műveltségéhez képest szerényebb természetű lehetett, mert nagyanyja, báró Adelsheim Johanna naplójában így említi: „die einfache Etelka”.

Nyaranta sok időt töltöttünk anyai nagyszüleinknél, Gesztelyben.

Nagyapámra, Kóczán Miklósról még jól emlékszem, amint gesztelyi otthonában ott ült a kártyaasztal mellett és kártyázott a vendégekkel vagy egyedül rakta a pasziánszot. Kitűnően gazdálkodó ember volt, aki hosszú élete alatt megkészserezte az anyjától örökölt vagyont. Talán ezért állott fősvény hírében, pedig háza táján a fukarságnak legkisebb jele sem volt látható. Nagy és szép háztartást vittek nagyanyámmal, rengeteg vendég járt hozzájuk. Csak a saját személyében volt végtelenül szerény, még az asztalnál felszolgált parádés ételekből (torták, krémek, habok) sem evett soha, és ezek helyett mindig gyúrt tésztát tálaltak neki külön. Szerette kereken kimondani, amit gondolt és találó, jó mondásait még később is sokáig emlegették.

Nagyanyám, sz. Darvas Róza fiatal korában nagyon szép volt. Inkább alacsony, de nagyon arányos termetű, finom, kecses. Sohasem láttam olyan szép kezet, mint az övé, de ápolta, gondozta is. Rengeteg szarvasbőr kesztyűje volt és minden alkalomra mást húzott föl. Külön kesztyűje volt az újságolvasáshoz, külön a pénz számolásához, stb. A bacilusoktól roppant óvakodott, a kilincseket naponta néhányszor megtörölte lizoformos ruhával, az egértől pedig igen irtózott. Nem emlékszem, hogy valakire is gorombán rászólt volna. Cselédei előtt óriási tekintélye volt. Ha valakiben valami kifogást talált, ennyit mondott: „ejnye” s az már süllyedt volna a föld alá. Ugyanúgy voltunk mi gyerekek. Ha valamire azt mondta, hogy „drágám, nem szabad”, akkor azt meg nem mertük volna tenni. Saját maga sohasem nyúlt semmihez, mindent a nagyszámú cselédséggel végeztetett. És a munkát szinte az egészségre ártalmas dolognak tartotta.

Gesztelyben két ház volt. Egy nagyobb hét szobás és egy kisebb három szobás. Régi házak voltak. Valamikor még nagyapám nagyapja, Puky István élt itt. Ő nagy pártolója volt a művészetnek. Sokat időzött nála Csokonai és Lavotta. A nagy ház egyik szobájából tapéta ajtón egy rejtkszoba nyílt, az archívum. Ajtajára nagy tükör volt akasztva. Nagyapám ott tartotta a pénzét és fontos iratait. Időnként, ha bement Miskolcra a bankba, kiadta a parancsot: „vegyétek le a tükröt!” Az inas és a szobalány ketten levették a nagy tükröt, nagyapám kinyitotta az ajtót és mi kíváncsian lestünk be. Pedig nem láttunk semmit, odabent sötét félhomály volt. Azután bezárult az ajtó és a tükör visszakerült a helyére.

Kóczán Miklósné sz. Darvas Róza

*Darvas Róza nagyanyja
Szepessy Lászlóné sz. Csoma Teréz*

Darvas Róza anyja
Darvas Imréné sz. Szepessy Malvin

Nagyszüleim, amióta három lányuk már férjhez ment, csak ketten éltek itt, de nagyszámú cselédséget tartottak. Volt házvezetőnő, komorna, szakács, inas, szobalány és két szolgáló. Azonkívül itt volt még a régi öreg szobalány, Zsuzsóka, aki már nem nagyon dolgozott semmit, csak a tollseprővel simogatta végig reggelenként a két szalonban a bútorokat. És még ott volt a régi kulcsárnak az özvegye is, ő már nem csinált semmit, csak az ott megöregedettséggel jogán élt ott. Az inas apja, a régi nyugalmazott inas külön lakott a családjával, de be-bejárt néha ezüstöt

tisztítani és a kertben sepregetni. Egyszer alaposan ránk ijesztett. Így adta elő: egyszer későn este jöttem haza egy lakodalomból. Amint belépek a szobámba, látom, hogy egy veszett kutya fekszik ott az ágy alatt. Hozzávágtam a botot, erre kiugrott a szobából. Gyorsan becsuktam az ajtót, erre ő visszafordult és úgy kaparta az ajtót, mint a tigris. Ezt mi mind elhittük és hetekig nem mertünk bemenni este a sötét szobába, hogy ott van a veszett kutya az ágy alatt.

Gesztelybe, a nagyszüleimhez nagyon sok vendég járt. Leggyakrabban jött nagyanyám unokatestvére, Darvas Béla bácsi a feleségével, Berta nénivel és anyám unokatestvére, Gyuri bácsi, aki ha eljött, sokszor lement a konyhába elbeszélgetni a régi öreg cselédekkel. Gesztelyben a feudalizmus még mindig élt.

Nálunk Borsodon valamivel kisebb háztartás volt. Szakácsnő, inas, szobalány, szolgáló, és amíg Tibor öcsém kicsi volt, a dajkája, az öreg Erzsi is, aki rajongásig szerette egész családunkat, különösen anyámat. Nagyon vallásos református volt és később szemrehányást tett anyámnak, amiért megengedte, hogy a Lilla húgom fia katolikus legyen.

1913 nyarán levizsgáztunk, Sándor az első, én az első és második osztályból. Természetesen tiszta kitűnő bizonyítványt kaptunk, mert a pap és a tanító a szüleim iránti olyan tiszteletlenségnek érezték volna, ha rosszabbat adnak, amit nem lehetett megtenni. Én szerettem tanulni, különösen a régi magyar mondák érdekelték. Még mindig élénken emlékszem egy késő őszi estére. Lenke kisasszony a Csaba mondát olvasta fel, azt, amikor Csaba seregével a székelyek segítségére sietve a Tejúton vágtat végig és még most is ott látszik a patkóik verte sok szikra az apró csillagok képében. Én nem emlékeztem rá, hogy láttam-e már a Tejutat. Most látni akartam. Hiába mondta Lenke kisasszony, hogy hideg van kint, megfázom, és hogy felhős az ég, úgysem látnék semmit. Kifutottam az udvarra és tényleg nem láttam semmit. De a felhők fölött ott éreztem a Tejutat, ott éreztem Csaba királyfi egész seregét, amint az égen vágtat. Később azután sokszor eszembe jutott ez az este, amikor derült nyári időben a Tejutat néztem.

Gyermekkoromban az egészségem gyöngye volt. Gyakran elrontottam a gyomromat, ha megkarcoltam magamat valamivel, a legkisebb seb is hamar elgennyesedett. Azonkívül a nyakamon is állandóan dagadt volt egy mirigy. Ezért 1913. nyarán elvittek minket Csíz fürdőre. Ott délelőttönként fürdeni kellett és utána egy óra hosszat ágyban feküdni,

amit nagyon untunk. Délutánonként elvittek az orvoshoz, aki jódos vízzel kimosta az orrunkat, ezt különösen utáltuk. Inni is kellett a jódos csízi vizet. Ennek kellemes sós ízét szerettük, csak azt kifogásoltuk benne, hogy vele egyidejűleg nem volt szabad nyers gyümölcsöt enni.

Mindezeket összevéve utáltuk az ott-tartózkodást és alig vártuk, hogy hazajöjjünk a borsodi kertbe, a diófára. Ez a nyár katasztrófálisan esős volt. Apám, aki többször eljött minket meglátogatni, beszélt, hogy a termést nem tudják betakarítani, a búza a keresztekben kicsírázik. A Bódva annyira megáradt, hogy egy ember, aki többedmagával piszkálta el a híd lábánál megrekedt fücsomókat, beleesett és belefulladt, ahol rendes körülmények között térdig ért a víz. Hazajöve ősszel ismét megkezdtük a tanulást. Nekem a tanulással egyébként nem volt semmi bajom, csak egyet utáltam, a zongora órát. Lenke kisasszony vesződött velem ezzel is.

Ezekből a szonátákból egyáltalán semmi szépséget vagy zeneiséget nem tudtam kiérezni. Csak akkor jöttem rá, hogy van a világon zene, amikor vendégek voltak nálunk, Szekrényessy Árpád bácsi zongorázott és Szomjas Luli énekelt: „Szomorú a nyárfaerdő”.

Azóta később is mindig szerettem ezt a nótát, mert ez ébresztett rá a zenére. Lassan elmúlt a tanév és 1914. júniusában levizsgáztunk. Vizsga után nagy bánatunkra megint elvittek minket Csíz fürdőbe. Odajött a nagy megrendítő hír: Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét Boszniában meggyilkolták. A fürdővendégek mind nagy izgalomba jöttek. Mi lesz ebből? Háború? Az lett! Mikor már otthon voltunk, a gazdasági cselédek nagy részét behívták katonának. Mentek a harctérre. Mikor bevonultak, apám kikísérte őket az edelényi állomásra és mi is elmentünk vele. Azóta hallottam, hogy Budapesten akkor milyen ostoba háborús lelkesedés volt. Mi ebből ott falun semmit sem láttunk. Az asszonyok sírtak, a férfiak csöndben voltak. Hazafelé jövet apám megjegyezte, hogy most nagy drágaság következik.

Ebből a drágaságból mi eleinte nem éreztünk semmit. A legfontosabb élelmiszerek kiteltek a gazdaságból, ruhát, cipőt is lehetett Miskolcon kapni, bár felemelt áron. Ősszel a tanulást megkezdtük Lenke kisasszonnyal, ő tavasz felé elment tőlünk és akkor a nagybátyja, Fejérváry Miklós töltötte be a helyét. Igen szigorú volt hozzánk és mi roppantul respektáltuk.

Saját magáról azt tartotta, hogy olyan jó tanító mint ő nincs még egy. Ha a szemüvege fölött ránk nézett és azt mondta, hogy ejnye Rozsuka, ejnye Sándorka, vagy ejnye Lilla, akkor valósággal reszkettünk. De a tiszta kitűnő bizonyítvány most is megvolt szokás szerint.

Szekrényessyék sokszor jöttek át hozzánk. Árpád bácsi délelőttönként bekocsizott Edelénybe a postára, visszafelé jövet benézett hozzánk és beadta a mi postánkat is. Délutánonként pedig ketten jöttek át Berta nénivel teára. Mind a ketten nagyon szerettek beszélni és mi érdeklődéssel hallgattuk a régi történeteiket. A karácsony és szilveszter este pedig sohasem lehetett volna meg nélkülük. Délután már teára jöttek, azután megvolt a karácsonyfa gyújtás, a kapott játékokkal Árpád bácsi egész vacsoráig játszott velünk. Szilveszter estéjén vacsorára jöttek, vacsora után pedig tombolán sorsoltunk ki mindenféle apróságot.

Az éjfél is megvártuk együtt, azután meggyújtották a kis lámpásukat és útra keltek a falun keresztül.

Lilla húgomnak gyermekkorában nagy fantáziája volt. Mindig mesélt nekünk egy földalatti országról. Mi Sándorral érdeklődéssel hallgattuk, nem untuk úgy, mint a kisasszonyoktól hallott Grimm és Andersen meséket.

A mesék közül én csak a magyar meséket szerettem, a hétfejű sárkányról, meg a Fehérló fiáról szólót. 1915 nyarán levizsgáztunk, utána Gesztelyben nyaraltunk, ahol szerettünk lenni. Nagy ebédek, uzsonnák és vacsorák voltak, és mi élveztük a sok édességet. Sokszor voltak vendégek is. Én érdeklődéssel hallgattam, amit beszéltek. Sokat politizáltak és ezen persze vitatkoztak. Nagyapám Tisza (kormány)-párti volt, apám Andrássy (ellenzéki)-párti. Egymással nemigen vitatkoztak, csak a többi vendéggel. Én amíg hallgattam, úgy csöndben magamban szintén állást foglaltam. Tisza párti voltam, hogy miért, azt nem tudtam volna megmondani. Talán előre éreztem az elkövetkező időket. Ősszel hazaérkezve folytattuk a tanulást. Engem a miskolci Felső Leányiskolába íratnak be magántanulónak. Fejérváry Miklós tanított továbbra is.

1916 tavaszán apámat behívták katonának. Őt a kora miatt már nem vitték a harctérre, hanem a nagyidai lókorházba került. Ott lakott báró Schell Gyula is, aki nagyon kedvesen meghívta apámat, hogy szálljon hozzá. Nyáron a vakáció idején anyám elvitt minket meglátogatni apámat. Először Sándort és engem vitt el, másodszor Lillát és Tibort.

Schellék nagy kastélyban laktak és igazi főúri háztartás volt náluk. Elkocsiztunk apámmal oda is, ahová ő volt beosztva. Odajött egyik-másik katona különböző jelentésekkel, apámat hadnagy úrnak szólítva. Ez is új és érdekes volt számunkra.

Amíg anyám a két másik gyerekkel Nagyidán járt, addig a másik kettőt Szekrényessy Árpád bácsi szórakoztatta. Kis hajtókosiján elvitt minket a Sajószentpéter határában lévő Kopaszföld-Duzsnok korcsmájába. Ott spriccert rendelt nekünk, ez is új és érdekes volt számunkra és nagyon élveztük.

A harctérre kivitt gazdasági cselédek munkaerejét pótolni kellett, így orosz hadifoglyok jöttek hozzánk. A dohánysimító helyiségben laktak és eleinte egy falusi asszony főzött nekik, de hamarosan közülük jelöltek ki egy szakácsot. Nem volt velük sok baj, elég jóakarátúak voltak és igyekeztek dolgozni még a gyakorlatlanabbak is. Az öreg ispán megbetegedett, két felnőtt fia, aki segítségére lehetett volna, kint volt a harctéren. Hogy ezt a gazdaság ne érezze meg, apámnak megengedték, hogy leszereljen.

Ősszel megint megkezdtük a tanulást, mivel most már Sándor is gimnazista volt, nem Fejérváry Miklós tanított, hanem Osváth József nevű teológust fogadták meg a szüleim házitanítónak. Én a számtan-mértannal kissé hadilábon álltam, de azért az is ment. Ellenben a történelem és az irodalom nagyon érdekelt.

Egyszer egy történelem órán a Vata lázadást magyarázta, azt, amikor a lázadó, pogány magyarok Gellért püspököt hordóban gurították le a Dunába. „Ő csak imádkozott és vetette feléjük a keresztet, de azok ettől még mérgesebbek lettek, Gellértet belenyomták egy hordóba és úgy gurították le hordóstul.” Ezt olyan lelkesen magyarázta, mintha szinte ő is gurította volna. Ez a lelkesedés énrám is ráragadt, és szinte én is gurítottam vele.

Ebből sok megmaradt bennem. Később is Ady legszebb versének mindig az „Egy párizsi hajnalon”-t tartottam, és nagyon imponált nekem a Szabó Dezső pogány magyarkodása is. Később ugyan kissé kiábrándítóan hatott rám, amikor olvastam, hogy ősünk vallása sámánizmus volt. Én mindig valami japán sintohoz hasonlónak szerettem elképzelni.

A fogalmazásokat ugyan nem szerettem, de azért azok is elég jól mentek. A hittant megtanultam úgy, mint a többi tantárgyat, de azért egyszer mégis volt egy nagyon szép vallásos élményem. Tavaszi este

volt és én a másnapi hittan leckét tanultam, Berzsenyi „Fohász”-a volt feladva. A költő minden sora, minden érzése visszhangzott bennem, különösen az utolsó sorai keltettek bennem mély, boldog megnyugvást.

1916 őszén meghalt I. Ferenc József király és hamarosan megkoronázták utódját, IV. Károlyt. Az újságok hozták a nagy ceremóniákról való fényképeket. Érdeklődve nézegettük, de a hangulat akkor már nyomott volt. Románia is belépett a háborúba ellenünk, ennek következtében nem volt petróleum. Így a leckéket megtanultuk még valahogy nappali világosságnál, az esti unalmat pedig azzal próbálták elűzni a szüleim, hogy bridzsezni tanítottak minket. Körbeültük a nagy ebédliasztalt és mindenki egy kis pislogó mécesst tett maga elé. Négyen játszottunk, ketten nézték. Sándornak nagy tehetsége volt hozzá, nekünk többieknek kevesebb.

1917 tavaszán nagy szomorúság ért minket. Meghalt Szekrényessy Árpád bácsi. Lehangelő tudat volt, hogy soha többé nem fogjuk látni. Megszűntek a csolnakázások is, de Berta nénihez most is sokszor elmentünk. Volt mindenféle színes üvege, azokon keresztül nézegettük a kertet és a szökökutat. Volt egy üvegház-szerű kerti szobája is, ahol mindenféle virágot tartott. Egyszer, amikor egy télen elmentünk hozzá a német kisasszonnyal, adott nekünk egy-egy cserepes virágot. Nekem egy primulát adott, a német kisasszonynak egy fehér jácintot. Nem voltam irigy természetű, de akkor ezt a jácintot nagyon irigyeltem. Valósággal földöntúli szépséget láttam benne. Ezen a nyáron is sokat voltunk Gesztelyben. Szerettünk ott lenni, habár azt nehezményeztük hogy nem engedtek minket a Hernádban fürdeni, mert nagyanyám azt veszélyesnek tartotta. Ő különben is nagyon óvatos volt. Egyszer, amikor kertben sétáltam, nagyanyám véletlenül leejtette a zsebkendőt. Az öreg tót kertész, aki éppen ott dolgozott, szolgálatkészten odaugrott, „nagyságos asszony, leesett zsebkendő, szabad nekem felvenni? Majd talán egy lapuval.” Leszakított egy orgonalevelet, azzal vette fel a zsebkendőt és úgy adta át nagyanyámnak.

Reggel az öltözés, este a vetkőzés mindig jó sok idejébe telt. Maga fésülködött, de egyébként a komorna, Erzsike öltöztette, arról pedig szó sem lehetett, hogy ő valamit a földről felvett volna. Nekem imponált ez a kényesség. Nagyapám későn feküdt le és későn kelt fel. Leginkább a karoosszékekben ült, nagy ritkán ment végig a kerten. Ez persze egészségtelen életmód volt, de az akkori emberek ezzel nem törődtek, ennek ellenére 73 évet megélt.

Nagyanyám névnapját, augusztus 30-át nagy vendégséggel ünnepelte. Néhányan már ebédre jöttek és még többen délután. Volt nagy uzsonna mindenféle jóval. Gyerektársaság is volt, eljöttek a szomszéd Ongárol az unokatestvéreink, Bárczay Zoltán és Andi, Kóczán Gazsi és Eszti. Volt nagy játszás, rabló-pandur és hasonlók.

Amikor hazamentünk, folytattuk a tanulást. Jött a tél és megint ród-liztunk, korcsolyáztunk. Egyszer korcsolyázás közben elestem és nagyon megütöttem a bal karomat. Nem tört el, de az ütéstől csonthártyagyuladást kaptam. Nagy lázat okozott és sokáig feküdtem vele. Végül meg kellett operálni a gennyes gócot. Alighogy ebből kigyógyultam, elgennyedt a nyakamon a mirigydagana. Ezt is meg kellett operálni. Bementünk Miskolcra, ott a kórházban lefektettek a műtőasztalra, nagyon rossz érzés volt az eszméletem hirtelen elvesztése. Utána még két napig Miskolcon voltunk, azután kimentünk Gesztelybe és onnan jártunk be elég sűrűn kötöztetni a sebet. Az üveges kocsi-val jártunk be. Ez gyermekkorunkban nagy szám volt nekünk, mert Borsodon nem volt üveges kocsi.

Akkoriban bizonytalan hírek szálltak. Oroszország kilépett a háborúból. Breszt-Litovszkban folytak a béketárgyalások. Ahhoz, hogy idáig jussunk, győzni kellett Oroszországban a forradalomnak és áldozatul kellett esnie az egész cári családnak. Mégis sokan remélték, hogy a legerősebb ellenség kiesésével talán megnyerhető lesz a háború. Nem számoltak Amerikával.

Erzsikének, a komornának volt egy gramofonja, nagyanyám szerette hallgatni, de nagyapám nem. Így behozták a gramofont a vendégszobába, ahol mi szállva voltunk. Leginkább érzelmes háborús dalok voltak, élénken visszaemlékszem rá, amint ezek az érzelgős dalok szóltak és az ablakon benézett a borongós februári alkonyat.

Az újságban lehangoló hírek jöttek. Az olasz harctéren rengeteg katonánk odaveszett a megáradt Piávéban. Budapesten voltak tüntetések, sztrájkok. Én nagy érdeklődéssel olvastam az újságokat, bármennyire lehangolóan hatottak is rám. Még most is lelkes Tisza párti voltam, ő már régen nem volt miniszterelnök, de még élénken részt vett a politikában. Apám a katonaságnál megismerkedett egy cseh katonaróvossal, aki lelkes cseh hazafi volt és célzott már rá, hogy a háború után a csehek fognak virágozni Magyarország rovására.

Ezen az őszön söpört végig egész Európán az úgynevezett spanyol nátha. Hallottuk hogy már Budapesten is, már Miskolcon is van, míg végül mi is benne voltunk mindnyájan. Szerencsére mindnyájunknál enyhe lefolyású volt, de jó néhány ismerősünk meghalt benne. Sötét árnyékot borított ez a világra. És azután jött még sok más sötét árnyék is. A front kezdett felbomlani, a katonák özönlöttek haza, október 31-én pedig jött a szörnyű hír: Tisza István gróft Hermina úti villájában fegyveres behatolók meggyilkolták. Utolsó szava ez volt: „ennek így kellett lennie”.

Sok mindennek kellett aztán még úgy lennie.

Karácsonyra egy naplónak való kis könyvecskét kaptam, így meg is kezdtem a naplóírást:

Borsod, 1918. december 24-i naplóbejegyzés:

„Ma van karácsony estéje. Minden évben, úgy ma is átjött hozzánk Szekrényessy Berta néni uzsonnára és karácsonyfa gyújtásra. Lillával hoztuk a kézimunkákat, amiket anyámnak, apámnak és Berta néninek ajándékoztunk. Mikor a karácsonyfa gyertyáit eloltottuk és visszamentünk az ebédlőbe, én mindjárt hozzá is fogtam a napló írásához. Megírom először is, hogy most tizenhárom éves vagyok. 1905. október 30-án születtem Borsodon és azóta itt is laktam mindig. Három testvérem van: Sándor, Lilla és Tibor. Én vagyok köztük a legidősebb.”

Kaptam hozzá egy lakattal lezárható ládát is amibe majd az írásaimat teszem, pecsétviaszt, pecsétnyomót, ceruzákat, egy Verne könyvet és a naplót. Ennek mindig magamnál hordtam a kulcsát, a testvéreim egyszer valahogy mégis kinyitották és a naplóba beleírták, hogy „ellenőrizve”. Január vége felé egyszer az udvarra néző szobában ültünk a német kis-asszonnyal. Az ablakon kinézve láttuk, hogy a jegyző bejön a kapun, később elmenni is láttuk. Nemsokára bejött anyám talpig gyászban. Mondta, hogy a jegyző hozta a hírt, telefonáltak Gesztelyből a község-házára, hogy nagyapám meghalt. Azután előállt a kocsi és anyám elment Gesztelybe. A temetésre minket, gyerekeket is elvittek. A koporsó és a szertartás a ház előtti gangon volt.

Ezután a szüleim többször elmentek Gesztelybe anyám két testvérével az örökölt vagyont megosztani. Mind a hármuknak ezer hold körül jutott fejenként. Bár akkor már kétséges volt, hogy jut-e valakinek is valami.

Borsod, 1919. március 22-i naplóbejegyzés:

„Ma reggel apám és anyám elment Gesztelybe. Délután itt voltak Polonkayék. Ők mondták, hogy megint más forradalmi kormány van.”

A férfiak számára kötelezővé tették a sapkájukon egy vörös gomb viselését. A gazdasági cselédeink mind hordták, de ha templomba mentek, akkor levették.

Borsod, 1919. március 30-i naplóbejegyzés:

„Ma Sándor föltett a sapkájára egy piros gombot. Tibci már tegnap föltette. Ők játszanak ezzel, de én nagyon haragszom érte, mert nekem Tisza István az ideálom, akit a forradalmárok alávaló módon megöltek.”

Borsod, 1919. április 23-i naplóbejegyzés:

„Ma feljött a helybeli „direktórium”, főként a dohánykertészeink, és megszámozták apámnak minden pénzét. Hogy mi célból, azt nem tudom.”

Akkor már híre járt, hogy a cseh hadsereg közeledik. Polonkayék mondták, hogy náluk egy fiatal hadnagy van néhány közlegénnyel, aki mint katonatiszt a vörös hadseregnél is megmaradt kényszerűségből. Ugyanúgy volt Edelényben Demeter Géza, anyám unokatestvére is. Az ilyen tisztek azt tartották, hogy olyanok vagyunk, mint a hónapos retek, kívül vörös, belül fehér.

Április közepén elmentünk Gesztelybe nagyanyámat meglátogatni. Egy délelőtt éppen a két fiúval az egyik fa tetején voltunk, amikor láttuk, hogy katonaság jön be a kapun. A fáról lejőve megtudtuk a következőket. Ez a székely hadosztály, a románok ellen harcolnak, de visszavonulóban vannak. Gesztelyben éjszakáztak és reggel mentek tovább. Nagyanyámat, aki különben is igen érzékeny idegzetű volt, nagyon izgatta ez a katonajárás. Ezért eljött velünk Borsodra, ahol aránylag nyugalom volt. A hírek azonban itt is szálltak a csehek közeledéséről. Hol előbbre jöttek, hol kissé visszavonultak.

Borsod, 1919. április 28-i naplóbejegyzés:

„Délután itt volt Edelényből Demeter Ernő bácsi, Demeterné Bözse néni, fiuk Demeter Géza, Szepessyné Margit néni a húgával, meg két

idegen hadnagy. A falu fölött egy repülőgépet láttak. Ez itt nagy ritkaság, és én sajnálom, hogy nem láttam, mert még sohasem láttam repülőgépet.”

Borsod, 1919. április 30-i naplóbejegyzés:

„Reggel, amikor fölkeltünk, mondták, hogy a csehek itt vannak. Mindjárt kimentünk a kapuba. A csehek vagy tizenöten lehettek. A főhadnagyot apám bevezette, de mi a kerítésnél maradtunk. Akkor megint ágyúdörgést hallottunk és vagy három golyó süvített el a fejünk fölött. Erre természetesen beszaladtunk. Jött egy cseh katona is és jelentett valamit a főhadnagynak, mire az kirohant. A lövéseket a vörösek páncélvonata küldte. A cseh páncélvonat is elébe ment lövöldözni, és a csehek nemsokára elmentek a faluból Edelény felé. Később még vagy háromezret cseh vonult át a falun.”

Délután Berta néninél voltunk. Mondta, hogy az egyik ágyúgolyó az ő kertje mellett egy útra esett le és föl is robbant. Egy a temetőbe, egy az egyik kertbe, egy a Bódvába és egy az útra esett. De ezek nem robbantak föl. Este felé elmentünk megnézni azt, amelyik a templommal szemközt lévő kertbe esett, de csak egy mély lyuk volt ott, nem volt nagyon fölvetve a föld. Este felé kimentünk a kert végében lévő kilátóra. Sajószentpéter felé harc lehetett, mert sokáig hallottunk géppuska ropogást és ágyúdörgést.”

A szomszéd Szendrőlád faluban a községházára ki volt tűzve a vörös zászló. Mikor a csehek közeledtek, a bíró szólt a lányának, hogy „vedd be a vörös zászlót, tüzd ki a fehérét”, mikor a csehek kissé visszavonultak, így adta ki a parancsot: „vedd be a fehér zászlót, tüzd ki a vöröset! Mikor a csehek végérvényesen bejöttek: „vedd be a vöröset, tüzd ki a fehérét!” Egy reggel borongós, nedves időben kint álltunk a kapuban. Láttuk, hogy a sáros úton vonulnak a cseh katonák. Nem néztük őket nagyon ellenséges szemmel, a Vörös Hadsereg, a Tanácsköztársaság ellen harcoltak. Akkor már nálunk volt nagyanyám féltestvére, Demeter-né, Bözse néni is, aki a fia közelségét kereste. A fiát a csehek nem tekintették hadifogolynak, szabadon jöhetett-mehetett. A csehek ezután továbbvonultak dél felé. Viszonylag nyugalom volt, de az ellenőrizhetetlen hírek szálltak. Hallottuk, hogy Béla bácsit a vörösök túszként elfogták és börtönbe zárták. Nagyanyámat nagyon felizgatta ez a hír,

mert Béla bácsi nagyon kedves unokatestvére volt. Azután hallottuk azt is, hogy a csehek hátrálnak, a vörös hadsereg nyomul előre, és május 20-án délután megjelent néhány ösmerősünk és rokonunk azzal a hírrrel, hogy a Vörös Hadsereg már elfoglalta Miskolcot és ők menekülnek előle. Egy részük itt aludt, más részük Szekrényessy Berta néninél vagy Szendrőládon, Polonkayéknál. Reggel mentek tovább. Reggel mi is mentünk két kocsival, mert sokan voltunk. A családunk hatan, a német kisasszony, nagyanyám Erzsikével és Bözse néni.

Már be volt fogva mind a két kocsi, amikor a cseh tiszt követelt egy lovat, meg egy borjút. Borjú nem volt, de helyette az ispán adott két disznót a magáéból. Az igáslovak kinn dolgoztak a mezőn és meg kellett várni, amíg az egyik hazajön. Rendesen megfizettek mindent. Mi nagyanyámékkal elindultunk az első kocsival. Anyámék megvárták, amíg az igásló előkerült és akkor jöttek utánunk. Az országút zsúfolt volt. A sok menekülőn kívül a cseh trén is ott vonult vissza. Ez egészen Szendrőig tartott. Onnan már jobb volt az út és nemsokára megérkeztünk Szalonnára, Gedeonékhoz. Oda nemsokára megérkeztek anyámék és Bónis Aladárék is. Ott ebédeltünk és délután továbbmentünk észak felé. Tornán apám a két fiúval örgróf Pallavicini Jánosékhoz szállt, nagyanyám és Bözse néni Péchy Gáspárékhoz. Anyám pedig a két leánnyal és a német kisasszonnyal a Torna melletti Méhészke faluban Szirmay Józsefékhez. Polonkayék szintén megérkeztek Pallaviciniékhez. Mikor már néhány napig ott voltunk, mondták Polonkayék, hogy a szendrőládi állomásfőnöktől jött a hír, hogy a borsodi házunkat a cseh katonaság teljesen kirabolta. Így szüleim elhatározták, hogy visszamegyünk megnézni, hogy mi van ott. Szendrőládra mentünk, ott az öreg Augusztá néni otthon volt, mert ő nem volt hajlandó elmenekülni. Roppant szívesen fogadott bennünket, ottmaradtunk, amíg anyámék átmentek Borsodra szétnézni. Nagyon szomorú tapasztalattal jöttek vissza. A csehek minden könnyen mozgatható dolgot elvittek, ezüstöt, porcelánt, ruhafélét. A nagy vaspántos ládát, amelyben a régi családi írások voltak, az ispán kivitette a szőlőhegyi borospincébe. Így szomorú tapasztalatokkal jöttünk vissza másnap Tornára és Méhészkére. Következő nap pedig tovább Stósz-füldőbe. Odajöttek Polonkayék is. Közben a Vörös Hadsereg gyorsan nyomult előre, így Stószon sem sokáig maradtunk.

Elindultunk és mentünk észak felé. Estére értünk Szepesváraljára. Ott tanácstalanul megálltunk a főtéren. A város lakossága kíváncsian állt

minket körül. Érdeklődtünk szálló iránt, de senki sem szolgáltat felvilágosítással. Tibor öcsém néhányszor megkérdezte, hogy „hol fogunk ma aludni”, de senki sem tudott rá felelni. Végül a körülöttünk állók közül valakinek eszébe jutott, hogy a polgármesternek kellene szólni, aki nemsokára meg is jelent és apámmal rájöttek, hogy fiatal korukban ismerték egymást. Nagyon szíves volt, nagyanyámékat befogadta és minket is elhelyezett a nővérénél. Ott voltunk három napig. Közben megnéztük Szepes várát. Már romban volt, de egyes részei még épek maradtak. Azután indultunk tovább északnak a Tátrába. Barlangligetre mentünk először, de ott még nem volt nyitva semmi. Így továbbmentünk Matlárházára ahol már volt néhány fürdővendég. Polonkayék és Bónisék is ott voltak, velük együtt nyaraltunk két hónapig. Sándor öcsém azt mondta, hogy neki életében ez volt a legjobb nyara. Én is jól éreztem ott magamat, de azért vágytam haza. Egyszer megláttam a parkban egy kis orgonacserjét. Éppen virított. Amint az illatát megéreztem, visszarémlett elém a borsodi kert, a sok orgonabokor.

Ottlétünk elején bejöttek a lengyelek azzal, hogy ezt a vidéket az antant nekik ígérte. Később cseh katonák is megjelentek és volt egy kis lövöldözés. A szálló falai vékony deszkából voltak, így este nem mertünk a szobában maradni, hanem lementünk a pincébe. Ott megvártuk, hogy minden elcsöndesedjen, ezután feljöttünk és lefeküdtünk. Reggel nagy dörömbölésre ébredtünk, kinyitottuk az ajtót és láttuk, hogy cseh katonák vannak ott.

Végigjárták a szobákat és nézték, hogy nincsenek-e lengyel katonák elbújva. Később láttunk cseh és lengyel katonákat egy szekéren, úgy látszott, hogy megszűnt az ellenségeskedés és csakugyan nyugodtabb napok következtek. Engem ugyan nyugtalanított a tanulás, a vizsga.

Már június elején le kellett volna vizsgáznom a negyedik felsőből, így mulasztanom kell egy évet. Ennek ellenére mégis kellemesen teltek a napok. Tettünk néhány kirándulást, voltunk a Tarpataki vízesésnél, a Csorba tónál, és felmentünk a Kőpataki tóhoz is, ami nagyon magasan volt, a Lomnici csúcs tövében. Itt már megszűnt a magas, szálas fenyőerdő, csak törpe fenyő bokrok kúsztak a földön. A tó körül még hófoltok is voltak nyár derekán.

Délutánonként Polonkayékkal és Bónisékkal együtt átsétáltunk az úgynevezett Késmárki itatóhoz. Ez egy kis vendéglő volt, ahol uzsonnázni is lehetett. Július végén kezdtek jobb hírek járni. A magyar fehér

hadsereg egyesült a románokkal és együtt haladtak Budapest felé a kommunizmust leverni. Azután hallottuk, hogy már be is vonultak Budapestre, és a főváros nemzeti színű zászlódszben van. Így 1919. augusztus 7-én nagy örömmel és bizakodással elindultunk a két kocsival hazafelé. Először Dobsinára mentünk, a jégbarlang szállójába. Délután még megnéztük a jégbarlangot, szép és érdekes volt a sok jégcsap és fehér zúzmara. Másnap továbbmentünk Rozsnyóra a gyönyörű sztracenai völgyön keresztül. Délután indultunk el Rozsnyóról és Szalonnára érkezünk Gedeonékhoz. Tőlük is jó híreket hallottunk és bizakodva mentünk tovább Szendrőládra. Ott az öreg Augusztá néni, aki szerencsésen átélte a kommunizmust, nagy örömmel fogadott minket, minthogy a fiáék is velünk együtt érkeztek. Három napig ott voltunk, ezalatt a szüleim jártak haza Borsodra a házat rendbe szedni. A bútorok megvoltak, azokat visszavitték a kitakarított szobákba. Ágyneműt kölcsön kaptak Berta nénitől és augusztus 14-én mindnyájan hazamentünk. A kertet nagyon elhanyagolt állapotban találtuk, az utak dudvásak voltak és rengeteg búbos banka madár röpködött benne.

A kocsiszínbén volt sok kidobált írás, én megtaláltam köztük bélyeggyűjteményemet és regényeimet. A naplómát Berta néni már régebben megtalálta. Megtaláltam a ládámat is, beleköltöztem az írásaimmal és így már egészen otthon éreztem magamat. Egyébként is óriási szerencsénk volt. A birtokot a kommunisták állami gazdaságként, egyben kezelték. Így az összes állat, felszerelés megmaradt. A munkák is mentek folyamatosan tovább. Az új búzát megőrölték, volt lisztünk, kenyérünk, a zsírt szétlopták, de a tehenek megvoltak, így vajjal főztünk.

Néha bejött egy-egy román katona bort vagy dohányt kérni, de elég szerények voltak, nem volt baj velük. Az edelényi legfőbb kommunistákat azonban megverték. Ez már így van, amennyit az inga egyik oldalra kileng, annyit leng ki a másikra is.

1919. augusztus 31-én nagyanyám hazament Gesztelybe. Apám elkísérte kocsival. Ott mindent szép rendben találtak, román katonák ugyan jártak ott, de nem bántottak semmit. Nagyanyám küldött asztali edényeket és evőeszközt, aminek mi teljesen híjával voltunk.

Szeptember elején Sándort beadták a szüleim a miskolci minorita papok konviktusába. Tibort is kezdte tanítani Fejérváry Miklós, de Lillát és engem nem volt, aki tanítson.

Az idő múlt, eljött október, a szüret, majd az is elmúlt, a szüleimnek még mindig nem sikerült tanerőt kapniok a számunkra. Berta néninél akkor már régebben ott voltak a nővéreék, Bizell Gyuláné a férjével és leányával. Mind a hárman igen műveltek voltak és anyám nagyon élvezte a társaságukat.

Az ország kétharmadát elragadta az ellenség, az elveszett területekről özönlöttek be a menekültek. A hadsereget antant parancsra le kellett építeni. Sok katonatisztet el kellett bocsátani. Szociális szempontból azokat bocsátották el, akiknek volt más megélhetésük. Akkor nem lehetett mást tenni, de ez később végzetessé vált. Létrejött a nincstelen, nagyrészt idegen származású tisztikar, amelyik a második világháború végén olyan megbízhatatlannak bizonyult.

1920 januárban végre megérkezett hozzánk egy öreg tanárnő, aki ugyan mindjárt mondta, hogy algebra tanítást nem vállal, így erre a szüleim a falubeli káplánt kérték meg. Végre mehetett a tanulás és a nyáron le is vizsgáztam a negyedik osztályból. Ezt már az utolsónak tekintettük.

1920. január 25-én megvolt a képviselőválasztás. A mi kerületünkben egy boldvai jómódú kisgazdát választottak meg, és országosan is ez volt a helyzet. De voltak azért szép számmal régi ismerős családból való képviselők is. És egyetlen szociáldemokrata sem jött be. Érdeklődéssel figyeltük a politikát. Apám sokat várt Bethlen Istvántól, ismerte fiatal korában és már akkor is nagy jövőt jósoltak neki.

Horthy kormányzót is ismerték a szüleim fiatal korukban. Anyám nagyanyja, Puky Franciska rokonságot is tartott a családjával. Anyai nagyapámat az apja beadta Kenderesre, az öreg Horthy Istvánhoz „praxi”-nak, akkoriban még nem volt gazdasági akadémia, így a fiatal földbirtokosok egy idősebb rokonhoz mentek egy időre gazdálkodást tanulni. Anyám azonban nem szerette Horthyt. Haragudott rá, amiért nem eléggé szorgalmazza IV. Károly király hazajövetelét. Szélsőséges királypárti volt, ahogy akkor mondták, legitimista.

Apám több megértéssel látta a dolgokat. Nem foglalkozott politikával, csak a megyegyűlésekre járt el szorgalmasan.

Bárczay László díszmagyarban

Borsod, 1920. június 5-i naplóbejegyzés:

„A mai újságban volt, hogy a békeszerződést Trianonban aláírták. Béke? Már alig tudom elképzelni, milyen az. Hiszen még kilenc éves sem voltam, amikor a háború kitört. De az igazi béke-állapotoktól úgy látszik, még nagyon messze vagyunk. Annál is inkább, mert a megcsonkított ország területén az állapotok sohasem lehetnek olyanok, mint amilyenek a régi Magyarországon voltak. Az antant ugyan megígérte a határok későbbi kiigazítását, de a régi ország területét nem fogják visszaállítani. Legalább is egyhamar nem. Szó sincs róla, ez így örökké nem maradhat, de tarthat nagyon sokáig.”

Polonkayné Aradról való volt és így az ő ottani rokonsága révén kaptunk híreket arról a vidékről. Lesújtó hírek voltak.

A drágaság egyre nőtt, a pénz egyre vesztette értékét. Mi azért kellemesen éltünk, sokszor kikocsiztunk az erdőbe szalonkalesre, később számócát szedni.

Borsod, 1920. június 12-i naplóbejegyzés:

„Este Edelényben voltunk színházban. Ugyanis most egy vándor színtársulat van ott, azt néztük meg a Vám vendéglőhöz épített állásban. Székeket is vittünk magunkkal a kocsin, mert ott nem voltak. Egy operettet adtak: „Pillangó főherceg” címen. Egészen jó volt.”

Borsod, 1921. július 10-i naplóbejegyzés:

„Délután nagy football mérkőzés volt Edelényben. Az egyik miskolci csapattal mérkőztek és a mérkőzés után estére mulatságot és tűzijátékot hirdettek. Délután a mérkőzést megnéztük a pályával szemben lévő rétiünkről. Mind a két csapat körülbelül egyforma erős volt, de a miskolciak egy góllal mégis győztek. Este hazajöttek anyámék. Vacsora után megint kimentünk a rétre a tűzijátékot megnézni.”

Szeptember közepén anyám felvitt Budapestre és beadott a Notre Dame de Sion intézetbe. Nehezen szoktam meg, idegen volt minden. A bezártság érzése volt az otthoni szabadság után.

Borsod, 1921. január 3-i naplóbejegyzés:

„Milyen régen nem írtam már naplót! Egy negyed éve. Ez alatt a Notre Dame de Sion intézetben voltam Budán. Szeptember 14-én vitt

anyám Pestre. Először intézetben, távol otthonról és mindentől. Eleinte vagy egy hétig én is sokat sírtam. De azután később voltak vidám percek is. Egy jól fölmondott lecke, a délutáni szünórák, egy-egy otthonról kapott levél. Tanulni azonban sokat kellett és különösen eleinte nehéz volt, mert még nem jól tudtam franciául és ott mindent franciául kellett tanulni. Később azonban belejöttem és elég jól tanultam. Novemberben kanyarót kaptam és utána középfülgyulladás.”

Mind a két fületem fel kellett szűrni, az egyiket kétszer is. A karácsony előtti utolsó vonattal jöttünk haza, orvosi bizonyítvány révén bérelt szakaszban kaptunk helyet és szerencsésen hazaértünk karácsonyra. Mind a három testvérem akkor gyógyult ki a bárányhimlőből. Ezt tőlük természetesen én is megkaptam, nem voltam nagyon beteg, de az intézetbe nem mehettem vissza idejében. Mire visszamehettem volna, annyira megszoktam az otthoni szabadságot, hogy semmiképpen sem akartam visszamenni. A szüleim sem találták elég erősnek az egészséget, így nem adtak vissza. Kissé sajnáltam a francia nyelv tanulásának abbahagyását, de azért élveztem a szabadságot és a lassanként tavaszodó időt.

1921 tavaszán próbálkozott először visszajönni IV. Károly király. Nem engedték visszajönni, anyám szidta a kormányzót és a magyar államférfiakat, de apám szerint nagyon kockázatos lett volna visszahozni. A kis antant nagyon ellenezte és talán még fegyveres beavatkozásra is képes lett volna.

1921 nyarán jött hozzánk egy idősebb francia nevelőnő, aki a nyár végéig volt nálunk. francia és angol nyelvre tanított minket Lillával, azonkívül zongorázni is. Ezt most jobban bírtam, mint kisebb koromban, de azért most sem szerettem.

Jó szórakozást jelentettek számunkra az edelényi football mérkőzések. Vasárnaponként szorgalmasan jártunk nézni mind a négyen.

Borsod, 1921. július 24-i naplóbejegyzés:

„Ma nagy labdarúgó mérkőzés volt Edelényben. Elmentünk megnézni. Az edelényi csapat mérkőzött a diósgyőrrrel. Egészen egyenlő erősek voltak és egyetlen egyszer sem rúgtak gólt. Szünet közben és mérkőzés után súlydobás és magasugrás volt. Ebben egy miskolci cserkészcsapat is részt vett, akik már néhány nap óta itt táboroztak a rétünkkel szemközti kis akácosban.”

Borsod, 1921. augusztus 28-i naplóbejegyzés:

„Ma délután nagy football mérkőzés és pályaavatás volt Edelényben. Polonkayék nálunk voltak ebéden és velük együtt mentünk be Edelénybe. A mérkőzés igen érdekes volt. Az egyik miskolci csapattal mérkőzött az edelényi. Közben egy kis baleset is történt, az edelényi kapust, mikor a labda után elvágódott, úgy fejbe rúgták, hogy elájult. De nagyobb baja nem lett, mert amint föllocsolták, újra beállt a kapuba. Az edelényiek győztek 2:0-ra. Este a footballisták a vám vendéglőben műkedvelő előadást rendeztek. Azt is megnéztük.”

Ősszel anyámmal és Lillával elmentünk Gesztelybe és onnan jártunk be Miskolcra táncórákra.

Engem a délutáni táncóráknál jobban érdekelt a délelőtti gyümölcs-szedés. Kak falu határában feküdt egy nagyon szép nagy gyümölcsös-kert. Odajártunk ki a nagy legelőn keresztül gyönyörű szeptemberi napos időben. A kertészné, aki fogadott minket, kezet csókolt nemcsak nekem és Lillának, de még a Zmeskal fiúknak is. Ezt érdekesnek találtam, mint az ősrégi idők maradványát.

Október végén jöttünk haza Gesztelyből, akkor tartotta izgalomba az egész országot IV. Károly király bejövetele.

Én akkor a napló mellett kezdtem regényeket is írni. Nem találván elég jóknak, hamarosan megsemmisítettem őket, pedig minden vágyam az volt, hogy valamikor író nő legyek.

Borsod, 1921. november 14-i naplóbejegyzés:

„Délután itt volt Kertész Zoltán az edelényi kastélyból. Apámat jött meghívni holnapra ebédre valami vasúti szemle alkalmából. Este felé itt volt Berta néni is.”

Borsod, 1921. november 17-i naplóbejegyzés:

„Ma este befejeztem a regényemet. Nem vagyok vele megelégedve. Különösen a vége igen rövidre sikerült. Azonkívül az emberek jellemzése sem olyan, amilyennek szerettem volna. Én magam előtt látom a regényem alakjait, de képtelen vagyok őket úgy jellemezni, hogy az olvasó is olyannak lássa maga előtt, mint én. Ez bánt egy kicsit. Legfőbb vágyam, hogy író nő lehessenek valamikor. Milyen büszke volnék rá, ha a könyveimet mindenki olvasná!”

Apám ebben az időben prózaibb irodalommal foglalkozott, az úgynevezett vagyonválsággal. Ennek a kiszámítása nagy munka volt és elég súlyos összeg a fizetnivaló.

Ekkor volt Sopronban a népszavazás, úgy döntöttek, hogy Magyarországon maradnak. Ez egy kis vigasztaló hír volt a többi sok rossz között.

Ez a tél hosszan tartó, és hideg volt. Berta néni nekünk adta az összes régi korcsolyáját. Ezeket mind kivittük a Bódva jegére és osztogattuk a körénk seregülő falusi gyerekeknek. Némelyiknek csak fél pár jutott, némelyiknek egész, úgy vonultunk végig a Bódván.

1922 márciusban nagy megyegyűlés volt Miskolcon, főispáni beiktatással. Eljött rá Bethlen miniszterelnök is. A szüleim engem is elvittek. A főispán, Borbély Maczky Emil erősen jobboldali beállítottságú politikus volt, így őerte is lelkesedtem.

Borsod, 1922. március 13-i naplóbejegyzés:

„Este Edelőnyben voltunk színházban. Egy vándor színtársulat van most ott. „A kék mazur” című operettet adták. Elég jól játszottak és egészen mulatságos volt. Csak a szerelmes jeleneteket untam benne. Az mind valószínűtlen ostobaság!”

Borsod, 1922. március 15-i naplóbejegyzés:

„Este megint színházban voltunk Edelőnyben. Rákosi Viktor darabját: „Az elnémúlt harangok”-at adták. Nekem nagyon tetszett ez a darab. Szívbe markolóan időszerű. A fiatal magyar pap szenvedése az oláhok nyomasztó túlsúlyában. Az ember szinte el sem hiszi, hogy már régen, a háború előtt írták ezt a darabot.”

Borsod, 1922. március 18-i naplóbejegyzés:

„Délután megint az edelőnyi színházban voltunk. Az „Offenbach” című operettet adták. A zeneszerző élete, Eugénie császárnő iránti szerelme és halála szerepel benne. Egészen érdekes volt és tartalmasabb az átlag operetteknel.”

Április elején Madeira szigetén meghalt IV. Károly, Magyarország utolsó királya. Csak 33 éves volt, nagyszámú családot és két árván maradt országot hagyott hátra. Elmentünk a templomba a gyászistentiszteletre. Sokan sírtak.

Április végén írták az újságok a hírt, Németország gazdasági és talán katonai egyezményt is kötött a Szovjetunióval. Ez derült égből jött villámcsapásként hatott, nemcsak ránk, az antant hatalmakra is.

Borsod, 1922. május 11-i naplóbejegyzés:

„Edelényben cirkusz van és ma este bementünk megnézni. Egészen érdekes mutatványok voltak. Egy erőművész láncot repesztett szét a mellével és követ töretett a fején. Két légtornász ügyes és nehéz produkciókat végzett. Volt néhány állat, egy kevésbé ügyes műlovarnő, két bohóc meg egy gyermek táncospár.”

Májusban megint képviselőválasztás volt, a kormánypárt nagy többséget kapott. Apám az eddigi képviselőre, egy boldvai nagyobb kiskgazdára szavazott, de anyám egyáltalán nem szavazott, hogy őneki egyik sem kellett.

Borsod, 1922. június 18-i naplóbejegyzés:

„Délután labdarúgás volt Edelényben. A sajjószentpéteri csapat volt itt. Szépen játszott mind a kettő és az edelényiek győztek 2:0 arányban.”

Borsod, 1922. június 29-i naplóbejegyzés:

„Délután labdarúgás volt Edelényben. Szendrővel mérkőzött az edelényi csapat és győzött 6:1-re. De a sok gól ellenében sem volt érdekes a mérkőzés, mert mind a két csapat hol igen lanyhán, hol pedig durván játszott.”

Június végén Lilla levizsgázott Miskolcon a negyedik osztályból, és ősszel őt is beadta anyám a Notre Dame de Sion-ba. Kitartóbbnak bizonyult, mint én, kibírt két tanévet és jól megtanulta a francia kiejtést. Nekem ez gyenge oldalam volt, de azért én is megtanultam valamennyire franciául sok olvasás által.

1922 nyarán addig rimánkodtunk anyámnak, amíg hajlandó volt elvinni bennünket a Balatonhoz nyaralni. Július 11-én indultunk el nagy melegben. Budapesten egy, a Keleti pályaudvar közelében lévő szállóban megszálltunk. Másnap délelőtt még megnéztük a Szépművészeti Múzeumot, nekem nagyon tetszett Benczur Gyula: Vajk megkeresztelése. Balatonalmádiban egy kisebb privát panzióba szálltunk. A beren-

dezés meglehetősen primitív volt, villanyvilágítás nélkül, egy szál gertya volt a két szoba közötti küszöbre téve. De azért a Balatonban való fürdést élveztük. Egyszer elmentünk Tihanyba is hajóval és voltunk egyszer Veszprémben is. Hazafelé jövet Budapesten nem szálltunk meg, de körülnéztünk a városban. Megnéztük a királyi várat, a Mátyás templomot és szénéztünk a Halász bástyáról.

Borsod, 1922. július 30-i naplóbejegyzés:

„Délután labdarúgó mérkőzés volt Edelényben. Az egyik miskolci csapat jött el. Nagyon szépen játszottak és az eredmény 2:1 volt Miskolc javára.”

Borsod, 1922. szeptember 10-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt templomban voltunk. Délután labdarúgó mérkőzést néztünk. A borsodi csapat mérkőzött az edelényivel és 4:1 arányban kikapott. A végén az egész mérkőzés csaknem veszekedésbe fullt.”

Fiatal éveim

1922. október 8-án agarász verseny volt Miskolcon. Ez nagy társadalmi esemény volt, messze földről is eljött a mulatni vágyó ifjúság. Korán kimentünk a zsolcai határba, ott folyt az agárverseny. Délután mindnyájan bementünk Felsőzsolcára, ahol Bárczay Ferencné, Ida néni látta vendégül az egész társaságot. Én meglehetősen félénk fiatal lány voltam, és inkább csak hallgattam, amit a többiek beszéltek. Este bementünk Miskolcra, a Korona Szálló nagytermében tartott társas vacsorára. Vacsora után tánc volt, elég sokat táncoltam. Az első bálom jó, nyugodt hangulatban telt el.

Egy hét múlva tartották a második, úgynevezett országos agarász versenyt. Ez minden évben máshol volt és most Miskolcra esett.

1922 november vége felé a miskolci ismerős társaság megszervezett egy táncanfolyamot. Erre mi is bejártunk hetenként kétszer.

Ekkor már volt nálunk egy tanár, aki a két fiút készítette elő a sáros-pataki magánvizsgákra. Történelem és földrajz szakos volt, de az irodalom iránt is nagyon érdeklődött. Rábeszélt engem, hogy fizessek elő a Tormay Cecil lapjára, a Napkeletre. Szerettem ezt a lapot, fiatal írók, sokat ígérő tehetségek írtak benne. Egyszer nagyon felfigyeltem Németh László „Emberi színjáték”-ára. Arra is rábeszélt a tanár, hogy egyszer kocsizzunk be Miskolcra, a színházban megnézni az „Ember tragédiáját”-t. Én el voltam ámulva, ami színdarabokat eddig láttam, azok nem is voltak ehhez hasonlíthatók. Igazi élmény volt a számomra.

Borsod, 1922. december 13-i naplóbejegyzés:

„Este Edelényben voltunk színházban. Farkas Imre operettjét, az „Iglói diákok”-at adták. Egészen kedves és mulatságos kis darab volt.”

Borsod, 1922. december 19-i naplóbejegyzés:

„Délután korcsolyázni voltunk, este bementünk az edelényi színházba. A „Vengerkák”-at adták. Lehet, hogy elég jó darab lett volna, de az edelényi színészeket inkább érdemes operettben, mint drámában megnézni.”

Borsod, 1922. december 22-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt Berta néninél voltam, este bementünk az edelényi színházba. Ott a „Limonádé ezredes”-t adták. Nagyon vidám, kedves operett és sokat mulattunk rajta.”

Borsod, 1923. január 14-i naplóbejegyzés:

„Este felé elmentünk a símtóba a színi előadást megnézni. Arra Edelényből is kijött Bónis és még néhány úr. A műkedvelők egészen jól játszottak és határozottan érdekes volt az előadás.”

1923. január 25-én elmentünk Budapestre szórakozni. Lillát is akkor vittük vissza az intézetbe a karácsonyi szünet után.

Az én számomra meghatározó volt ez a nap! Budapestre megérkezve a Pannónia szállóba hajtottunk. Ott már várt minket Béla bácsi és Berta néni. Velük együtt mentünk be az étterembe vacsorázni. Közben Béla bácsi bemutatott nekem egy fiatalembert, ... Ivánt!

A színházban első nap egy könnyű vígjátékot láttunk, második nap egy operettet. A színházba Iván és a bátyja, Aladár is jött velünk. Egyik este Voinovics Géza darabját, a „Rákóczi”-t láttam. Ez sokkal jobban tetszett nekem a könnyű vígjátékoknál és operetteknel. Ez irodalom volt, irodalom és történelem. Úgyis az volt Voinovics másik darabja a Mohács is. Ebben a többi jó színész mellett láttam Jászai Marit is.

Majdnem minden este mentünk színházba és utána a Pannóniában vacsoráztunk. Hallgattuk a Radics Béla muzsikáját. Iván kezdett engem tréfásan bosszantani. Én úgy tettem, mintha haragudnék, de azért élveztem. Élveztem a társaságát és sajnáltam otthagyni Budapestet, amikor február elején hazajöttünk. A tavaszt várva sokat gondoltam vissza Budapestre, a Pannóniára.

Unaloműzőnek a Berta néni unokahúga, Bisell Margit tanított rajzolni. Nem valami nagy tehetségem volt hozzá, de azért néhány pasztellkép sikerült.

Tavasszal szépen virítottak a kertben a gyümölcsfák, és a langyos esteiken szálltostak a cserebogarak. Mi fogdostuk őket. Amint halk zúgással szálltak előttem, szinte hallottam a nótá zenéjét: „Azt sem kérdelem, sokáig élek-e, csak azt kérdelem, Rózsámé leszek-e?” Mi tagadás, szerelmes voltam!

Gesztely, 1923. március 16-i naplóbejegyzés:

„Ha most arra a Pesten eltöltött tíz napra gondolok, az olyanak tűnik föl előttem, mint valami szép álom. Mi tetszett hát nekem annyira Budapesten? A minden esti színház! A színházat én a költészet megtestesülésének, az írói képzelet szemléltetésének tekintem. Egy színházi este nekem többet ér egy báli éjszakánál. De nagyon szívesen emlékszem vissza a Pannónia-beli vacsorákra is. Valami bizonytalan érzés mintha azt mondaná nekem... De nem! Hagyjuk ezt! Amíg azt nem érzem, hogy egy emberért az összes többit odaadnám, addig minden effajta dolog ostobaság. Attól pedig, hogy veszekedési partneremért lemondjak az egész jó lump miskolci társaságról, még nagyon messze vagyok!

Első ízben történik, hogy effajta dolgokról írok a naplómban. Már elmúltam 17 éves és már el kellett jönnie annak az időnek, amikor ilyenekre is gondolok. Kissé bánt, hogy ezek a dolgok kiszorítják a fejemből a regényeimben való gondolkozást. De nem tehetek róla, jól esik mindig a Pesten eltöltött tíz napra gondolnom. Néha szinte ostobának és nevetségesnek tartom ezt és szeretném kinevetni önmagam. De más is van így, nemcsak én. Ilyenkor sok számárság megfordul az ember fejében. Szinte furcsának találom, hogy mindezt leírtam, de vajon miért ne írná le az ember azt, ami eszébe jut!”

Borsod, 1923. június 28-i naplóbejegyzés:

„Este színi előadáson voltunk Edelényben. Két színész és egy színésznő szerepelt és pedig egészen jól. Két vers-szavalt volt és három egyfölvonásos színdarab. Egy parasztkomédia, egy rémdráma meg egy bohózat.”

Borsod, 1923. július 22-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt fürdeni voltunk, délután olvastam. Este labdarúgó mérkőzésen voltunk Edelényben. Az egyik miskolci csapat jött ki mérkőzni és az eredmény 1:1 volt. Mind a két csapat nagyon szépen játszott.”

Borsod, 1923. július 28-i naplóbejegyzés:

„Este Berta nénivel együtt színi előadáson voltunk Edelényben. Műkedvelők adták a „Gyurkovics lányok”-at. Egészen jól játszottak és jól mulattunk rajtuk.”

Ezen a nyáron apám rendbe hozatta a tenispályát és megkezdjük a teniszezést.

Bárczay Rózsi, Ragályi Dódy, Bárczay Lilla, Koós Béla

Borsod, 1923. augusztus 12-i naplóbejegyzés:

„Délután Edelényben voltunk labdarúgó mérkőzést nézni. Az egyik miskolci ifjúsági csapat jött ki és megverte az edelényit 7:0-ra. Az ifjúsági csapat fölényes győzelme teljesen megérdemelt volt, mert igazán gyönyörűen játszott.”

Borsod, 1923. augusztus 20-i naplóbejegyzés:

„Délután labdarúgó mérkőzést néztünk Edelényben. A nagyvölgyi csapat mérkőzött a Rudolf-telepivel. A nagyvölgyiek közt Sándor öcsém és néhány borsodi fiú is játszott. Az eredmény 0:0 eldöntetlen volt.”

Borsod, 1923. augusztus 26-i naplóbejegyzés:

„Ma nagy ünnepség volt Ládón. Egy Jó András nevű, a háborúban többszörösen kitüntetett vitézt iktattak be a vitézi telekbe.

Mi már reggel 9-kor átmentünk apámmal és Berta nénivel. Mikor megérkeztünk, még csak Bónisék és vitéz Nagy Pál voltak ott. A társaság legnagyobb része csak a vonattal jött. Megérkezett többek közt Szendrőből a fiatal Renfer, a vitézi telek adományozójának a fia, annak egy barátja, Boldváról Majthényiék és Szathmáryék.

Az állomásról lovas bandérium kíséretében érkeztek: Vitéz Bethlenfalvi Gyula ezredes, Zsóri György alispán, Görgey főjegyző, Borbély-Maczky Emil volt főispán a feleségével. Azonkívül még néhány katonatiszt, a miskolci „Magyar Jövő” egyik munkatársa és még néhány edelényi úr. Mikor mindnyájan megérkeztek, elmentünk a templomba, azután a Polonkayék kertjében ünnepélyes díszgyűlés volt. Ez fönt a verandán ment végbe, mi pedig letről, a lépcső aljából hallgattuk a beszédek. Vitéz Bethlenfalvy ezredes mondta az ünnepi beszédet. Az egy óránál tovább tartott és így hosszadalmas volt egy kicsit. Utána még néhányan fölszóltak, azután véget ért a díszgyűlés és megkezdődött az ebéd.

Ebéd után számos pohárköszöntő hangzott el. Először Bónis köszöntötte föl a kormányzót, azután Szentmártoni Nagy Pál gyalogsági tábornokot. Apám is felköszöntötte Borbély-Maczky Emilt. Célzást tett a főispánságról való lemondásra és a pártoskodás ellen beszélt. Ezután Farkas Gyula edelényi ügyvéd szólalt föl, Bethlenfalvyt köszöntötte föl igazán nagyon szép beszédben.

Azután a szendrőládi nyugalmazott tanító szólalt föl. Ez egy kissé elzüllött ember és rengeteget nevetünk rajta, mert versben dikciózott és tulajdonképpen saját magát köszöntötte fel, mint a vitéz egykori tanítóját. Azután még volt jó néhány beszéd. Többek közt Macky is fölszólt. Beszéde félig-meddig válasz volt az apáméra, és kijelentette, hogy ő még vissza fog jönni főispánnak, mert hiszi, hogy az általa pártolt keresztény magyar irányzat diadalmaskodik. Ezt én is reménylem.

Ebéd után mindnyájan átmentünk a bíró udvarára, ahol táncmulatság volt. Mi is táncoltunk néhányat, azután visszamentünk Polonkayékhoz, ahol uzsonna volt. Ott bemutattak nekem egy fiatal főhadnagyot. Beszélgetni kezdtünk és akkor kitűnt, hogy író ember. Katonatiszteknél szokatlan módon érdeklődött az irodalom iránt. Az ilyen embernek szerintem kár a katonai pályán maradnia, mert ott a folytonos pontosság és fessség között elveszti művészi hajlamait.

A főhadnagy érdekes előadást tartott nekem az egyes mai írókról, különösen Szabó Dezsőről és Ady Endréről beszélt sokat. A Ládón jelenlévők közül igen érdekelte Farkas Gyula és Szigeti Ferenc balajti lelész. Mind a kettőről jóformán egyszeri látásra olyan helyes bírálatot mondott, hogy szinte bámultam rajta. Ilyen eszes, tehetséges embert a mai fiatalok között ritkán talál az ember és én biztosra veszem, hogy Somlyódy főhadnagyból még híres ember lesz.

Uzsonna után átmentünk a szalonba. Ott Ica zongorázott, mi pedig néhányat táncoltunk. Én Renferrel és Majthényi Ernővel táncoltam egy-egy csárdást.

Azután besötétedett és a miskolci vendégek elmentek a vonattal. Mi megvártuk, amíg a kocsik kivitték őket, azután mi is hazajöttünk. Szép és érdekes volt ez a mai nap. Sok érdekes emberrel találkoztunk, sok szép beszédet hallottunk, és részünk volt egyik olyan parádés ünnepségben, amelyet sokan hiábavalónak tartanak, de amelyet azért mindnyájan szeretünk, mert mégis csak szép!”

1923 szeptember elején olvastam az újságokban Japán nagy tragédiáját, a rettenetes földrengést. Engem nagyon depresszióztalt, mert Japánt tartom a legrokonszenvesebb országnak.

Szeptember 10-én felmentünk Budapestre Lillát visszavinni az intézetbe. Ottlétünk alatt kimentünk megnézni Aquincumot és kétszer voltunk színházban is.

Budapest, 1923. szeptember 10-i naplórészlet:

„Este a Nemzeti Színházba mentünk. Ott az „Ember tragédiája”-t adták. Én most másodszor láttam ezt a darabot, de azt tartom, hogy nem is lehet elégszer megnézni. Az örökké küzdő, mindig elbukó és mindig újra reménykedő ember sorsát nem is lehet egyszerre megérteni. Ádámot Bakó László, Évát Hettyey Aranka, Lucifert Gyenes László adta. A szereplők nagyon jók voltak és különösen Bakó Ádámja volt szép.”

Az 1965-ben lebontott Nemzeti Színház

Borsod, 1923. november 17-i naplórészlet:

„Este Berta nénivel együtt Edelényben voltunk színházban. Műkedvelők adták elő Herczeg Ferenc „Az ezredes” című vígjátékát. Egészen mulatságos volt.”

Másnap Tóth Ede népszínművét, a „Tolonc”-ot láttuk. Bajor Gizi, Kiss Ferenc és Ördög Sára híres szerepében Jászai Marival.

Szeptember 23-án volt Borsodon a templom kijavítás utáni újra felavatása. Erre eljött a püspök és néhány pap. A templomban elhangzott több beszéd, este pedig műkedvelő színi előadás volt nálunk a dohánysimító helyiségben. A „Gyimesi vadvirág”-ot adták, ennek a próbáin majdnem mindig ott voltunk, és szinte már tudtuk a darab egész szövegét.

1924 január közepén Lillának már vissza kellett volna mennie az intézetbe, de megbetegedett. Az edelényi orvos diftériának nézte a betegséget és beoltotta. Lilla azután hamar jobban lett és január 29-én elindultunk Budapestre. Amikor megálltunk a Pannónia szálló előtt, Béla bácsi már ott állt a kapuban Ivánnal. Délután anyám kivitte Lillát az intézetbe és este amikor visszajött, bementünk az étterembe vacsorázni. Vacsora

közben Iván megint a tavalyi élcélődést folytatta és én élveztem a társaságát. Gyorsan repültek Budapesten a napok, gyorsabban, mint szerettem volna. Ez volt életem legszebb tele. 1924. február 9-én indultunk el Budapestről.

Borsodon jött az esős, sáros tél vége, és vele a néhány napos influenza is. Ekkoriban olvastam Szabó Dezső híres regényét, az „Elsodort falu”-t. Ezt a könyvet ugyan akkoriban nemigen adták fiatal lányok kezébe, de anyám azt mondta, hogy én író nő vagyok és mindent olvashatok. Író nő? Az voltam csakugyan, mert nő voltam és írtam. Az írásaim nagyon alacsony nívón álltak, de a lucskos, sáros télvégi napok jól eltelték vele.

Ebben az időben apám sokat dolgozott a vagyoadó bevalláson. Egy 4 oldalas ívet kellett kitölteni arról, hogy mennyi a birtok felszerelése és mennyi azoknak az értéke. Fizetni való is volt utána bőven, de a szüleim ezt elég jól bírták.

1924 májusban anyám kettőnk számára befizetett egy olaszországi útra. Úgynevezett zárándok út volt, az Akció Katolika rendezte. Velenice, Firenze, Nápoly, Róma.

Budapesten a Déli-pályaudvaron este szálltunk be a vonatba, egész éjszaka utaztunk, hajnalban mentünk át a Karszton és reggel érkezünk meg Triesztbe. Onnan Velencébe mentünk a Lídóra. Három napig voltunk ott és onnan jártunk be gőzbárával megnézni a várost, Szent Márk tér, Doge palota, képtárak. Nekem a képek közül legjobban tetszett a Frári templomban Tizian: Mária mennybemenetele, élénk, szinte világító színekben.

Velencéből Firenzébe mentünk tovább. A látnivalók alkalmával egy Kőszegi nevű esztétika tanár vezetett minket. Nagyon jól magyarázott, élvezet volt hallgatni.

Firenzében megnéztük a nevezetességeket, a városháza előtti téren Michelangelo Dávid szobrát, azután a Palazzo del Uffiziben rengeteg képet és szobrot. A képek közt legszebb volt Boticelli: „Vénusz születése”. A szobrok közül pedig a két antik görög szobor a „Vénusz” és a „Síró Nióbe”. A Palazzo Pittiben legszebbnek találtam Tizian: „Heverő Vénusz”-át és Georgeone Musicáját. A Santa Croce templomban legjobban tetszett nekem Donatello szobor műve, az „Angyali üdvözlés”. Ezen szinte látszanak az alakok sorozatos mozdulatai. Benéztünk egy kolostor udvarára is, egyszerű sárga falak, középen kút és mezei virágokkal

beültetett virágágy. Nyugodt, békés hangulat áradt belőle, mint ahogy az itt lakó emberek is a nyugalmat keresik. Egyszer kikocsiztunk a kaszinó kertbe is és élveztük a délvidéki növényzet szinte bódítóan fűszeres illatát.

Firenzéből egyhuzamban mentünk tovább Nápolyba. Nagyon szép utunk volt, váltakozó dús növényzetű síkságok és égbenyúló sziklás hegyek. És minden magasabb hegyen vár vagy várrom.

Nápolyban a szobánk ablaka egy kőporos hegyoldalra nézett, ami tele volt futtatva érdekes piros virágokkal, sokszor visszagondolok rá.

Másnap mindjárt kimentünk Pompeibe. Érdekes, bár kissé lehangoló volt látni ezt az elpusztult várost. A múzeumban láttuk az ott elpusztult emberek gipszöntvényeit, és fölöttük vészjóslóan füstölgött a Vezuv. Miután Pompeit megnéztük, elhajóztunk Capri szigetére. Ott csolnakokba szállva megnéztük a híres kék barlangot. Csakugyan csodálatos türkiskék színű volt benne minden. A szigetre fölérve láttunk egy csapat olasz fasiszta katonát, amint énekelve mentek. A következő napon délelőtt megnéztük az akváriumot és a királyi palotát, délután pedig az igazán szépen gondozott nápolyi temetőt.

Ekkor ott kellett hagyni a gyönyörű Nápolyt és továbbmentünk Rómába. Ott mindjárt első nap megnéztük a Szent Péter templomot, aztán föllocsztunk a Monte Pinciora, ahol gyönyörű naplementét láttunk. Másnap megnéztük a Caracalla Thermáit és a katakombákat. Megnéztük a Colosseumot is. Ott nekem eszembe jutott Jókai: „Egy az Isten” című regénye és odaképzelttem valamelyik páholyba a festő piros esernyőjét és a fiatalasszonyt, amint felé halad.

Rómában létünk alatt megnéztük a város nevezetességeit, a Villa Borghese gyönyörű kertjét, a Galery Borghese műkincseit, a lateran templomot a mellette levő Santa Scalaval. Ez a lépcső a hagyomány szerint valamikor Jeruzsálemben Pilátus házában volt, és ezen ment föl Jézus. Ezen a lépcsőn csak térden csúszva szabad fölmenni. Mi a mellette levő lépcsőn mentünk föl és a tetején megállva néztük, amint némelyek egészen átszellemült arccal jönnek fel térden csúszva. A pápai kihallgatáson is ott voltunk. Mi anyámmal úgy gondoltuk, hogy a tömeg majd egy csoportban fog állni, és akik elől állnak, azokhoz esetleg szól is a pápa és megcsókolják a kezét. El is határoztuk, hogy mi majd háttérbe húzódunk. De nem lehetett. 4 hosszú sorba állítottak minket, a pápa mindenki előtt elment és mindenkinek csókra nyújtotta a gyűrűjét.

Egyszer egy kirándulást is tettünk Róma környékére, Frascatiba és a Villa Falconari-ba.

Rómában még egyszer elmentünk a Szent Péter templomba, megnézni Canova remekművét, a XIII. Kelemen pápa síremlékét. Azután megnéztük még a San Pietro in Vincori templomban Michelangelo híres „Mózes”-ét és a Pantheont. Ezt nagyon szépnek és érdekesnek találtam.

1924. május 25-én indultunk hazafelé Rómából. Másfél napi utazás után végre megérkeztünk a Pannónia szállóba. Ott mindjárt találkoztunk Aladárral és Ivánnal. Velük ebédeltünk és este sokáig ültünk velük kint a kávéház előtt. A tavaszi este kellemesen meleg volt, gyönyörű volt minden. Budapestről az éjjeli vonattal jöttünk haza május 30-án reggelre.

Borsod, 1924. május 30-i naplóbejegyzés:

Reggel én csak Miskolcon ébredtem föl. Ott bementünk az étterembe reggelizni. Azután tovább indultunk és nemsokára megérkeztünk Edeleányba. Amikor megérkeztünk, örültem annak is, hogy itthon vagyok. Az út menti akácfák mind virágban álltak és a levegőben érezni az illatukat. Nemcsak az olasz levegő édes, fűszeres, de a magyar is! Nemcsak külföldön van sok szépség, de van itthon is! És ha a sok külföldi szépséget megismertük, akkor tudjuk csak igazán élvezni az itthonit!

Borsod, 1924. június 1-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt templomban voltunk. Délután apámmal és Berta nénivel együtt elmentünk a bordai mészégető telephez, ahol nagy népiünnepély volt. Ezt a mi mészkö bérlőink rendezték a munkásaiknak. Oda kijöttek Polonkayék is és ott volt csaknem egész Szendrőlád faluja. Persze volt lepényevés, zsákbán futás és hasonló népmulatságok. Azután pedig ráhúzta a cigány és a falu népe táncra perdült. Mi is táncoltunk egyet-egyét a jegyző fiával meg a ládi tanítóval. Estefelé meg nagy zsiványpecsenye sütés volt és este elég későn jöttünk haza.”

Június 19-én tartották Miskolcon a lóversenyt.

A lóverseny délután volt a sajtóparti versenypályán. Ott voltak Béla bácsiék is Aladárral és Ivánnal. Én leginkább velük beszélgettem a verseny nézése közben. Este a Korona szállóban vacsora után tánc volt.

Miskolc, 1924. június 19-i naplórészlet:

„Egyszer, amint éppen háttal a teremnek ott ülök, odajön hozzám Iván azzal, hogy:

Hűtlen kígyó, otthagzott engem!

Én mosolyogva feleltem:

Maga a hűtlen kígyó, maga ült máshová!

Ekkor már odaérkezett Aladár is és hívott, hogy üljek az ő asztalukhoz. Én kétszer sem kérttem magamat, odaültem hozzájuk. Természetesen megint Ivánnal beszéltem a legtöbbet. Megint jókedvűen kötekedve bosszantott mindenfélével. Én meg gondoltam egyet és azzal kezdtem kínozni, hogy táncoljon velem egy csárdást. Először szabadkozott, hogy nem tud. Azután azt mondta, hogy énvelem táncolna, de akkor másokkal is kell. Én azonban nem engedtem és azt mondtam, ma délután már annyit bosszantott, hogy ezt csak egy csárdással lehet jóvá tenni. Ekkor a cigány éppen csárdásba kezdett.

Éppen húzni kezdik, mondtam, no jó ember jöjjön hamar!

Ő egy ideig nem mozdult, csak szívta a cigarettát és fölkiáltott, hogy:

Üsse meg a kő ezt az egész világot!

Azután fölugrott:

No jöjjön!

Sohasem felejttem el ezt a pillanatot. Szinte el sem mertem hinni, hogy valóság. Mikor a karját nyújtotta, önkéntelenül is megszorítottam a karommal. Azután táncolni kezdtünk... Azt hiszem, hogy ezt a csárdást sohasem fogom elfelejteni. Mondhatom, hogy nem ösmertem önmagamra. Hiszen azelőtt is nagyon tudtam én élvezni a csárdást. A fekete Szinyei gyors, vad tánca, a Végh Pali kimért lassúja, az Újváry Dezső jókedvű, kurjongatós csárdása mind megannyi ritka nagy élvezet volt a számomra, de akkor csak a táncot élveztem benne, nem a táncost. Akkor, amíg karomat a vállukra fektettem, semmivel sem éreztem mást, mintha egy oszlopra támaszkodnék.

De most, amint Ivánnal táncoltam, nem ösmertem önmagamra. Most valami olyat éreztem, amit, ha a regényeimben bálról volt szó, már néhányszor elképzeltem, de leírni ekkor sem tudtam és most sem tudom. Amint Iván tánc közben rám nézett, amint két karjában vidám szilajsággal dobált ide-oda, éreztem, hogy ma már nem szabad több csárdást táncolnom, mert ezután nem következhet olyan tánc, amit élvezni tudnék. Nem sokáig táncoltunk, de nekem ez a rövid csárdás többet ért tíz másik bálnál. Nem tudom, hogy látszott-e mindez rajtam, mert ha látszott, azt talán szégyellném, de meg nem bánám akkor sem. Iván folyton rám nézett tánc közben és mindig rám szólt, hogy:

Most rám nézzen jó asszony, ne máshová! Mintha bizony nem néztem volna rá eleget! Hiszen ha mással táncolok, alig nézek egyszer, kétszer a táncosomra.

Sokszor úgy érzem, hogy Iván mindezt nem is érdemli meg éntőlem. De nem baj, nem gondolkozom rajta! Akkor, amíg vele táncoltam, teljesen boldog voltam és nem is kívántam semmi mást!

Csárdás után ismét leültünk beszélgetni. Azután néhány ösmerős fiúval táncoltam egy-egy fordulót. Amikor Iván előtt eltáncoltam, nem álltam meg, hogy rá ne pillantsak néhányszor. Meg voltam elégedve, mert ő is mindig visszanezett rám.

Reggel felé bemutatták nekem Jármay László fiatal önkéntest, aki táncra kért és ettől kezdve csaknem állandóan vele táncoltam.

Berta néniék azután nemsokára hazamentek és Ivánék is velük együtt mentek el. Én szerettem volna még táncolni, de azután néhányan nótákat húzattak és így nem lehetett. Végre, amikor már menni akartunk, akkor kezdett csárdást húzni a cigány. Jármay fölkért, de anyám már nem engedte, hogy táncoljak és hazamentünk. Jármay nagyon sajnálkozott, és azt mondta, hogy a szombati mulatságon majd eltáncoljuk a csárdást. De én a végén nem is nagyon bántam, hogy nem táncoltam több csárdást annál az egynél. Legalább nem rontottam el a hatását annak az egy csárdásnak, amelyik életem legboldogabb tánca volt! Ugyan fog-e utána még több is következni?”

Borsod, 1924. június 23-i naplórészlet:

„Este az edelényi színházban voltunk. Zilahy Lajos darabját, a „Süt a nap”-ot adták. Ez igen kedves darab. Mulatságos jelenetek vannak benne és egy kis könnyes humor is. A magyar faluról szól ez a darab és igazán süt benne a nap. Énreám minden más jó tulajdonsága mellett még azzal is hatással volt ez a darab, hogy a benne szereplő parasztleány-főhős néhányszor azt mondja, hogy: „Az a”! Ez ugyanis Ivánnak a szavajárása és így elég volt arra, hogy az utóbbi napok emléke teljes erővel megrohanjon.”

Borsod, 1924. július 10-i naplórészlet:

„Este elmentünk az edelényi színházba. Mikszáth és Harsányi darabjait: „A vén gazember”-t adták. Nagyon jó darab, a színészek is egészen jól játszottak benne és én határozottan élveztem.”

Nyáron egyszer elkocsiztunk Gesztelybe. Ott volt Márta néni, anyám húga is a két fiával. Én sokat beszélgettem Miklós unokatestvéremmel. Ő néhány évvel fiatalabb volt nálam, de már sokkal műveltebb. Tudott jó néhány nyelvet és ösmerte a világirodalmat. Vitatkoztunk is, mert ő materialista beállítottságú volt, én pedig idealista. Az életben azután nem sokra vitte, mert mint megyei hivatalnok, mindenből viccet csinált. A második világháborúban elesett.

Néhányszor eljött hozzánk Zábráczy István, akit mindenki Mister-nek hívott. Vele is teniszeztünk, de nem vettem észre, hogy különösebben érdeklődne irántam. Augusztus végén azonban sétából jöttünk haza és egyedül jöttem fel vele a lépcsőn, amikor megszólalt: „Kedves Rózsi-ka azért jöttem, hogy a maga kezét megkérjem”. Én úgy éreztem, mintha fejbe ütöttek volna. Valamit motyogtam arról, hogy még nem akarok férjhez menni. Ő úgy látszik, ezt nem tekintette végleges elutasításnak, mert ezután is járt hozzánk.

Borsod, 1924. augusztus 2-i naplóbejegyzés:

„Ma este az edelényi ifjúság műkedvelő előadást és utána táncmulatságot rendezett. Arra mi is bementünk. Bónisék is ott voltak és Lusi néni is eljött Dódyval meg a három fiúval. Először mindnyájan elmentünk Bónisékhoz, és onnan mindnyájan együtt mentünk el a Vám vendéglőbe, ahol a színi előadást tartották, Farkas Imre operettjét: „Az iglói diák”-ot adták és mindnyájan többé-kevésbé jól játszottak. Előadás után is ott maradtunk a táncmulatságra. Táncoltunk néhányat az edelényi fiúkkal is, de persze legtöbbet mégis a három Koós fiúval. Egészen jól mulattunk és már reggel fele volt, mire hazajöttünk.”

Borsod, 1924. augusztus 30-i naplóbejegyzés:

„Estefele elmentünk Edelénybe, ahol a főiskolai hallgatók ismét műkedvelő előadást rendeztek. Először bementünk Bónisékhoz. Odajöttek Lusi néniék is és mindnyájan együtt mentünk el a Vám vendéglőben tartott színi előadásra. Ott Farkas Imre operettjét, a „Kis kadét”-ot adták, utána pedig tánc volt reggelig. Mi is ott maradtunk, sokat táncoltunk.”

1924. október 8-án megint agarász verseny volt Miskolcon. Fáy Árpád többek közt bemutatott nekem egy Gesztelyi Nagy László nevű urat, aki láthatólag érdeklődni kezdett irántam.

Amikor az esti bálról volt szó és én azt mondtam, hogy csárdást szeretek legjobban táncolni, azt mondta, hogy: ott leszek. Ott is volt csakugyan. Az első csárdást is vele táncoltam, közben néhány más táncot is, és reggel felé egy jó hosszú csárdást. Igen jól táncolt. Közben Bónis Samuval is beszélgettem, aki azt mondta, hogy Miskolcon már mindenki az Iván menyasszonyának tekint. Én bosszankodtam, hogy az emberek ilyet beszélnek, amikor Iván az agarász bála még el sem jött.

Miskolc, 1924. október 8-i naplóbejegyzés:

„Samu egyszer csak azt mondja nekem:

Tudja, mit beszélnek Miskolcon? Azt, hogy maga menyasszony.

Azt nem jól mondják, tiltakoztam, nem vagyok menyasszony. És mondja, kit fognak rám?

Samu először nem akarta megmondani, de azután mégis megmondta, hogy Ivánt!

Én erre kezdtem neki magyarázni, hogy igazán nincs is közöttünk semmi. Kezdttem neki bizonyítékokat felsorolni. Mondtam, hogy Iván ma bent volt Miskolcon és mégsem jött el a bála. Pedig ha valami volna közöttünk, akkor már csak eljött volna, ha tudja, hogy itt vagyok. Samu ezt nem fogadta el bizonyítéknak. Elkezdett faggatni, hogy ha Iván megkérne, hozzámennék-e? Én erre természetesen nem voltam hajlandó válaszolni és azt mondtam, hogy ehhez neki semmi köze. Ő azt mondta, hogyne volna hozzá köze, mikor ő énnekem háromféleképpen is rokonom. Azután minden rokoni tekintélyét elővéve kért rá, hogy ne menjek hozzá Ivánhoz, mert ő nem nekem való. Én folyton csak ezt hajtogattam, hogy dehát minderről igazán szó sincs! Samu azonban folyton faggatott, hogy szeretem-e Ivánt, én mindig kitérően feleltem neki és ő mindig többet olvasott a fejemre.”

November elején vadászat volt nálunk.

A december elég hideg volt, sokat tudtam korcsolyázni. A Bódva végig be volt fagyva. Az edelényiek nagy halászatot rendeztek rajta. Egy hosszú léken besüllyesztették a hálót, azután a jégen szaladva zavarták a halakat a lék felé.

Borsod, 1925. január 3-i naplórészlet:

„Este műkedvelő előadáson voltunk Edelényben. Az „Árvácska” című operettet adták. Én az efféle darabokat nem nagyon szeretem, de a műkedvelők elég jól játszottak és egészen jól mulattunk rajtuk.”

1925. január 17-én utaztunk Budapestre. Reggel indultunk és délben érkezünk meg. A Pannóniában már ott várt Béla bácsi, Aladár és Iván. Velük ebédeltünk és este velük vacsoráztunk. Budapesten létünk alatt egyszer elmentünk a Szépművészeti Múzeumba, a magyar festők műveit láttuk, Munkácsy, Szinyei Merse, Székely Bertalan, nagyon tetszetek.

Láttuk a Nemzeti Színházban Shakespeare „Antónius és Kelopátrá”-ját is, Bakó László és Márkus Emília játszott benne igazán gyönyörűen. G. B. Shaw „Candida”-ja is tetszett nekem, Tasnády Ilona kitűnő volt benne, úgyszintén Uray Tivadar is.

Január 31-én jöttünk haza Budapestről, én egy kis csöndes szomorúsággal, ez a tél nem volt olyan, mint a tavalyi.

Február 21-én házi mulatságra voltunk hívva Irsay Imréékhez. Ezzel kapcsolatban néhány napot töltöttünk Budapesten. A Nemzeti Színházban is voltunk egyszer, Jókai: „Szigetvári vértanúk” c. darabját láttuk. Nekem nagyon tetszett, főleg Bakó László Zrínyi szerepében.

Április 18-án anyám házi mulatságot rendezett. Sokan összejöttek, a vidéken lakó ösmerősök mind. Két fő táncosom volt, Gesztelyi és Váczy. Reggel felé nótázás volt, és ők húzták nekem a nótákat. Gesztelyi mindenképpen rá akart beszélni, hogy írjak neki és amikor én nem voltam hajlandó, megsértődött.

Borsod, 1925. augusztus 1-i naplórészlet:

„Este elmentünk Edelénybe a Vám vendéglőbe, a műkedvelő színelőadást megnézni. A „Lily bárónő” című operettet adták. Utána pedig vacsora és tánc volt reggelig.

Meglehetősen sokat táncoltunk, különösen csárdást. Reggel felé pedig odahívtunk az asztalunkhoz három szál cigányt és magyar nótákat húztunk. Megint kedélyesen mulattunk reggelig.”

Borsod, augusztus 18-i naplóbejegyzés:

„Délután Balajton voltunk. Ilona napja lévén nagy társaság gyűlt össze. Ott voltak Polonkayék, Bónisék, Hamvay László a kis leányával, Zsenike, Lakatos Gézáék, Berta néni, azonkívül a két Fáy fiú és Váczy József. Amint megérkeztünk, mindjárt fölmentünk a tenispályára.”

*Pácelt Miklós, Bárczay Rózi, Bojárszky Dezső,
Ragályi Dódy, Koós Miklós, Bárczay Lilla*

Borsod, október 18-i naplóbejegyzés:

„Ma reggel bementünk Miskolcra a Deák Ferenc szobrának ünnepélyes leleplezésére. A vonaton együtt utaztunk Polonkayékkal és Szathmáryékkal.

Miskolcra beérve elmentünk a Korona kávéházba reggelizni. Ott már nagyon sok ösmerőst láttunk.

A díszközgyűlés a megyeházán fél 11-kor kezdődött. Fölmentünk a karzatra. Ott is nagyon sok ösmerőst láttunk és beszélgettünk, amíg a gyűlés meg nem kezdődött.

A díszgyűlés ünnepi szónoka Berzeviczy Albert, a Tudományos Akadémia elnöke volt. Nagyon szép, tartalmas beszédet mondott Deák Ferencről, és érdekesen vont párhuzamot Deák és Kossuth között. A magyar nemzet lelkébe mélyen belevilágító igazságot állapított meg abban, hogy a magyar nemzet Deákot követte, Kossuthot pedig, akit követni nem tudott, külsőleg igyekezett ünnepelni.

Zúgó taps követte ezt a tartalmas, igazán szép, érdekes beszédet. Utána az alispán mondott néhány szót. Azután véget ért a díszgyűlés és mindnyájan kimentünk a Deák szoborhoz.

Ott is elhangzott néhány beszéd, de azokból nem sokat hallottunk, és minthogy az eső is esni kezdett, hamarosan visszamentünk a Koronába ebédelni. Ebéd után anyám hazajött a délutáni vonattal, de mi még Anci nénivel elmentünk moziba. Ott egy Pierre Loti regényéből készült keleti filmet láttunk. Elég szép és látványos volt.”

1926. január 5-én volt Miskolcon a jogászbál. Ezen nagyon jól mulattam. Volt egy állandó táncosom, Váczy Józsi. Reggel felé csaknem állandóan vele táncoltam. Talán túlságosan is kedves voltam hozzá, pedig tudtam, hogy ez nem lehet több múltó flörtnél.

Ekkoriban pattant ki a szomorú és szégyenletes országos szenzáció, a frankhamisítás. Néhány ostobán lelkes hazafi kitalálta, hogy francia frankot fognak hamisítani, amin majd Hollandiában fegyvereket és hadifelszerelést vásárolnak a hadsereg számára. Ez persze hamarosan kiderült és megvolt a nagy botrány.

Borsod, 1926. január 28-i naplórészlet:

„Este bementünk az edelényi kaszinóba a rádiót meghallgatni. Hallottunk egy budapesti hangversenyt, egy római operettet, azonkívül néhány francia és németországi városból tánczenét. Tulajdonképpen nagyon érdekes, hogy az ember mindezeket hallja, de zenei élvezetnek azért többet ér egy jó gramofon. Néhány év múlva azonban bizonyára tökéletesíteni fogják, és akkor kellemes szórakoztató lesz a rádió.”

Február elején megint felmentünk Budapestre.

1926. február 8-án elmentünk a Nemzeti Színházba.

Budapest, 1926. február 8-i naplóbejegyzés:

„...Ott Herczeg Ferenc új darabját, „A híd”-at láttuk. Nagyon tetszett nekem. A Széchenyi István élettörténete, küzdelme és önmagával meghasonlott lángelméjének tragédiája van benne megírva. Az előadás is kitűnő volt. Széchenyi szerepét Pethő Attila adta. Őt eddig mindig csak kisebb szerepekben láttam és most szinte elcsodálkoztam nagyszerű játékán. Amint az elején még a nyugalom mögé rejtett aggodást, később a harmadik fölvonásban a fölébredő és egyre marcangolóbbá váló önvádat, a negyedik fölvonásban pedig elméje elborulását és elméje elborulásának szívet tépően tragikus belátását megjátszotta, az olyan

alakítás volt, hogy szebbet, jobbat, nagyobbat elképzelni sem lehetne. Nagyon tetszett nekem még Tasnády Ilona a Széchenyiné szerepében. Különösen megindítóan szép volt a negyedik fölvonásban az orvossal való jelenete, amikor az ura állapotáról aggódva kérdezősködik és a végzetes szót nem meri kimondani.

Kossuthot Odry, Wesselényit Bakó adta, és kitűnő volt a nádor szerepében Palágyi Lajos. Általában mondható, hogy ennél szebb darabot, jobb előadást keveset láttam. Még most is, ha visszagondolok rá, élenken magam előtt látom minden egyes jelenetét, a színészek minden mozdulatát.”

Egy másik Herczeg darabot is láttunk a télen, a „Kék Róka”-t, ez egészen más volt. Herczeg ezt állítólag azért írta, hogy megmutassa, tud ő is olyan sikeres vígjátékot írni, mint Molnár Ferenc. Sikeres vígjáték volt, könnyű vígjáték és mulatságos is.

Utána a Pannóniában vacsoránál megint Iván mellett ültem. Panaszkodott, hogy nagyon egyedül van, de én semmi együttérzést sem mutatam iránta, pedig talán kellett volna.

Egyszer meghallgattuk Szabó Dezső író egy előadását. Túlságosan hadonászva, kapkodva kezdte. Azt mondta, hogy a regényei alakjai nem az ő fantáziájában keletkeztek, azokat ő csak meglátta. Úgy látta meg az egész itteni magyar életet, mint egy szörnyű borzalmat és azt írta meg a regényeiben. Aztán kezdett politizálni és kitartóan szidott mindent és mindenkit. De azután, amikor a magyar földről, a magyar kalászkőről, magyar mezőkről beszélt, akkor egyszerre leegyszerűsödtek a gesztusai, lehalkult a hangja és látszott rajta, hogy most nem a megbántott hiúság beszél belőle, de a magyar tájak, a magyar mezők, a magyar virágok nagy szeretete.

Zseniális különcnek tartottam, de láttam, hogy nagyon sok jó magyar érzés van benne, és igen nagy tehetség.

A moziban megnéztük Scott kapitány délsarki utazását. Iván nem jött velünk, de Aladár igen. A film érdekes volt, de nagyon szomorú. Hazajövet anyám sajnálkozott az odaveszett expedíción, de Aladár azt mondta, hogy nem sajnálni lehet őket, hanem irigyelni a hősiességükért. A jó hosszú budapesti tartózkodás után február 18-án jöttünk haza.

Ottlétünk idején Szikszón nagy ünnepség volt, a hősök szobrának leleplezése. Én nagyon szerettem volna elmenni, de nagyanyámnak ag-

gályai voltak, minthogy ő nem jött, én nem mehetek magam egy kocsisal. De azután megoldotta a dolgot, az öreg kertészt is felültették a bakra és így eljutottam az ünnepségre. Ott volt a kormányzó is és a különböző beszédek után Béla bácsi bemutatta a kormányzónak a hölgyek egy részét. Bemutatott engem is és miközben nagy hóf-knikszet csináltam, megmondta, hogy a Kóczán Miklós unokája vagyok. Ezt mi most már mind nevetségesnek nézzük, de akkor ez volt a szokás.

Borsod, 1926. július 4-i naplórészlet:

„Délután nagy levente ünnepély volt Edelényben, mindnyájan bementünk megnézni. Ott volt csaknem az egész vidék. Polonkayék összes vendégeikkel, Bónisék, Batthyány István, Fáy István és még néhány miskolci úr, azonkívül egész Edelény. Mindnyájan helyet foglaltunk az emelvényen és jó forró napsütésben néztük a különböző gyakorlatokat. Harminchét falu vett részt az ünnepélyen és csaknem minden falu leventéi más-más egyenruhában.

Különböző sportversenyek voltak: síkfutás, stafétafutás, súlydobás, diszkosz- és gerelydobás, stb. Legszebb volt azonban a rudabányai leventék dísztornája és az alsótelekesiek magyar tánca.

Azután néhány beszéd és szavalat következett, majd a leventék még egyszer mindnyájan elvonultak a nézőközönség előtt és véget ért az ünnepség.

Teára mindnyájan Bónisékhoz voltunk hívva. Én mellém uzsonna közben egy civilbe öltözött kapitány került. Beszédes ember volt, és elég jól mulattam vele.

Azután Dálnoky Nagy Lajos, a Polonkayék aradi vendége került mellém. Ővele azután érdekesen elbeszélgettem az erdélyi írókról és a budapesti Nemzeti Színházról.

Estefelé Ica zongorázott. Jó sokáig hallgattuk és elég későn jöttünk haza.”

Borsod, 1926. szeptember 20-i naplóbejegyzés:

„Este bementünk az edelényi színházba. A „Dolly” című operettet adták. Nagy ostobaság volt, de elég jól mulattunk rajta. Mikor a színháznak vége volt, a kocsik még nem voltak ott értünk, és így mindnyájan nekiindultunk gyalog. Gyönyörű holdfényes este volt, mi vidáman beszélgettünk és jókedvűek voltunk nagyon.”

1926. október 27-én Perére mentünk a Bárczay Ilonka és Bárczay István esküvőjére. Igen nagy esküvő volt, ott volt az egész Bárczay rokonság. A perei ház régi Bárczay ház volt, ott lakott Bárczay Ferenc, a családtörténet írója. Neki csak lánya lévén, idegen névre került a birtok, de Lajos nagybátyám nemrégén megvette. A ház közelében lévő kis templomban volt az esküvő, ebédnél sok felköszöntő hangzott el. Apám is mondott egyet a családi összetartásra.

1926 novemberben anyám elhatározta, hogy kibékíti Béla bácsit Ivánékkal. Névnapijára, 19-ére meghívta őket ebédre. Ivánék el is jöttek, de Béla bácsiék nem tudtak eljönni. Így nem sikerült a „borsodi béke”, amint Iván gúnyolódva mondta. Azért kellemes napot töltöttünk Aladár-ral és Ivánnal.

Ezen a télen megint képviselő választás volt, Andrássy Gyula grófot kibuktatták, azonkívül néhány szélsőjobboldali jelöltet is.

1927. január 8-án volt Miskolcon a Filléregylet bálja. A szupé csárdást Fáy-val táncoltam. Közben láttam, hogy Iván a sarokban áll, azután elindul és odamegy anyámhoz. Mikor a csárdásnak vége volt, én is oda-mentem hozzájuk. Leültünk egy ablakmélyedés fölkéjébe. Iván mondta, hogy ősszel mégis kibékültek Béla bácsiékkel és tervezte a budapesti telelést.

Nagyon jól mulattam ezen a bálon és nagyon jó volt az utóhangulata is.

1927. február 5-én mentünk fel Budapestre a Pannóniába. Első este sem Iván, sem Aladár nem jelent meg vacsoránál. Ellenben ott volt Bónis György, aki kezdett volna nekem udvarolni, de sikertelenül. Engem depressziólt, hogy Ivánék nincsenek itt. Másnap délelőtt megnéztük a Múcsarnokban a táj- és életkép kiállítást. Nekem legjobban tetszett Szinyei Mersének egy balatoni képe, Olgyaynak két képe, az „Arany-szőnyeg”, „A lavínák óriása” és Iványi Grünwald képe, a „Gémeskút”.

Budapesten létünk alatt megnéztük a „Noszty fiú esete Tóth Marival” című darabot. Ebben kitűnően játszottak a színészek. Legjobban tetszett nekem Somlay Artúr az öreg Noszty szerepében.

Budapest, 1927. február 10-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt elmentünk a Parlamentbe a felsőház karzatára. Ma volt az első ülés, bizottságokat választottak, mindenkit név szerint szólított az elnök és így megtudtuk az ott lévőkről, hogy melyik kicsoda. Ott láttuk

Szmrecsányi érsek elegáns, magas alakját, József főherceg tábornoki egyenruhájában rokonszenves megjelenés volt, amint ott néhány felsőházi taggal beszélgetett. Különösen Herczeg Ferencsel beszélgetett hosszabb ideig. Ő is roppant szimpatikus külsejű. Egyáltalán nem művészembernek látszik, de meglátszik rajta a tekintély. Hiszen leginkább ő képviseli a tradicionális alapon nyugvó modern magyar irodalmat. Ott láttuk a Berzeviczy Albert érdekes ősz fejét és jól megnéztem a Ravasz László püspök finom vonású, nagy lelki műveltséget sugárzó arcát.”

Délután ketten anyámmal elmentünk a Zeneakadémiára, ahol gróf Kaiserling Hermann német filozófus tartott előadást Európa jövőjéről. Elég érdekes előadás volt, de egy kissé fárasztó, mert roppant gyorsan beszélt, sok szónak a felét elharapta, nagyon kellett figyelni és még így sem értettem meg mindent. Kezdte a beszédét azzal, hogy elvont dolgokról akar beszélni, de az élő, eleven mozgó erőkre akar rámutatni. Kifejtette, hogy Európában és az egész világon azok a népek fognak vezetni, amelyeknek az egyénisége legjobban kialakul. Nem fontos, hogy egy legyen a fajuk, lehetnek kevert népek is, de ki kell alakulni bennük a nemzeti öntudatnak, a nemzeti egyéniségnek. Rámutatott arra, hogy a történelem sohasem ismétlődik, minden csak egyszer fordul elő benne és hogy a nagy események mozgatója sohasem a tömeg, de mindig az egyes ember. Példának hozta föl erre a bolsevizmust, amelyik a nagy tömegek eszméjének vallja magát, de mégis folyton megalapítójára, Marxra hivatkozik. Néhány szót mondott még az egyes országokról, népekről, többek közt a magyarról, hogy igen arisztokratikus fölfogású nép és beszéde végén kijelentette, hogy a jövőben azok a nemzetek fognak vezetni, amelyeknek szellemi élete a legmagasabb színvonalon áll. Ezért igyekezzenek a magyarok is, hogy megteremtsék a szellemi Magyarországot (Das Geistliche Ungarn).

Bónis György jött el a legtöbbet a Pannóniába. Szerzett nekünk meghívót a Pátria klub álarcos báljára. Ez a művészek bálja volt, sok érdekes embert lehetett ott látni. Nagyon érdekes, látványos bál volt és nagyon tetszett nekem.

Budapestről hazajövet Bónis és Császár is kikísért a pályaudvarra, Császár hozott nekem egy könyvet, Harsányi Kálmán: „Kristálynézők”-jét. Nagyon örültem neki, mert Harsányi Kálmán volt a kedvenc íróm. Hazaérve nagy, igazi elmélyedéssel olvastam ezt a könyvet. Harsányi nem volt híres író, ellenkezője volt a felkapott íróknak. Mély író volt.

1927. április 23-án házi bált rendeztünk. Hívtuk rá Aladárt is, Ivánt is, de ők nem jöttek el. Táncoltunk sokat, én csaknem álladóan, Váczy Józseffel többször is. De reggel felé elromlott a hangulatom. Váczy megkért és én kénytelen voltam nemet mondani. Nem tudtam lemondani az Ivánnal folytatott veszekedésekről, azonkívül tudtam, hogy a szüleim sem tartják Váczy-t elég jó „party”-nak. Láttam rajta, hogy igen rosszul esik neki és nekem is elment minden jókedvem. Reggel gyönyörűen virított a kertben egy magnólia bokor. Amint a napfényben csillogó virágokat néztem, sírni lett volna kedvem. De azért nem sírtam.

1938-ban írt vers, visszaemlékezés ezekre az időkre:

Bignónia

Fürtös virágod fehér, mint a hó.
Mégis sötétes színű bent a kelyhe:
Mély titokzatos álmot álmodó.
Ha látlak, sokszor az eszembe jut
A régi, az egykori önmagam,
Mert valamikor én is ez voltam:
Fehér lelkű, de színes sötét álmok
Bódító, mérges illata volt bennem
S megszédült, ki közelről ösmert engem.
Múltak az évek, elszálltak az álmok
És elveszett az édes-mérges illat.
Fehér vagyok mostan már csak fehér
És tudom, hogy ez így többet is ér.
De néha mégis jó így visszanézni
A régi soktitkú álmú magamra
S beszívni kelyhed nyárlelkű illatát
Bignónia katalpa!

Május 17-én lóverseny volt Miskolcon.

Egy csárdást Ivánnal is táncoltam. Reggel felé nótázás következett. Énekelt mindenki, akár tudott, akár nem. „Ma még piros élet, holnap fehér álom”. Olyan mesés volt ez a hangulat: a jelen pillanat boldogsága a jövő reménye nélkül!

Borsod, 1927. május 17-i naplófeljegyzésből:

„.... egyszerre csak látom, hogy Iván föláll, odajön hozzám és meghajlik előttem.

Három hosszú évet fordult visszafelé az idő kereke velem ebben a pillanatban. Egyszerre megint tizennyolc éves voltam, egyszerre megint 1924. június 19. volt. Éppen úgy, mint akkor, most is megszorítottam a karját a karommal és megint belenéztem tánc közben abba a huncutul mosolygó fekete szemébe. Táncoltunk. Nem tudom, hogy mit árult el az arcom, minden mozdulatom eközben a tánc közben, de akkor úgy éreztem, hogy mindent elárul. És nem bántam! Az életem legszebb napja jött vissza egyszerre három év távolából. Boldog voltam, örültem neki. Ez a csárdás kárpótlás volt a három évig tartó „Csillagnyilazó” szerelemért, és kárpótlás lesz azért az érzésért is, amikor már azok sem leszünk! Mert tudom, hogy egyszer csak vége szakad mindennek. Hiszen ennek a csárdásnak is olyan nagyon hamar vége volt! De a tüzesen fölcsapó jókedvét érzem még most is és érezni fogom akkor is, amikor már csak csöndes, bánatos mosollyal fogok rá visszagondolni!”

Borsod, 1927. július 2-i naplóbejegyzés:

„.... Majthényi Ádám szokása szerint megint emlegette nekem Ivánt. Én csak mulattam rajta. Ha még hinném, hogy valamikor meg tudnánk érteni egymást Ivánnal, akkor igen bosszankodnék az ilyen beszédeken. De úgy érzem, hogy jobb ezt minél kevésbé komolyan venni és ezért csak mulatok rajta. Tudom azt, hogy soha többet senkit úgy szeretni nem fogok, mint Ivánt. Hiszen ahhoz még egyszer tizenhét évesnek kellene lennem! Most már csak az első két farsangom emlékéért szeretem benne, de éppen ezt, első fiatalságom rajongó érzését soha senki sem fogja nekem pótolni! És éppen azért, mert szép emlékeknek tekintem, nem is titkolom az emberek előtt, éppen ezért jól esik róla beszélnem. Nem bánom, ha az emberek mulatnak is rajtam! Ha nevetségessé válik én-előttem is ez az érzés, akkor hamarább elmúlik és annál jobb. Vissza-hozni a múltat már úgysem lehet és én tizenhét éves nem leszek még egyszer. Ábrándos fiatal leányból lassanként ironikus vénkisasszony leszek majd, aki gúnyt űz mindenből, különösen pedig a szerelemből, bosszúból azért, mert egyszer ő is igen nagyon beleesett!”

Borsod, 1927. július 10-i naplóbejegyzés:

„Délután Edelényben megnéztük a járási levanteversenyt. Ez most is szépen sikerült. Különösen szép volt a disznóshorváti és szuhakállói leventék mutatványa, akik egészen artistaszerű dolgokat mutattak be. Csak az volt kár, hogy esni kezdett az eső és így nem várhattuk meg a verseny végét. Bementünk Bónisékhöz teára. Ott voltak még: Farkas Gyula a feleségével, Gömör alezredes és még egy katonatiszt, Kisházy József, és azonkívül még néhány edelényi úr. Jó sokáig elbeszélgettünk és este jöttünk haza.”

Borsod, 1927 július 26-i naplórészlet:

„Délután átmentünk Ládra. Anna napja lévén nagy társaság volt ott. Dálnoki Lajos bácsi elszavalta néhány igen kedves versét, azután pedig Ica magyar nótákat játszott és Majthényi Ádám énekelt hozzá.”

1927-ben aratás a szendrőládi határban

1927. július 15-én nagy társas kirándulást tettünk Lillafüredre. Fölmentünk a Szinva forráshoz, a Taj tavon csolnakáztunk. Július 22-én nagy társas kirándulást rendeztünk Aggtelekre. Minket a Szerencsi Cukorgyár igazgatója vitt el autón.

Borsod, 1927. szeptember 24-i naplóbejegyzés:

„Jó ideig beszélgettem Ivánnal kettesben. Talán nem is egészen volt helyes tőlem, hogy különöztem, dehát jól esett nekem Ivánnal beszél-

getni. Nem nagyon veszekedtünk, Iván inkább mindenféle tréfás történetet adott elő és én mulattam rajta.

Négy éve múlt már, hogy szeretem ezt az embert, és azt hiszem, soha, soha nem fogok belőle kiábrándulni! Ha megnősülne, ha sohasem látnánk többet egymást, akkor sem lenne senki, aki betöltse a helyét. A szívemet közelebbről érintő flörtöm volt és talán lesz is még egynéhány... Becsületes és őszinte akarok lenni az emberekhez és ezért sohasem fogom odaadni senkinek a kezemet a szívem nélkül."

Sándor megunta a jogászkodást és ezen az őszön beiratkozott Debrecenben a Mezőgazdasági Akadémiára.

Október végén néhány napra elmentünk Gesztelybe. November 1-én kimentünk a temetőbe, a kriptát megkoszorúzni.

Ottlétünk alatt a Szerencsi Cukorgyár igazgatója eljött értünk autóval és elvitt minket Taktaszadára anyám ottani birtokát megnézni. Ezt akkor az ottani cukorgyár bérelte. A ház nagyon szép volt, a kertben is sok ritka dísznövény volt, de gondozatlan. Azután bementünk Szerencsre és megnéztük a cukorgyárat. Érdekes látvány volt, amint a vagonokban ott álló földes répa átalakult cukorrá.

Borsod, 1927. november 7-i naplóbejegyzés:

„Este elmentünk az edelényi színházba. Csathó „Te csak pipálj Ladányi” című vígjátékát adták. Ezt már láttuk Pesten is és így a két előadás között nagy volt a különbség, de azért egyik-másik színész itt is elég jól játszott.

Az 1928-as esztendő szomorúan kezdődött. Szekrényessy Berta néniék is meg voltak hívva, de egyszer csak üzentek, hogy nem jön, mert beteg lett, szélhűdés. Az orvos, akit elhívtak, hazamenet beszólt hozzánk és mondta, hogy a felgyógyulásához nincs semmi remény. Természetesen szomorúságra változott a szilveszter esti hangulat. Néhány nap múlva csakugyan meghalt.

Gesztely, 1928. január 14-i naplóbejegyzés:

„Otthonról ketten Lillával bementünk Miskolcra a reggeli vonattal. Vásároltunk egyet-mást, vettünk néhány gramofonlemez is, azonkívül meglátogattuk Malvin nénit és Hedvig nénit. Azután elindultunk vissza a

Gömöri állomás felé, mert anyám csak a déli vonattal jött meg otthonról és a nagyanyám kocsija ott várt minket.

Útközben találkoztunk Darvas Ivánnal. Beszélgettünk vele néhány szót.

Azután sietve elköszöntünk tőle, mert a vonatnak már be kellett érkeznie.

Zmeskalné Márta néni is itt van Miklóssal és Zoltussal. Estefelé érkezett meg apám Sándorral a zsolcai vadászatról.”

Klein Andor, Munk N., Bárczay János, Dadányi Miklós, Beniczky Andor, Szent-Imrey Pál, Szentpály István, Lukáts Béla, Hodobai Sándor, Balogh Zoltán, Révy Kálmán, Dadányi Sándor, Kóczán Gáspár, Melczér László, Bárczay László, Bárczay Sándor, Bárczay Lajos, gr. Vay Arthur, Csík József, gr. Haller István, Bárczay Zoltán

Budapestre február 20-án mentünk ebben az évben. Az első vacsoránál mindjárt ott volt Iván és Bónis György. Ők azután majdnem minden este velünk vacsoráztak. Színházba is velünk jöttek néha. Egyszer láttuk a „Per Gynt”-öt, nagyon élveztem ezt is, mint általában minden Ibsen darabot.

Február 28-án már hazajöttünk, rövid volt ez a budapesti tartózkodás, de szép.

1928 márciusban ásatás volt Borsodon. Egy Cambridge-i egyetemi tanár és egy budapesti múzeumi hivatalnok vezették közösen. Mi néhányszor kimentünk megnézni. Találtak elég sok mindent, obszidián késeket, agyagedényeket.

*Szentmártony Dániel ref. esperes, Leszih Andor, Dr. Tompa Ferenc,
Louis Clark (angol régész) Dr. Hildebrand István, Megay Géza*

Szalonka-lesre is kijártunk az erdőbe. Erre egyszer eljött Zábrátzky István. Nem vette rossz néven, hogy annak idején nem mentem hozzá. Jó barátunk tudott lenni.

1928 tavaszán gyönyörű utazást tettünk hárman, anyám, Lilla és én. Egy olasz hajóval, a Stella d'Italiával mentünk Corfu szigete, Istambul, Athén, Rhodos szigete és Ragusa útvonalon. Mindezeket megnézni kirándultunk a hajóról, de az éjszakákat mindig a kabinunkban töltöttük. Április 12-én indultunk el otthonról, este beszálltunk a déli vasútnál a trieszti gyorsba. Hajnalban mentünk a Karszton keresztül és reggel érkezünk meg Triesztbe. Ott a hajóra csak másnap lehetett felszállni, így szobát vettünk egy szállóban és onnan jártunk nézni a város nevezetességeit. Láttuk a gyönyörű Miramare-t és megnéztünk a kikötőben egy óriási óceánjáró hajót. Ennek már a nagysága is imponáló volt, azon-

kívül roppant nagy luxussal volt kiállítva. A szalonban selyem bútorok, hallját fafaragások díszítették, a fürdőmedencéje csupa márvány. Ilyet eddig még csak filmekben láttunk. Április 14-én szálltunk hajóra, csaknem egész nap kint ültünk a fedélzeten és néztük a sötétkéken hullámzó tengert, meg a távoli partokat. Másnap érkeztünk meg Corfu szigetére. Ott a hajó megállt, és mi csolnakokon mentünk ki a partra. Megnéztük az Achilleont, útközben élveztük a pompás délszaki növényeket. Az Achilleonban megemlékeztünk Erzsébet királynéről, akinek ez kedves tartózkodási helye volt.

Görögországban először Olympiát néztük meg, a stadiont, ahol valamikor a híres olimpiai játékokat tartották. Ott láttuk az istenek templomainak kiásott romjait és a múzeumban néhány szobrot, köztük egy gyönyörű Hermet is.

Mikor a Korintoszi Szoroson átmentünk, minden utas fönt volt a fedélzeten. Néztük, amint a hajó lassan siklott át a két part között. Athénban megnéztük az Akropolisz gyönyörű aranypatinás márvány épületeit. Ezek még romjaikban is imponálóan fenségesek. A vezetőként kirendelt öreg professzor nagyon szépen magyarázott, és jól fel tudta kelteni bennünk a szépségben való gyönyörködés nyugodt, boldog hangulatát. A múzeumban is láttunk néhány antik szobrot, köztük egy, a családi életet ábrázoló domborművet. Ez igazán szép volt. Isztambul felé haladva átmentünk a Dardanellákon. Néztük az első világháborúban olyan nevezetessé vált partokat.

Isztambulnak szinte varázslatos keleti hangulata volt, az Achmed mecset csodálatos, nagy belső térségével és kék cifraságaival. Az Aja Sofia kevésbé tetszett nekem. A kincstárban roppant sok és nagy érték van fölhalmozva. A hadtörténeti múzeum megmutatta azokat a fegyvereket, amikkel a törökök ezt a rengeteg kincset szerezték. A Galata toronyból láttuk az egész nagy kiterjedésű várost. Isztambul a régi Bizánc, egy része teljesen európai nagyváros benyomását kelti, de másik része sötétten elhanyagolt. Itt van a bazár is, egy egész városrészből álló vásár. Nagyon lármás és a teljes üzleti megbízhatatlanságot sugározza. Örültem, amikor kijöttem belőle. Egyszer kimentünk Eujob sírjához is. Ez Mohamed zászlótartója volt és a törökök nagy tiszteletben tartják. Isztambul külvárosában van eltemetve és nagyon rossz úton kellett oda autózni. A kriptába egy ablakon kellett benézni, és nekem az a különös érzésem volt, mintha már jártam volna itt, mintha már benéztem volna ezen az ablakon.

Isztambulból még fölhajóztunk a Boszporuszon, hogy az ottani partokat is lássuk, azután délnek fordulva Rhodos szigete felé vitt a hajó. Útközben egy kis vihart is átéltünk, a tenger nagyon hullámozott, a hajó imbolygott. De azután elég hamar megnyugodott minden és este most is vígan táncoltunk a fedélzeten. Rhodos szigetén megnéztük a régi Johannita várat és a régi lovagok útján gyönyörködtünk a sziklás hegyoldalon virító különös délszaki virágokban. Az út is nagyon szépen rendben tartott volt. Rhodos Olaszországhoz tartozott és az olaszok sokat adtak a rendre. A szigetről csónakokon jöttünk vissza a hajóra és az elindult velünk most már hazafelé. A görög szigetek és a dalmát partok mellett hajóztunk. A Cattaroi öbölbe is besiklott velünk a hajó, de nem kötött ki, hanem továbbment Ragúzába. Ott kiszálltunk és megnéztük a várost. Az idő nem volt kellemes, az eső is esett egy kicsit, de meleg volt. Április végén nyár volt itt, igazi nyár.

Este búcsúvacsora volt a hajón és utána jelmezbál. Mi nem öltöztünk jelmezbe, csak estélyi ruhában néztük a bolondozó álarcosokat. Sokat táncoltunk itt és vígan fejeztük be a hajón töltött utolsó napot.

Másnap délután kötött ki velünk a hajó Triesztben és este szálltunk be a budapesti vonatba. Reggel érkezünk meg a Déli-pályaudvarra.

Borsod, 1928. május 17-i naplóbejegyzés:

„Délután bekocsiztunk Miskolcra a trappversenyre. Láttam messziről, hogy Iván is ott van, de nem nagyon törődtem vele. Később mégis odajött.

Pedig még most is szeretem Ivánt, csak érettebb ésszel, több belátással szeretem, mint eddig. Belátom, hogy amiért eddig olyan kétségbeesetten fölháborodtam, abban is neki volt igaza. Én talán csakugyan nem vagyok feleségnek való. Nem vagyok sem házias, sem türelmes, be kell látnom, hogy olyan ember, mint Iván, akinek mindene a munka, sohasem volna megelégedve velem. És most, amíg cinikusan beszéltem neki saját „haszontalan” voltomról, szerettem volna, őmiatta szerettem volna más lenni, mint amilyen vagyok! Pedig tudom, hogy senki sem lehet más, mint amilyen, éppen úgy, mint ahogyan nem cserélhet az ember arcot, egyéniséget sem cserélhet.”

Borsod, 1928. május 25-i naplóbejegyzés:

„Este hallgattuk a kis rádiót, amelyet az edelényi szerelő ma délelőtt

fölszerelt. Kis egylámpás készülék, de elég jól lehet rajta hallani különösen Budapestet.”

„Este elmentünk az edelényi színházba. Csathó „Te csak pipálj Ladányi” című vígjátékát láttuk.”

1928 szeptember végén lóverseny volt Miskolcon. Iván is ott volt a pályán és én sokat beszélgettem vele. Előhozta nekem, hogy amikor először látott, milyen félenk, naiv kislány voltam és én szívesen emlékeztem vissza erre az időre.

Ezen az őszön Sándor bevonult huszár önkéntesnek, néhány ösmerős és rokon fiúval együtt.

Novemberben vettünk egy nagy hangszórós rádiót. Nagyon élveztük, én különösen a színi előadások és magyar nóták közvetítését.

1928 december elején Miskolcon egy délelőtti jótékony célú előadás volt. Elmentünk megnézni és utána Béla bácsiéknál ebédeltünk, akik akkor Miskolcon teleltek. Ott volt a Berta néni unokaöccse, Bornemissza Miklós is. Vele kissé zavarban voltunk mind a ketten, mert tudtam és valószínűleg ő is tudta, hogy Berta néni és nagyanyám egymásnak szánt minket. Én akkor már félig-meddig lemondtam Ivánról és nem idegenkedtem volna a gondolattól.

1929 januárban egyszer bementünk Miskolcra és Berta néniéknél ebédeltünk. Ott volt Iván is. Mondta, hogy Aladár Londonban van és onnan tovább akar menni Dél-Afrikába. Ezt szomorúan vettem tudomásul. Lehet, hogy soha többé nem fogom látni.

Ebben az évben a január vége és a február is rendkívül hideg volt. Nagy influenza járvány is végigsöpört Európán. Így a télen nem is mentünk Budapestre, csak márciusban a tenyészállat kiállításra.

Egy este meghallgattuk a Zeneakadémián Fráter Lóránd dalestjét. Látszott az öreg Fráteren, hogy már nem fiatal, a hangja is kopott volt egy kicsit, hanem a nótái és az előadása remek volt. A belőle sugárzó jókedv átragadt a közönségre is. A csárdások víg ütemére a közönség verte össze a tenyerét. Ez volt a kísérő zene. Egy délutáni előadáson láttuk Zilahy Lajos színművét: „A tábornok”-ot. Érdekes, színvonalas darab volt, örültem, hogy láthattam.

Oththon Borsodon nagyon élveztem a rádiót. Meghallgattam Herczeg Ferenc színművét a „Hid”-at és Harsányi Kálmán kis darabját, a „Páter Benedek”-et. Harsányi Kálmán mindig a legkedvesebb író volt. Most

örömmel hallgattam a róla szóló előadást és az igazán megérdemelt elismerő szavakat. Meghallgattam egy német állomásról Oscar Wilde „Salome”-jét is. Különös, füledt forróságot éreztem benne. Meghallgattam Harsányi Kálmán: „Ellák”-ját is. Ezt a darabot már régen szerettem volna látni, de sohasem adták, amikor Pesten voltunk. Most élvezettel hallgattam.

1929 május elején egyszer eljöttek hozzánk Borsodra Béla bácsiék. Béla bácsi nagyon rosszkedvűen emlegette Aladárt. Helytelenítette, hogy ki akar menni Dél-Afrikába. Nem találja a helyét. Magyarországról elmegy, mert úgy találja, hogy itt nincs igazság. Elmegy a földgolyó másik oldalára. Kívántam neki, hogy ott megtalálja a békés, boldog nyugalmat, de nem hittem.

1929. május 19-én pünkösd vasárnapján bementünk Miskolcra a lóversenyt megnézni. A szokott társaságunk volt ott, beszéltem Ivánnal is. Mondta, hogy Aladár tegnap hajóra szállt, útban van Dél-Afrika felé. Elszomorodtam arra a gondolatra, hogy mindig egyre messzebb távolodik.

Búcsút int a kendőm

Búcsút int a kendőm, nézd lobog fehérén
Múltad távolában, emléked egében
Szeretetből szőttem, mosollyal hímeztem
Könnyeimmal mostam, úgy fehérítettem.

Látod a lengését? Azt hiszem, nem látod
Magad előtt nézed most az új világod
S a régit felejtet. De én emlékezem
S fehér kendőmet már magamnak lengetem.

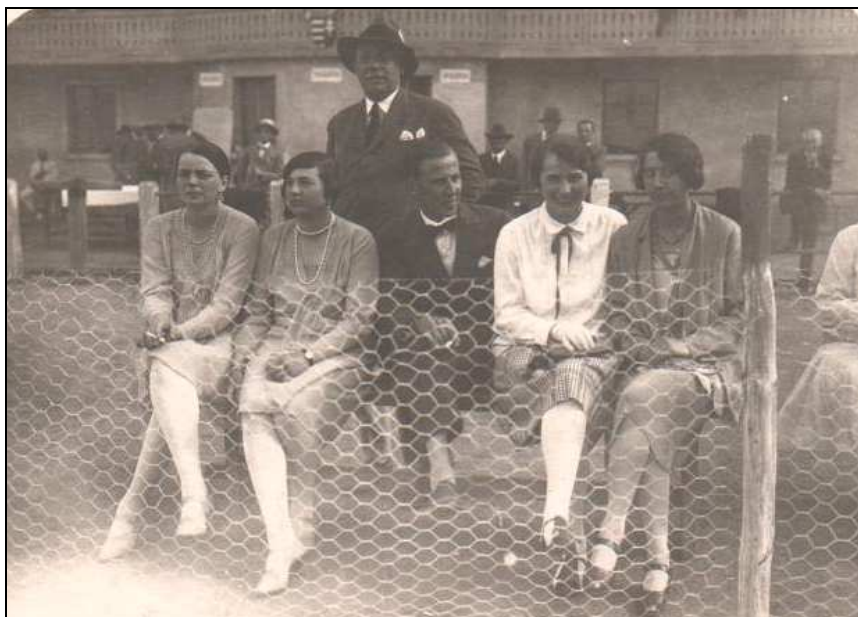
És lobog a kendőm, fehérén, fehérén
Múltam távolában emlékem egében
Szeretetből szőttem, mosollyal hímeztem
Könnyeimmal mostam, úgy fehérítettem.

1929. május 20-án lóverseny volt Miskolcon és utána a kaszinóban társas vacsora. Ezen nagyon jól mulattam. Vacsoránál Iván és Csíszár között ültem, táncoltam is velük, reggel felé a nótázás közben is mellet-

tem ült Iván és énekelte nekem a nótákat. Boldog voltam, amint a gyönyörű májusi reggelben a zene csengésével a fűlemben kocsiztam házáig.

Mikor hazajöttünk, az újságban szomorú hír várt: Harsányi Kálmán író meghalt aránylag fiatalon. Nagyon sajnáltam. Nem volt nagyhírű író, messze volt a közönségsikertől, de volt a verseiben és színműveiben valami titokzatos mélység.

Június 8-án galamblövé verseny volt Miskolcon. A hölgyek versenyébe Lilla is benevezett és második díjat nyert. Barátnőink nagy örömmel gratuláltak neki.

Miskolc, galamblövé verseny, Bárczay Lilla, Bárczay Rózsi, Majthényi Ádám, Koós István, Szathmáry Király Zsuzsa, Bolváry Katus

Június vége felé egymás után két csütörtökön is eljött Iván. Megmutattam neki a Magyar Jövőben megjelent versem: „Búcsút int a kenderdöm” címűt. Iván elgondolkozva nézte még akkor is, amikor már elolvasta és én láttam rajta, hogy megértette. Megértette, hogy ez a vers Aladárnak szól. Egy kicsit talán meg is hatotta, mert nem tett rá semmi tréfásan gúnyolódó megjegyzést.

Augusztus végén egyszer találkoztunk Ivánnal Miskolcon. Azt mondta, hogy novemberben kimegy ő is Dél-Afrikába Aladárt meglátogatni és valószínűleg visszajönnek együtt.

Most legfőbb szórakozásom a rádió volt. Egyszer meghallgattam Odry Árpád egy szavaló estjét, egyszer Herczeg Ferenc: „Bizánc”-át. Mind a kettő igazi élmény volt számomra. Október 8-án megint megvolt Miskolcon az agarász verseny és utána a Korona szálló éttermében társas vacsora. Nem jelentett a számomra semmit, már eleget táncoltam.

1929 október vége felé egy csütörtökön megjelent nálunk Béla bácsi. Iván küldte azzal az üzenettel, hogy szeretne engem elvenni, de ez csak akkor lehetséges, ha az ő földvásárlási üzleteibe betársulok. Apám beszéljen erről Ivánnal majd a megyegyűlésen. Másnap apám bement a megyegyűlésre, de Iván nem jött oda hozzá. Apámnak végképpen nem tetszett a dolog, de anyám unszolására mégiscsak megírta Ivánnak, hogy úgy tudja, beszélni akar velünk és jöjjön el Borsodra. Nekem sem tetszett a gondolat, hogy mi kezdeményezzük a dolgot és amikor hallottam, hogy apám írja a levelet, kedvem lett volna kikapni az írógépből, de azután fáradtan belenyugodtam, hogy menjen minden a maga útján. Néhány nap múlva csakugyan eljött Iván.

Borsod, 1929. október 21-i naplórészlet:

„Ma délután autón megérkezett Iván. A találkozásunk csakugyan hideg volt, olyanféle, mint amilyennek elképzeltem. De ebben a hidegségben volt valami rejtett izgalom. Nem a szívbe mélyen elrejtett, lefojtott érzések okozták ezt, hanem a gondok, az anyagi kuszált összevisszaság. Uzsonna után mindjárt apámmal kezdett tárgyalni, azt mondta, apám tudja, hogy ő hogyan gondolja a dolgot, és előadta, hogy ő most megvett Ábrányban egy birtokot, de adósságra, kifizetni csak úgy tudná, ha eladná az emődi birtokát, de még így is maradna százezer pengő adósság. Fölajánlotta apámnak, hogy vegye meg ő az emődi birtokot, de persze erről szó sem lehet, hol vennénk rá a pénzt?!

Azt, hogy engem el akar venni, egyenesen nem mondta ki, de mind a ketten úgy beszéltek, hogy ezt számításba vették. A legérdekesebb az volt a dologban, hogy énnekem sem szólt az egészből egy árva hangot sem. Egy időre kettesben maradtunk, de akkor sem hozta elő. Énbennem pedig több a büszkeség annál, minthogy elkezdtem volna. Különben is én hivatalosan semmit sem tudok az egészből. Iván énnekem sem nem üzent,

sem nem szólt semmit. Egy kicsit furcsának találom, hogy így a hátam mögött cselekszik. Abban igaza lehet, hogy előbb az anyagi dolgot akarja rendezni, de azért amellett megkérdezhetette volna, hogy én hogyan gondolom. Eszembe jut a tavalyi agarászati beszélgetésünk és Ivánnak az a kijelentése, hogy a házasság is csak üzlet. Hát ez a mienk azután alaposan az lesz, ha csakugyan létrejön. Nagyon bonyolult üzlet, az én és a szüleim részéről. Mert az én részemről mégis, mindennek ellenére is a tizenhét éves kori álmaim beteljesülése lesz. Föltéve, ha csakugyan lesz. Mert azt már látom, hogy nagyon nehezen indul. És mégsem tudok rá haragudni, nem tudom kevésbé szeretni, csak jóízűen mulatni tudok rajta. Nagyszerű komédia volt ez, amelyiknek az egyik szereplője én magam voltam. A folytatására kíváncsi vagyok! Megegyezés nélkül ment el, de azután írt, hogy adja el anyám a taktaszadai birtokát és vegye meg az emődöt.”

Azután eljött még egyszer, akkor azt mondta, hogy nincs sürgősen szüksége pénzre, az emődi birtokát valószínűleg el tudja adni, a mezőábrányit mindenképpen megtartja. Azután nem jött többet. Nem jött el a Szilveszter esti meghívásomra sem. Éppen karácsony este napjának délelőttjén jött meg a lemondó levele. Én megértettem, hogy ez mit jelent, ledobtam a levelet és mentem díszíteni a karácsonyfát.

Miskolcon bezárt a nagy gőzmalom. Ennek következtében megint sok hivatalnok és munkás maradt kereset nélkül. Ez csak egyik tünete volt a kétségbeejtő gazdasági válságnak. El volt adósodva a falusi kis gazda éppen úgy, mint a nagybirtokos osztály. A bankok egy része is tönkrement, elképzelhetetlen volt, hogy hová fog vezetni mindez.

A színházban megnéztük egyszer Móricz Zsigmond darabját: a „Légy jó mind halálig”-ot. Kitűnő volt Vaszary Piroska, remekül játszott benne.

Ekkor volt a Zábráczky Magda és Miklós Ervin esküvője a Kálvin téri templomban. Elmentünk megnézni. Ravasz püspök igen szép beszédet mondott. Arról beszélt, hogy a házasságot mire kell építeni. Az egymás iránti őszinte szeretetre, béketűrésre, megbocsátásra, az egymás kedvéért hozott áldozatokra. Mert a szerelem, a földi szerelem elmúlik. Én szomorúan, de mégis egy kis csöndes megnyugvással éreztem, hogy nekem nem lett volna mire építeni.

Egyik este megnéztem a Kamara színházban Csehov: „Sirály”-át. Anyámnak, nagyanyámnak és Lillának más színházba volt kedve menni. Így engem nagyanyám komornája, Erzsike kísért el, mert arról szó sem lehetett, hogy magam menjek. A darab nagyon tetszett nekem, igazi élmény volt számomra. A színészek mind nagyon jól játszottak. Különösen Uray Tivadar volt remek az utolsó jelenetben.

1930. február 9-én jöttünk haza. Most nagyon közömbösen búcsúztam Budapesttől. Budapest vagy Borsod, olyan mindegy, 6 óra alatt mehetek innen oda vagy onnan ide. Nemsokára olvastam az újságban, hogy Radics Béla meghalt. A Pannónia primása. Sok szép estét köszönhettem a nótáinak, most elment ő is, minden elmúlik egyszer.

Március elején még egyszer találkoztam Ivánnal Miskolcon a pályaudvar éttermében. Én szemrehányást tettem neki az irántam való viselkedéséért, ő védekezett, hogy a saját szempontjából neki van igaza. Én mondtam, hogy lehet, de a saját szempontomból meg nekem van igazam. Azután beszálltam a vonatba, gyönyörű tavaszi idő volt, és én valami kellemes fölszabadulást éreztem.

Ekkoriban Mereskovszkij: „Leonardo da Vinci”-jét olvastam igazi elmélyedő gyönyörűséggel. „Az egész örökkévalóságot odaadta volna egy virágos ágért” mondja a haldokló Leonardóról. Ebben az egy mondatban benne van az egész Reneszánsz.

Gesztely, 1930. április 1-i naplóbejegyzés:

„Egész nap nagyanyámmal beszélgettünk. Igen hívott, hogy jöjjünk el húsvétra is, mert akkor itt lesz Újfaluban Bornemissza Miklós is és egy szóval... Számomra mindegy, akármelyik irányban haladok. Konvencionális házasság, vagy magános függetlenség. Én nem fogom még a kis ujjamat sem egyik irányban mozdítani. Tudom, hogy a kettő közül akármelyikben több boldogságot találnék, mint amennyit abban a szerelemben találtam volna, ami most már kiesett a számításból. Teleírt lap, kitépem az életem könyvéből és tétlenül vacillálok a két üres lap előtt.”

Gesztely, 1930. április 20-i naplóbejegyzés:

„Ma délután kocsiztunk ide otthonról. Mikor megérkeztünk, itt találtuk Berta nénit, és Bornemissza Miklóst. Tudtam, hogy itt lesz és határozottan kellemes volt nekem az a tudat, hogy találkozom vele. Kérdezem magamtól, hogy ha nem hallottam volna nagyanyámon és Berta nénin

keresztül egyet-mást róla, érdekelné-e és észrevenném-e egyáltalán, hogy foglalkozik velem? Nem tudom. De annyi biztos, hogy minél többször látom, annál rokonszenvesebb előttem. Még sohasem láttam ilyen jókedvűnek, mint ma és vidáman telt el a délután. Szó került az irodalomról is. Úgy láttam, hogy ő egy kicsit lenézi az én irodalmi kísérletezésemet. Nem mondta, de láttam rajta. Nem haragudtam érte, hiszen tulajdonképpen én magam is lenézem. És valahogy úgy éreztem, hogy nagyon egyformák vagyunk. Azaz, inkább egyformák lehetnénk. Mert ő az az ember volna, aki le tudna szoktatni a hőbortokról és azt tudna csinálni belőlem, amit jónak lát. Éppen azért, mert nem vagyok szerelmes belé, és nem lázadnék föl dacosan ellene.”

Gesztely, 1930. április 21-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt itt volt Krajcsovich megöntözni minket. Itt maradt ebéden, de délután elment és akkor mi is átmentünk Újfaluba. Ott voltak még: Margit néni, Berta néni, Lajos bácsi, Pillerék, Várjonék és Bornemissza Miklós. Én megint legtöbbet Miklóssal beszélgettem és nagyon kellemsen telt el a délután. Este ő is velünk egy időben indult haza Ricse felé és engem meg Lillát ő hozott vissza Gesztelybe autón. Ő vezetett, és én, amint mögötte ülve beszélgettem vele, éreztem, hogy ez az ember nem közömbös előttem. Mi volt az? Pillanatnyi hangulat, vagy pedig csoda történt volna és most, 24 éves koromban egyszerre megint tizenhét évesé lettem?! Nem tudom és nem is kérdezem. Csak azt tudom, hogy kellemsen volt ott ülni az autóban, amint a tavaszi alkonyat sejtelmes, ígéretes fénye bevilágított az ablakon. És azt éreztem, hogy ezt az előttem ülő embert szeretem mint távoli rokonomat és talán egyszer tudnám szeretni, mint legközelebbi rokonomat is. Hanem azért, amint ide megérkezve elbúcsúztam tőle, mégsem hívtam egy szóval sem, hogy jöjjön el hozzánk. Mert az a bizonyos fatalista érzés még most is megvan bennem. A vénlányság, vagy Miklós. Két merőben ellentétes út. Én látom mind a kettőnek az előnyeit. Az egyik a gondtalanság, a másik a reális, rendes élet. De én egy lépést sem akarok egyik felé sem mozdulni. Úgyis elkövetkezik az, amelyiknek el kell következnie!”

Ebben az időben olvastam Surányi Miklós: „Csodavárók” c. regényét. Ezt tartom a két háború közt megjelent irodalom legjobb regényének. Reálisan nézi a háború minden szempontból destruktív hatását és minden alakja él, mintha csak személyesen ösmertük volna őket.

Egyszer eljöttek hozzánk Gyömöreý Antalék Szakharov orosz emigráns tábornokkal. A tábornok beszélte, hogy ő az orosz emigránsok egyik vezető embere. Azt mondta, hogy az ő csoportja a reménybeli új Oroszországot nem a szláv, de a turáni népekre alapítva akarja megteremteni. Ő maga is tatár származású, a nagyapja még mohamedán volt. Gyömöreýné roppant művelt asszony volt, rengeteg nyelvet beszélt és a tábornok könyvét ő fordította oroszról németre, habár a tábornok is tökéletesen beszélt németül. Érdekes volt találkozni vele.

Hallottam, hogy Aladár hazajött, otthon van Hejőpapiban. Végtelenül örültem ennek.

Kodály Zoltánról is olvastam az újságban egy cikket interjú formájában. Abban mondja Kodály többek közt ezt: „a magyar élet teljessége a zenében is, egyébként is, ez a mi célunk, azt mondhatnám, hétköznapi európaiak vagyunk, hogy életünk vasárnapjain önmagunk lehessünk.” Mennyire elüt ez a két mondat a lépten-nyomon elhangzó hazafias frázisoktól.

Abban az időben a mezőgazdasági termények, főleg a búza ára állandóan zuhant, mert a Szovjetunió dobta ki a terményeit a határon, hogy ezáltal növelje a gazdasági válságot és a nép elégedetlenségét, miközben odabent a saját népe éhezett. Nekünk tennünk csak annyit lehetett volna, hogy nem veszünk külföldi árut, nem utazunk külföldre, megmaradna az országban a pénz, de mikor volt a magyar ilyen öntudatos?

1930. október 5-én elmentünk Lillafüredre megnézni az új Palota Szállót. Ott is ebédeltünk, délután megnéztük a teniszbajnokságot, estefelé pedig Miskolcon a Zeneakadémián meghallgattuk a Kisfaludy Társaság vándorgyűlését. Érdekes volt látni ezeket az írókat, akiknek hangját már sokszor hallottam rádióan. Berzeviczy Albert, Sajó Sándor, Sík Sándor, Kosztolányi Dezső, Áprily Lajos. Én az Áprily előadását élveztem legjobban. Szinte láttam az őszi színes erdőket és a hideg holdfényes téli éjszakát, amint a költő a harctéren elesett fiatalkori barátja nevét beleszóltja.

Október végén kaptam Ivántól egy levelet. Azt írja, hogy százezer pengőre volna szüksége, ha ezt nem tudja megszerezni, kénytelen pontot tenni az élete után. Ha mi ezt meg tudnánk szerezni és maradt még bennem iránta valami rokonszenv, álljak mellé és előttünk áll az élet. Én elszomorodtam. Hol vettünk volna százezer pengőt akkor, amikor egy mázsá búza ára 13 pengő volt és egy hold földet még 300 pengőért sem

lehetett eladni. Azt kérte, hogy nemleges válasz esetén tekintsem a levelet meg nem írotttnak. Én annak tekintettem és nem válaszoltam rá. Ezzel elintézettnek tekintettem az ügyet, de azért a lelki depresszió sokáig megmaradt bennem.

Szilveszter estéjén nálunk volt Bornemissza Miklós is. Vele és Záb-
ráczkyval igyekeztem jól mulatni, de azért igazi jókedvem nem volt. Ezen a télen sok hó volt és sokat jártunk sízni.

1931 március végén hosszú betegeskedés után meghalt nagyanyám. Amikor a temetésre elmentünk, mintha a gesztelyi ház nem is ugyanaz lett volna nélküle. Halála után Zmeskalné Márta néni leköltözött Árva megyéből Gesztelybe.

Ekkoriban hallottam, hogy Iván most már végérvényesen vőlegény. Egy rokonát veszi el.

Ekkor tűnt szemembe véletlenül anyám könyvespolcán Schoppen-
hauer könyve: „Die Welt als Wille und Vorstellung”. Filozófia, két vas-
tag kötet. Ugyan mit lehet erről annyit írni. Olvasni kezdtem és eleinte
egy kicsit nehezen haladtam vele. De mire a végére értem, elámultam.
Azóta is mindig nagy gyönyörűséggel lapozgatom.

Tavasszal egy érdekes, különös ember kezdett hozzánk járni, Czeke-
házy Fritsche Ernő százados. Edelényben volt állomáson a levante-
oktatásnál. Roppant vallásos katolikus volt, uzsonna előtt mindig keresz-
tet vetett. A testvéreim nagyon komikusnak találták, de engem érdekelt a
gondolkozása. Engem elég hamar megkért és rábeszélte, hogy térjek át a
katolikus vallásra. Nekem tulajdonképpen mindjárt erélyesebben kellett
volna őt visszautasítanom, de ezt elmulasztottam. Így évekig járt hoz-
zánk, kísért a korcsolyázásnál, csolnakázott velem a Bódván.

Augusztus elején befejezték nálunk a cséplést. Katasztrófálisan rossz
termés volt Borsodon is, Ongaujfaluban is, és a búza ára mégis ment
lefelé. A földbirtokosok eladósodtak, a gyárak megbuktak, a munkások
nem kaptak munkát. Nekünk az volt a szerencsénk, hogy anyám tak-
taszadai birtokát a Szerencsi Cukorgyár bérelte és mindig rendesen,
pontosan fizetett.

1931 augusztusban lemondott a Bethlen kormány. Utána gróf Károlyi
Gyula alakított kormányt. Őt mindenki nagyon jóra való, önzetlen ember-
nek ösmerte, de előrelátható volt, hogy nem lesz eléggé erélyes és hogy
hiányozni fog a Bethlen István nagy politikai tehetsége és furfangos
esze.

Károlyi nem is sokáig volt miniszterelnök, utána Gömbös Gyula következett. Már tudtam én is Gömbösről azt, amit körülöttem mindenki tudott, hogy rendkívül hiú, uralomra vágyó és túlságosan Németország felé orientálódik.

Borsod, 1931. szeptember 20-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt meghallgattam rádión a Ravasz László prédikációját. Régen tetszett nekem valami annyira, mint ez a beszéd.

Beszélt a mai nehéz helyzetről, az ahhoz való alkalmazkodásról, az egymáson való segítség fontosságáról. Nagy szeretet volt a hangjában, sok borongós szomorúság és egy kis sötét pesszimizmus, amelyet hiába igyekezett elrejtteni.

Furcsa, különös helyzetben van az egész világ. Mindenből, minden téren túlprodukciónak lesz, a télen mégis valószínűleg éhezni, fázni fognak az emberek. A kapitalizmus csődbe jutott, az kétségtelen. Átmenetileg vagy végleg? Ki tudná megmondani?! Mi lesz ezután? Nem tudom, de rosszat sejtetek. Mintha egész Európa földje inogna. Ha jól meggondolom, nem kár érte! De mi lesz Magyarországgal, ezzel a maroknyi magyar néppel? Hová hullunk mi, ha a világ megrendül?! Mi lesz a magyar dzsentrivel, aki ezer esztendeig harcolt kemény kézzel száz ellenség ellen, várainak és később kúriáinak is mindig ura volt, igazi ura. Könnyelmű volt, lehetett száz hibája, de az én szememben mégis mindig a világ színe-java marad! Lehet, hogy önző vagyok, de az én szememben a legfontosabb a magyar dzsentri sorsa és a magyar földműves-paraszté, akit amattól csak egy hajszál választ el!”

Ősszel anyám betegeskedni kezdett és így apám jött el velünk a december 5-én rendezett mulatságra. Ott volt Bornemissza Miklós és Berta néni is. Én Miklóssal elég jól szórakoztam és miután Berta néni mondta apámnak, hogy hívjuk Miklóst, megbeszéltük vele, hogy másnap eljön hozzánk. De nem jött. Akkor már láttam, hogy itt valami nincs rendben. Később azután, amikor egyszer Miklós szóba került, Berta néni erősen kezdte szidni a papokat. Ekkor már világos volt minden, hogy megijedt a valláskülönbségtől. Ugyanis abban az időben a papok rengeteg komédiát csináltak a vegyes vallású házasságok körül.

Nemsokára elvett egy nagyon csinos, katolikus lányt.

Karácsony után anyám bement a miskolci kórházba. Így szilveszter

estéjén is egyedül szomorkodtunk. Anyámnak nem eléggé használt Miskolcon az operáció, és ezért felment Pestre a Totth klinikára. Mi is fölmentünk Lillával. Egy panzióban szálltunk, mert akkoriban két leány kíséret nélkül nem szállhatott szállóban. Naponként jártunk anyámat látogatni. Az orvosok azt mondták, hogy nagyobb műtetre van szüksége. Aggódtunk érte, de amennyire lehetett, élveztük Budapestet. Néhányszor elmentünk színházba. Egyszer láttuk az „Ember tragédiájá”-t is. A nézőtér siralmas volt. Feketén ásítottak az üres páholyok. Az általános válságot a színházak is nagyon megéreztek. A színészek játéka is meglátszott, hogy deprimálja őket az üres nézőtér. Láttunk egy akkoriban újságnak számító magyar hangosfilmet is, a „Hippolyt a lakáj”-t. Ez hosszú életű volt, még évtizedek múlva is adták a televízióban.

Anyám az operáció után elég hamar meggyógyult és február közepén már haza is mehetett.

1932 májusban anyámmal és Lillával elmentünk Bécsbe. Egy kombinált utazáson vettünk részt. Repülőgéppel oda és hajóval vissza. A mátyásföldi repülőtéren szálltunk föl a gépre. Az utasszállító repülés még igen kezdetleges állapotban volt. Összesen tíz ülőhely volt a gépen, két sorban öt-öt karosszék. Csak mi hárman utaztunk. A gép nem szállt nagyon magasan, így jól láthattuk az alattunk elterülő vidéket a verőfényes tavaszi időben. Megnéztük a látnivalókat és egyszer kirándultunk a Szemeringre is. Schönbrunnban érdekes volt, hogy az ottani vezetők éppen olyan nagy tisztelettel beszéltek a Habsburg családról, mintha most is ott uralkodna.

Visszafelé szép hajó utunk volt a Dunán. A szép tavaszi időben egymásután vonultak el mellettünk a partok, sok hegyen régi várral, várrommal. Este érkeztünk meg Budapestre. Olasz turisták is voltak a hajón, ezek, amint meglátták a Dunában visszatükröződött kivilágított várost, énekelni kezdtek. Nagyon hangulatos volt.

Ekkoriban került Szendrőládra Polonkayékhoz a Polonkayné közeli rokona, Kisfaludy Antal. Gazdasági akadémiát végzett és arra az időre, amíg bérletet nem tud kapni, Polonkayékhoz jött segíteni nekik a gazdálkodásban. Polonkayék nagyban mesterkedtek azon, hogy Lillát elvegye. Lilla sem idegenkedett volna tőle, de ott volt megint a vallási kérdés, Antal nagyon vallásos katolikus volt, és reverzálist kívánt volna, hogy katolikus templomban esküdhessenek. Lilla erre nem volt hajlandó és így évekig húzódott a dolog.

Ezen a nyáron anyám lakóházat építtetett Ongaujfaluban Sándornak, hogy oda mehesen gazdálkodni. 1932. év őszén Lillával megint néhány napot töltöttünk Kubikéknál Zöldhalmon. Mikor onnan hazafelé jöttünk, Miskolcig elénk jött Sándor. Mondta, hogy apámat kisebb agyvérzés érte és fekszik. Ne menjünk most haza, hanem menjünk Gesztelybe, ahonnan az anyámnak jutott bútorokat ma szállítják Ongaujfaluba az ő házába. Így mi odamentünk, megvolt a bútorszállítás és másnap mentünk haza Borsodra. Apámat aránylag elég jól találtuk, nemsokára fel is kelhetett és azután még két és fél évig teljesen jól bírta magát.

1933. októberben az országzászló avatása Edelényben

1934 februárjában anyámmal és Lillával részt vettünk egy társasutazáson, Párizsba mentünk, egy kellemes, jó szállóban szállásoltak el minket, a délelőtti vezetésről is gondoskodtak a látnivalók megtekintésénél. Végigjártuk a múzeumokat, kimentünk Versailles-ba is és Trianonban láttuk az asztalt, amelyiknél azt a szomorú békét kötötték. Délután és este azután mindenki önállóan ment valahová. Egyszer elmentünk a Ritzbe teázni, ahol nagyon elegánsan öltözöttek voltak a hölgyek. A Follie Berger-ben is voltunk egyszer. Nem sokat vártam tőle, de még annyit sem nyújtott.

Az utcákon nagy forgalom volt, pedig a taxik éppen sztrájkoltak. Attól féltünk, hogy még a vonatok is le találnak állni, de azután nem volt baj, és szerencsésen megérkeztünk a Pannóniába. Ott egy reggelinél odajött az asztalunkhoz Darvas Tamás egy huszárőrnaggyal, bemutatta: Jalsoviczky Tibor. Az őrnagy mondta, hogy a bátyja most mint pénzügyminiszteri tanácsos kiküldetésben van Miskolcon és ki fog jönni hozzánk.

Otthonról egyszer bementünk Miskolcra hatan. A Korona Szálló éttermében ebédeltünk együtt. Nem messze tőlünk egy asztalnál megyei urak ültek. Béla ösmerte őket és megmondta, hogy kik. Többek közt Jalsoviczky Zoltán. Lilla megjegyezte, hogy hisz ő készül hozzánk vizitre. Következő csütörtökön csakugyan eljött hozzánk Jalsoviczky Zoltán. Taxin jött ki Miskolcra egy rövid vizitre. Rám nem tett semmiféle benyomást.

Pesten létünk alatt láttunk egy érdekes filmet, az „Atlantic”-ot. Egy nagy hajó katasztrófájáról szólt és megrázóan valószínű volt. Németül beszéltek, ez már igazi hangos film volt, közel állt a színházhoz.

1934 júniusában Lilla férjhez ment. Anti engedett a vallási kérdésben és a borsodi templomban volt az esküvő.

Kisfaludy Antal és felesége, Ragályi Miklós és Béki István parádés kocsis

Lillák Szendrőládon laktak és sokat jöttek hozzánk.

*Szendrőládon Polonkayéknál 1934-ben összegyűlt társaság
Kisfaludy Antal, Kisfaludy Antalné, Bizell Alíz, Bárczay Róza (takarva),
Lehoczky Rózsi, Bárczay László, Polonkay Andrásné, Polonkay András,
Bizell Margit, Bárczay Lászlóné*

Elcsöndesedett a vidék. A miskolci mulatságokra sem igen jártunk már be. Kezdtem magamat öregnek érezni.

Télen anyámmal mégis felmentünk Pestre. Ott néhány elég jó szín-darabot láttunk. Azután hazajöttünk és folytatódott a csöndes élet, rádió-zás, olvasás, írás.

1935 márciusban Lillának kislánya született, Antal. Ő később nagyon jó támasza volt Lillának és az én családomnak is nagy segítségére volt, amennyire tudott. Áprilisban Sándor is megnősült, egy miskolci tanár le-ányát, Katzer Margitot vette el, aki anyja révén benne volt a társasá-gunkban. Nagyon jó felesége lett Sándornak, mindenben alkalmazkodott hozzá és öreg, beteges korában nagyon szépen ápolta.

Augusztusban a szüleim ebédre meghívták Jalsoviczky Zoltánt. Én nem nagy lelkesedéssel fogadtam a hírt.

1935 augusztusban Polonkayék egyszer bevitték autójukat Miskolcra. Anci néni egy boltban volt és mi Bandi bácsival ott vártuk az autót a

bolt előtt. Akkor láttam, hogy a járdán ott jön Aladár. Hirtelen kiugrottam az autóból, Anci néni sokáig nem jött ki a boltból és mi jó ideig beszélgettünk. Ősszel anyám meghívta ebédre Aladárt. Nagyon szép, kellemes napot töltöttem vele.

Tél elején Jalsoviczky Zoltán többször is eljött hozzánk. Világosan látszott, hogy el akar venni. Én nem lelkesedtem a gondolatért, mégis 21 évnyi korkülönbség!

1936 januárjában mély gyászba borított bennünket apám halála. Csak három napig volt beteg, a szíve nem bírta ki az influenzás lázakat. A temetésre nagyon sokan eljöttek. Jalsoviczky Zoltán koszorút is hozott. Eljött Iván is. A temetés végén a sírnál kondoleált és megcsókolta a kesztyűmet, mert nem húztam le. Nem is néztem rá, fölnéztem az akácsorra, ahol a szél rázta a csörgő magtokokat.

Házasságom, budapesti életünk

1936. március 29-én eljött hozzánk Jalsoviczky Zoltán. Délután kísértünk vele a kertbe. Ott, amikor befelé jöttünk, megkért. Én tulajdonképpen nem akartam hozzámenni és ötoltem, hatoltam, amíg végül is kimondtam az igent. Később is néhányszor voltam úgy vele, hogy az ellenkezőjét tettem annak, amit előre elhatároztam, és mindig azzal jártam jól. Április 5-én, virágvasárnap megtartottuk az eljegyzést és a húsvéti ünnepeket Zoltán Borsodon töltötte. Ezalatt nagyon jól összebarátkoztunk, terveztük, hogy hogyan fogjuk a lakást berendezni és hová mindenüvé megyünk majd utazni.

Aladárnak megírtam, hogy menyasszony vagyok, nagyon szép meleg hangon gratulált, ez a levele még most is megvan. Májusban anyámmal fölmentünk Pestre a kelengyémet megvenni. Megnéztük a Zsigmond utcában bérelt új lakásunkat. Négy tágas szoba, a mellékhelyiségek is mind szinte pazarlóan tágasak.

Az esküvőt 1936. június 6-án tartottuk egészen szűk családi körben, csak a szülők és testvérek voltak ott.

Jalsoviczky Zoltán és Bárczay Róza esküvői képe

Mikor utána útnak indultunk, Zoltán igen jókedvű volt, nagyon örült, hogy végre sikerült egy neki minden tekintetben megfelelő feleséget kapnia. És énnekem is jó érzés volt, hogy van kire támaszkodnom.

Nászútra Felső-Olaszországba és Svájcba mentünk. Első állomásunk Milánó volt. Ott megnéztük a dómot, egy másik templomban Leonardo híres képét, az „Utolsó vacsora”-t. Átmentünk Veronába is. A Garda tavon felhajózva végigjártuk a többi tavat is. Ott nekem Belaggio tetszett legjobban, csöndes, nyugodt, békés hangulatával. Svájcban a genfi tavon végighajózva Genfbe mentünk. Ott megnéztük a Kálvin emléket és a népszövetségi palotát. Svájból autóbuszon jöttünk lefelé gyönyörű hegyes vidéken. Június közepén még nagy hófoltok voltak ott, de mellettük tavaszi pompában virítottak a krókuszok. Olaszországba leérve Velencébe mentünk. A Lídón szálltunk meg és délelőttönként kellemesen fürödtünk a tengerben. Esténként gőzbárkán berándultunk a városba és gyönyörködtünk aivilágított Szent Márk térben. Június legvégén jöttünk haza.

1936 júliusban apósomék Lillafüreden nyaraltak. Július 25-én Borsodra mentünk anyámhoz, anyósom névnapján, 26-án meglátogattuk őket, és este jöttünk haza. Másnap este elmentünk az állatkerti Gundel vendéglőbe vacsorázni. Ott az emelvényen operaházi művészek énekeltek Verdi „Traviata”-ját. Én a zenében tulajdonképpen még akkor is csak a magyar nótáig jutottam el, de ezt az előadást határozottan élveztem. Különösen a második felvonás vége tetszett nekem. A zene hangjai tökéletes művésziességgel fejezték ki az öreg ember bánatát, aki rossz útra tért fiát siratja.

Délutánonként sokat jártunk egyik vagy másik strandra és egyszer elmentünk csolnakázni is egy kétszemélyes csolnakban. Zoltán evezett, én kormányoztam, fölmentünk egészen az újpesti hídig. Ha ruhát vásárolni vagy csináltatni mentem, Zoltán is mindig elkísért és hozzászólt, hogy milyen legyen. Vettem egy perzsa bundát is, majdnem 2000 pengő volt. Én nevetségesnek tartottam egy ruhadarabért ennyi pénzt kiadni, de Zoltánnak tetszett és a barátnőink, akikkel összejártunk, majdnem mind ilyet hordtak.

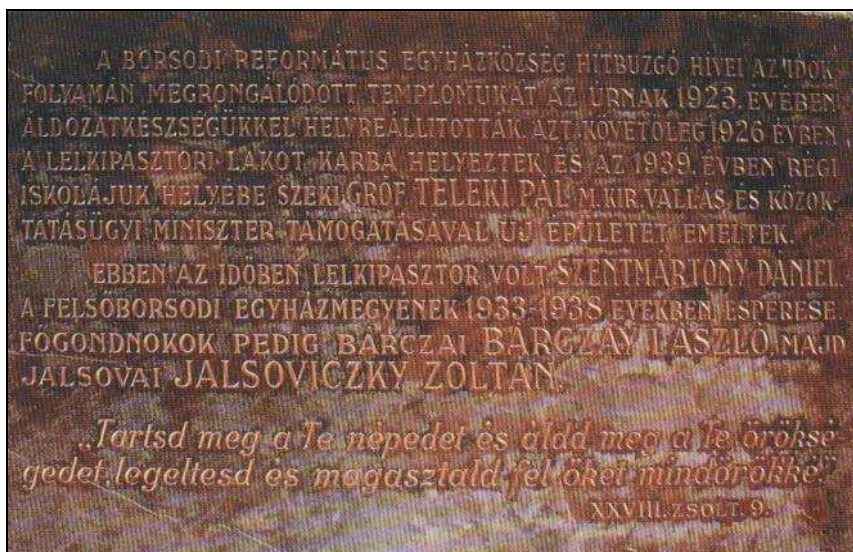
Nyáron délutánonként sokszor tettünk Zoltánnal kisebb kirándulásokat a budai hegyekbe. Egy vasárnap lementünk Balatonfüredre, oda Zoltán egy unokatestvére, Jalsoviczky Lajos hívott meg bennünket jachtozni. Szép, kellemes kirándulás volt, fürödtünk is a tóban és a jachton

ebédeltünk a Lajos konzervjeiből. Augusztus 14-én Zoltán kivette a nyári szabadságát és mentünk Borsodra nyaralni. Ott anyámat egyedül találtuk, mert Tibor elment Berlinbe az Olimpiát megnézni. Mikor megjött, sokat beszélt az Olimpiáról, ahol Magyarország igazán szépen szerepelt.

Egy csütörtöki napon nagy társaság gyűlt össze Borsodon, olyan volt, mintha valamelyik régi csütörtök jött volna vissza. A vendégek nagyon dicsértek, hogy mennyire előnyömbre változtam, milyen jó színben vagyok. Ennek főleg azért örültem, mert láttam, hogy Zoltán is örül.

Zoltánt megválasztotta a borsodi egyházközség főgondnoknak. Augusztus 23-án volt a beiktatása. Lejött rá Károly sógorom is. Vele együtt utaztunk azután vissza Pestre.

A borsodi templom bejáratánál később elhelyezett márványtábla

Másnap este indultunk tovább Jugoszláviába nyaralni.

Én jobban örültem volna a nyarat Borsodon tölteni, de Zoltánnak egy régi ízületi baja miatt meleg vidéken kellett napoznia, ezért elmentünk Korcsula szigetére.

A Jugoszlávia nevű hajón szép tengeri utunk volt. Közben Spalatóban kikötött a hajó és megnéztük a várost, Dioclecián császár palotája

igazán impozáns. Most különböző épületek vannak beleépítve hatalmas falaiba. Korcsula szigetére megérkezve a Bonrepos nevű panzióba szálltunk. Ennek tulajdonosa orosz emigráns volt. Nagyon szorgalmas, igyekvő embernek látszott, a szállója is kellemes, családias jellegű volt. Két hétig igazán otthon éreztük magunkat benne. Délelőttönként a tengerben fürödtünk, napoztunk, délutánonként a szigeten sétáltunk.

Mindenütt fölhányt kőfalak közt kis darab földeket láttunk. Láthatólag nehéz munkával teremtettek itt növényi kultúrát. Egy délután besétáltunk a városba is, érdekeseek voltak az épületek, majdnem mindegyik ház kapuján címer. Még mindig erősen látszott a régi velencei hatás.

A város zászlódiszben volt és zenés felvonulást rendeztek a fiatal király, II. Petár 13. születésnapja alkalmából. Érdeklődéssel néztem, és valami különös meghatottság vett rajtam erőt. Nem éreztem azt, hogy ellenséges szomszéd állam uralkodója, csak a monarchikus eszmét, amelyik bennünk, magyarokban olyan mélyen gyökerezik, és eszembe jutott, hogy mi minden lesz addig, amíg ez a gyermek valóságos királlyá felnő.

A világ forrongott mindenütt. Spanyolországban polgárháború, Franciaországban is erős a vörös hatás, Csehország is nagyon barátkozik a Szovjetunióval. Sztálin minden modern technikával felszerelten őrizteti magát és halomra gyilkoltatja most már nemcsak a polgári vagy ellenforradalmi elemeket, hanem az első népbiztosnak, Trockijnak a híveit is. Vulkánon állt egész Európa, ezt megszoktuk már, szinte el sem akartuk hinni. A forrongás messze volt, a csöndes békesség pedig olyan közel. Estefelé az erkélyen ültünk és néztük a közelünkben az olajfa levelein játszó őszi fényt és a távoli Ilia hegy fölött gomolygó sötét fellegeket. Boldogan nyugodt volt a hangulat.

Eszembe jutott egy régi versem, a Hulló rózsák:

„Nyugodt lesz minden, derűs, békés
Amint egy levél halkan zörög,
Lelkem mint az ég, fénylő, kék és
A boldogság a nyugodt, örök.”

És éreztem, hogy az utolsó versszak egyik sora: „Talán mégis szebb ez a nyár”, nem igaz, nem szebb, az ősz a szebb, sokkal szebb!

Korcula, 1936. szeptember 1-i naplóbejegyzés:

„Egész nap kint voltunk a strandon és estefelé szokásunk szerint sétáltunk a szigeten. Kellemes, meleg este volt és a telihold fényesen világított az égről. Este kiültünk a szobánk előtti erkélyre, néztük a holdas estét és közben vidáman elbeszélgettünk. Zoltánban nagyon sok van abból az igazi csöndes, mély, belső derűből, amelyik a már meglelt korú emberekben mindig olyan nagy hatást tett reám. Minden tekintetéből, minden szavából kiérzem, hogy nagyon szeret. Én is igazán szerettem őt és jól esik mindenben alkalmazkodnom hozzá. Eddigi élettapasztalatom után bátran mondhatom, hogy egy leány sem tehet nagyobb ostobaságot annál, minthogy szerelmi házasságot kössön. Az én számomra is egész biztosan poklot jelentett volna az, ha Iván felesége leszek. Tisztelni kell a férfit, magunknál különbnek érezni és szeretettel alkalmazkodni hozzá. A szerelem ennek pedig útjában áll, mert lázadóvá teszi a hozzám hasonló büszke gondolkozású nőket.”

Szeptember 10-én fejeztük be a nyaralást. Szép nyaralás volt, boldog nyaralás. Nem jöttünk egyenesen haza, hanem Debrecenbe mentünk rokonlátogatásra. Debrecenben végig látogattuk a Zoltán rokonait, régi ösmerőseit, többek közt Jankovichnét és Beldynét. Eredeti két néni volt. Rengeteget beszéltek és régimódián gögösek voltak. Azonkívül rajongtak Hitlerért, horogkeresztet viseltek a nyakukban és nagy Hitler képek voltak a falon. Később hallottam, hogy azután a háború vége felé ezek a képek már a WC-ben díszlegettek. Debrecenből hazaérkezve folytattuk megszokott életünket. Sokat jártunk apósomékhöz, akik öreg koruk dacára még mindig nagy vendégeskedő háztartást vittek. Sokszor ebédeltünk vagy vacsoráztunk náluk mi is.

Szeptember 20-án apósoméék leutaztak Nagykőrösre. Ők ezt tartották igazi otthonuknak, habár évenként csak két őszi hónapot töltöttek ott. A hét végét rendszeren mi is ott töltöttük velük.

Ekkoriban érdekes színdarabot is láttam a Színházban, egy kínai darabot, „Gyémánt-patak kisasszony” volt a címe. A díszleteket emberek jelképezték, amikor bort töltöttek, semmi sem volt a kezükben, csak a mozdulatok fejeztek ki mindent. Bajor Gizi és Uray Tivadar játéka jelentette az értéket. Az Operaházban is megnéztük Verdi: „Don Carlos”-át. Én nemigen tudom értékelni a magasabb zenét, de most igen élveztem Székely Mihályt a Fülöp király szerepében.

Egy napon Zoltán influenzában feküdt és éppen akkor adták a Nemzeti Színházban Ibsen: „Solnes építőmester”-ét Odryval a címszerepben. Zoltán mondta ugyan, hogy menjek el egyedül, de én nem akartam otthagyni. Sajnáltam ezt a nagy mulasztást, annál is inkább, mert Odry nemsokára meghalt. Utoljára láthattam volna ezt a kiváló színészt.

Ősszel sokat jártunk múzeumokba, képkiallításokra. A Hopp Ferenc múzeumban nagyon tetszett nekem egy fekete tusrajz. Száraz ágon ülő hollót ábrázolt minden háttér nélkül. Amint néztem, Áprily Lajos sorai csengtek a fülemben: „Csak magamban, csak magadban, soha csacska csókahadban”.

1936 novemberben elmentünk egy nőorvoshoz, aki megvizsgált és jövő nyárra gyermek érkezését állapította meg. Megható volt, hogy Zoltán mennyire örült ennek. Én nem nagyon lelkesedtem. Éveken keresztül lemondtam a férjhez menésről és még mindig idegen volt nekem az életem egyenes folytatásának a gondolata. És a gyermek nagy megkötöttséget jelent lelkiileg is. Egy anya sohasem lehet az önmagáé. Egy kicsit úgy éreztem magamat, mint Peer Gynt az olvasztókanál előtt. Bennem is berzenkedett az „én magam” jelszava. Csakhogy én nem akartam előle menekülni, gyúrjon át a sors azzá, amivé akar.

Ebben az időben szorgalmasan jártuk az első látogatásokat. Nagyon sok rokonunk, ösmerősünk volt, sok helyre kellett mennünk. Közben néhányszor elmentünk színházba is. Az Operaházban végre megláthattam Kodály: „Háry János”-át. Erre a darabra már régen vágytam, és most igazi élvezet volt a számomra. Palló Imre és Nagy Izabella játéka és hangja tökéletes volt, a második felvonás közzenéjét pedig sohasem tudom meghatottság nélkül hallgatni. Úgy felkavar és megráz, mint talán semmi más a világon. Ebben az időben történt a szomorú szenzáció, az angol király lehetetlen házassága után lemondott a trónról. Ezt mindenki el is várta tőle. Aki előtt ilyen keveset számítanak családjának és országának hagyományai, az nem való uralkodónak. December elején kirándultunk Balatonakaratyára, a Zoltán kis házát megnézni. Ez magaslaton fekszik, szépen odalátszik a Balaton. Sokáig sétáltunk a víz partján, a Fővárosi Üdülőben ebédeltünk és estefelé jöttünk haza.

A karácsonyestét apósoméknál töltöttük, de karácsony első napján már délelőtt lementünk Borsodra anyámhoz. Ott kimentünk a temetőbe, megkoszorúzni apám sírját. Hó nélküli, de vizes, fagyos idő volt, inkább őszi, mint téli. A temető csöndjében belefelejtkeztem a végtelenbe zúgó

szélbe és éreztem, hogy nem a halottaknak kedveskedünk, amikor virágot viszünk a sírjukra, mi megyünk a nyugvóhelyükhöz erőt és nyugalmat méríteni. Mikor hazajöttünk, Zoltánnak annyira megfájult a lába, hogy ágyban kellett feküdnie. Én az ágya mellett ültem és beszélgettünk. Megemlegette, hogy eleinte egyáltalán nem tetszett nekem és nem akartam hozzámenni, mindezt nagyon jókedvűen, kedélyes hangon. Általában nagyon türelmes beteg volt és beteg is jó kedélyű. És én még mindig jobban mulattam vele kettesben, mint bármilyen más társaságban. Még szilveszter estéjén is feküdnie kellett, így nem mehettünk el a szüleihöz, ahogyan terveztük. Akkor apósom jött el hozzánk estefelé és együtt meghallgattuk rádióban Ravasz püspök előadását.

1937 január elején nagy élmény volt számomra Ibsen darabja, a „Kísértetek”. Legjobban tetszett nekem benne Nagy Adorján a pap szerepében. Mátrai Erzsí is igen jó volt, mint Alvingné. Oswald nehéz szerepével a fiatal Várkonyi nehezen birkózott. Kár, hogy nem előbb láthattam ezt a darabot, amikor még Uray játszott benne.

A moziban is megnéztük egyszer az „Aranyember”-t. Nagyszerű előadás volt, a Nemzeti Színház legjava szerepelt benne. Mintha nem is filmet, de Nemzeti színházi előadást láttam volna. Egyszer megnéztem Csehov darabját: „A három nővér”-t. Igazi elmélyedéssel figyeltem. Általában Csehov az az író, akinek darabjai a legnagyobb, legmélyebb hatással vannak rám. Mélyen borús, sötét színekben láttatja az életet. Nyugtalan, lázas boldogtalansága fölött valahogy mégis az örökkévalóság harmóniája lebeg.

Nagy társadalmi életet éltünk akkoriban, leginkább a Zoltán régi barátaival. Vacsorákra jártunk hozzájuk és ők is hozzánk. Március elején megint eljött hozzánk anyám. Vele délelőttönként sokat sétáltunk a Rózsadombon és egy este megnéztük a Magyar Színházban Zilahy Lajos darabját: „A szűz és a gödölyé”-t. Bravúrosan megírt darab, de a tartalma kissé deprimáló. A testvérek rossz viszonya, az egyik asszony cinikusan erkölcstelen felfogása és élete. Zilahy Lajos első darabjával a „Süt a nap”-pal nem ilyenek indult. Abban a darabjában valóban napsütés volt. Most erre a darabjára a világvárosok köházai borítanak sötét, hideg árnyéket.

Egy délután kimentünk Gödöllőre Nagy Sándor festőművészéhez. Vele Károly egy nagy családfa gobelint csináltatott. Megnéztük a gobelin kartonjait, azonkívül néhány jó Ady illusztrációját, különböző fantasztikus állatok rajzát. Nagyon kellemes, élvezetes délután volt.

Budapest, 1937. március 26-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt Zoltánnal elmentünk a Szilágyi Dezső téri templomba. Nagyon sokan voltak, alig fértünk be már jóval az istentisztelet kezdete előtt. A vallásosság reneszánszát éli az egész világon. Én leginkább csak a Zoltán kedvéért mentem el. Ő igazán mélyen vallásos. Ez jól esik nekem, de én magam bizony egy kicsit pogány vagyok és a vallásomban inkább csak a református őseimet tisztellem.”

Április végén láttam egy érdekes színdarabot, Kodolányi Jánostól a „Pogány tűz”-et. A Vata lázadásáról szólt. Már a témája is lelkesített, habár Tímár József Levente szerepében nem volt jó. Annál jobb volt azonban Vata szerepében Kürti József, élmény volt a számomra.

Június 6-án apósoméknál voltunk ebéden a kettős házassági évforduló alkalmából. Nekik az 55., nekünk az első. Rengeteg virág volt az asztalon, apósom ilyenkor mindig annyi szál rózsát vett anyósomnak, ahányadik az esztendő. Zoltán is hozott nekem ma reggel egyet.

1937. június 22-én ünnepeltük apósom 80. születésnapját. Náluk voltunk ebéden. Sándor sógoromé is ott voltak mind a hatan. Délután apósom zsoltárt olvasott föl, mintegy házi istentiszteletet tartva. Nekem szinte olyan volt ez a kép, amint ott ültünk csöndben, kicsinyek és nagyok, mintha valamelyik régi történelmi regényből kelt volna életre.

1937. július 2-án megérkezett hozzánk anyám unokát várni. 13-án este mentünk be a Vöröskereszt kórházba és másnap reggel megszületett a kis Ida. Simán, minden baj nélkül született, utána mégis több mint egy hétig fektettek. Ezután nemsokára elmentünk Borsodra. Zoltán nem jött, mert Dalmáciába kellett mennie napkúrázni. Borsodon a régi szalont rendezte be anyám vendégszobának. Zoltán Dalmáciából szorgalmasan küldte a képeslapokat, és szeptember 6-án megérkezett Borsodra. Nagyon megörültem neki, igen hiányzott, amíg távol volt.

Ezután került sor Ida keresztelőjére

*Jalsoviczky Zoltánné Idával, Kisfaludy Antal, Kisfaludy Antalné,
ifj. Kisfaludy Antal, özv. Bárczay Lászlóné, Jalsoviczky Zoltán,
Szentmártony Dániel ref. esperes, ifj. Bárczay László, Bárczay Sándorné,
Bárczay Sándor*

Nemsokára haza is mentünk Budapestre. Ekkoriban Tibor öcsém is megnősült, Havas Évát, egy ezredes lányát vette el, akit még debreceni gazdász korából ismert. Az esküvő a Lenke téri kis templomban volt és utána ebéd a Gellért Szállóban. Anyám is feljött az esküvőre és néhány napig nálunk maradt.

December 6-án, hétfőn a kormányzó névnapja alkalmából munkaszünet volt a Pénzügyminisztériumban, Zoltán ezt fel akarta használni és 4-én szombaton elutazott Debrecenbe a nagybátyját meglátogatni. Másnap reggel hoztak a minisztériumból egy levelet, hogy sürgönyözzem haza Zoltánt, mert holnap a kormányzó névnapja alkalmából a minisztérium részéről meg kell jelennie egy istentiszteleten. Én bosszankodtam, mert tudtam, hogy Zoltán is bosszankodni fog. Este megnéztem a Nemzeti Színházban Harsányi Kálmán: „Ellák”-ját. Díszelőadás volt a kormányzó névnapja tiszteletére. Mikor a kormányzó és felesége belé-

pett a páholyba, nagy taps fogadta őket és az egész közönség felállt. Erre a darabra már régen vágytam. És tényleg nagyon szép élményt jelentett számomra. A címszereplő Tímár Józseffel ugyan nem voltam egészen megelégedve. Ellenben Kürti József remek volt Attila szerepében. Megdöbbenően emberi volt a jóslás jelenetében, amikor halála jóslatával szembenézve megborzong anélkül, hogy ezzel félelmetes nagyságából veszítene. Nem nézhettem végig a darabot, mert Idának 10 órakor szopnia kellett. Mikor hazaértem, Zoltán már otthon volt. Nem is nagyon bosszankodott a hazarendelése miatt, kedvesen játszott a kis Idával.

December 9-én nagy légvédelmi gyakorlat volt Budapesten. Félórára leállt a forgalom, üvöltöttek a szirénák, dörögtek az ágyúk. Én rossz érzéssel hallgattam, amint arra gondoltam, hogy ez még a valóságban is bekövetkezhet.

1937 karácsony estéjén délután itthon még meggyújtottuk a karácsonyfán a gyertyákat és a kis Idával ünnepeltünk. Azután apósomékhoz mentünk, ott is megtartottuk a karácsonyfa ünnepélyt és náluk is vacsoráztunk. Karácsony első napján délelőtt Zoltánnal kísértáltunk a budai hegyekbe. Gyönyörű havas téli nap volt, de nem túlságosan hideg. Nagyon szép, kellemes délelőtt volt. Karácsonyra Lilláék is fent voltak Pesten és sokat voltunk együtt velük. Január elején néhányszor kimentem korcsolyázni. Akkor a Széna téren, a későbbi Moszkva téren még jégpálya volt.

Egy jó filmet is láttunk akkoriban: a „Walewska grófnő”-t. Greta Garbo játszotta benne a címszerepet és még nála is jobb volt Charles Boyer, mint Napóleon. A történelmet eleveníti meg, szinte élő, reális valósággal. Nincs benne hamis, mozi érzelgősség, olyan mint amilyennek a történetet és a szereplőket a valóságban gondoljuk. Régen láttam már ilyen jó filmet, sokkal többet ért, mint a mostani színdarabok nagy része.

A Nemzeti Szalonban láttunk egy kínai kiállítást. Igazán nagyon szép volt, eltérő attól, amit megszoktunk. Egy-két virág, egy-két lepke minden háttér nélkül. Szinte mintaképe annak, hogy miként lehet a legegyszerűbb eszközökkel sokat, mindent kifejezni. Napkelet örök, szent misztikusan káprázatos szépsége él ezekben a képekben.

1938. március 11-én apósoméknál voltunk vacsorán. Izgatottan tárgyaltuk az ausztriai eseményeket. Hitler német kancellár kívánságára lemondott Schuschnig osztrák kancellár, és horogkeresztes német párti kormány alakult. Ez annyi volt, mintha Németország máris bekebelezte

volna Ausztriát. Másnap a német csapatok csakugyan bevonultak Bécsbe. Ezzel közvetlen szomszédunk lett a nagy Németország. Mindenki félt a háborútól.

Egy délután apósom barátja, Kádár Guszti bácsi meghívott minket uzsonnára. Ő öreg özvegy ember volt, a házvezetőnője igazi régimódi, szinte falusi háztartást vezetett. Uzsonnához hosszú asztal volt megterítve, amellelt ültünk és mindenféle házi készítményt ettünk. Régi falusi hangulata volt a délutánnak.

Másnap Hóman Bálintéknál voltunk koktélpartin. Ott inasok keverték az itókát és kínálták a süteményeket, amit állva fogyasztottunk. Nekem a Guszti bácsinál töltött délután tetszett jobban.

Sokat látogattam ebben az időben anyám nővérét, Mocsáryné Ilonka nénit. A gerincével volt baja, állandóan gipszágyban feküdt, ennek ellenére nem volt elkeseredve. A felgyógyulásához nem sok remény volt, elég jó kedéllyel viselte a sorsát. Azt mondta, hogy ha elfárad a szeme az olvasásban, a füle a rádió hallgatásban, akkor a régi dolgokon gondolkodik. A leányánál lakott és egy ápolónő gondozta.

Húsvét vasárnapján jött a hír Debrecenből, hogy Budaházy Kálmán bácsi nagyon rosszul van. Így Zoltán mindjárt elutazott hozzá. Néhány nap múlva sürgönyözött, hogy nagybátyja meghalt. Elmentem a temetésére. Szürke, esős idő volt, a 90. zsoltár komor, fenséges erővel zengett. A pap beszéde után a régi temetőben levő kriptába csendesen becsúszatták a koporsót a falazott boltozat alá. A kriptában a családtagok egymás mellett nyugszanak, mégsem szívesen gondoltam arra, hogy valószínűleg a nagykorösi kriptába kerülök majd én is. A kriptá falazott boltozata túlságosan sokáig konzervál. Nem lebeg fölötte olyan megnyugtató erővel a Nyíró József mondata: „Az emberből föld lesz, a földből pedig ember, így teszik egymást halhatatlanná”.

Budapest, 1938. április 27-i naplóbejegyzés:

„Ma elmentünk Lehoczky tanárhoz. Megvizsgált és decemberre második gyermek érkezését állapította meg. Úgy láttam, kissé csodálkozott és még korainak találta. Lehet, hogy nem néz valami nagyon erősnek. És én mégsem bánom. Pedig... szegény gyermekek! Ki tudja milyen világot hagyunk reájuk?! A világ forrong, itt bent is mindenki a nyilas-keresztesek mozgalmáról beszél és állítólag csak hetek kérdése, hogy fölfordítsák az országot. Bizonytalan, süllyedő talajon állunk. De azért

még itt sem, még így sem szabad megtagadnunk az életet. Azt őseink hagyták reánk és nekünk tovább kell adnunk utódainknak.”

Május elsején, vasárnap délelőtt kimentünk Zoltánnal és a kis Idával a Margit-szigetre. Az idő nagyon szép, meleg, egészen nyárias volt. Az orgona már javában virított.

Néhány nap múlva kimentünk a Nemzetközi Vásárra. Ott megnéztünk sok mindent. Láttuk a legújabb attrakciót, a televíziót. Ez még nagyon kezdetleges állapotban volt akkor, csak a reménység volt meg rá, hogy majd megfelelően élesíteni tudják a képeket és akkor egészen moziszerű lesz.

Este megnéztük az Operaházban Mozart: „Don Juan”-ját. Károly sógorom páholyában voltunk néhány barátnőnkkel, kellemes, víg társaságban.

1938 májusban volt Budapesten az Eukarisztikus Kongresszus. Ebből az alkalomból sok külföldi volt Pesten. Hajókörmény volt a Dunán. Ezt a mi lakásunk ablakaiból nagyon jól lehetett látni. Eljöttek megnézni apósoméék és még néhány barátunk is. Nagyon szép látvány volt a sorban úszó hat, kivilágított hajó, az első az oltári szentséget vitte, és látni lehetett rajta a csoportban ülő bíborosok ruhájának reflexét.

A kongresszus idején egy este Károlynál vacsoráztunk, ahol külföldi vendégek is voltak. Nekem kellett az asztalfőn ülni, mint háziasszony helyettesnek. Jobbra tölem a lett miniszterhelyettes, balra egy öreg olasz gróf. A lett miniszterhelyettes mellett a grófné. A lett nem tudott franciául, a grófné nem tudott németül, a gróf pedig nagyon süket volt. De azért eldöcögött valahogy a társalgás.

Június elején egyszer lementünk Balatonakarattyára, délelőtt megfürdöttünk a strandon, délután pedig átmentünk Fűzfőre megnézni a Zoltán és Károly közös telkét. Jó helyen volt, közel a Balatonhoz, és én már terveztem, hogy majd egy villát építünk rá, milyen jól fogunk ott nyaralni.

Budapest, 1938. június 28-i naplóbejegyzés:

„Este a Margit-szigeten a szabadtéri színpadon megnéztük Vörösmarty: „Csongor és Tündé”-jét. Szép volt a meleg nyári estében a fényesen megvilágított ősfák között megelevenedő mesejáték. Habár a főalakok: Csongor és Tünde meg is halványodtak száz esztendő alatt, a mellékalakok: Balga, Ilma és az ördögfiak friss, eleven valósággal élnek.

Vörösmarty! Ő volt az első költő, akinek versei gyermekkoromban igazán a szívemhez tudtak szólni. Arany és Petőfi még sokáig holt betű maradt a számomra, amikor már az ő „Szózat”-ából kiéreztem a lelket. Azóta is ő maradt számomra ha nem is a legnagyobb, de a legrégebb magyar költő. A legrégebb, aki mindig örök! Most is igaz, elmélyedő gyönyörködéssel néztem, hallgattam a költői szép mesejátékát. Vörösmarty képzeletének alakjai éltek előttem a fényesen megvilágított térségben az odafönt ragyogó nyári csillagok alatt, a szigeti langyos éjszakában, szép volt!”

Július közepén lementünk Borsodra nyaralni. Zoltán ment Dalmáciába napozni, ahonnan 1938. augusztus vége felé megjött. Néhányszor kimentem vele a Bódvára fürödni, csolnakázni.

Borsod, 1938. szeptember 6-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt Miskolcon az utcán találkoztunk Ivánnal. Nem köszönt, de egy pillanatra láttam az arcán a kellemetlen meglepetést, hogy megösmert, amint egymás mellett hirtelen elhaladtunk. Nem álltam meg, hogy ne tájékoztassam Zoltánt: „Itt ment a régi ideálom”. Rám nézett, megalapította, hogy fülig elpirultam és kedves fölényesen, mosolyogva tette hozzá: „No nem baj!” Boldogan hálás voltam neki ezért az elnéző mosolygásért. Surányi Miklós írja a „Csodavárók” előszavában: „A szerelmesek mindig egymással szemben állnak, egymás mellett soha”. Ez így is lehet. De a házastársakat a szerelemnél nagyobb és mélyebb érzés köti össze, amelyben egymás mellett, nem egymással szemben állnak.”

Budapest, 1938. szeptember 10-i naplóbejegyzés:

„Délután elmentünk Lehoczky tanárhoz. Meg volt elégedve az egészségemmel és fiút jósolt. Ebben ugyan egészen bízni nem lehet, de Zoltán mégis igen örült neki. Jókedvű, meglegedett hangulatban mentünk át apósomékhöz vacsorára. Ott Tibor nagy rémhírekkel fogadott. Ajánlotta apósoméknak is, nekünk is, hogy azonnal menjünk ki Nagykőrösre, ne maradjunk itt Budapesten, mert egy hajszálon függ a mozgósítás és a háború. Apósoméék nehezen mozognak, nem szánták rá magukat az utazásra és én sem szívesen indultam volna el. Nagyon rossz érzés volt. Az ember könnyen beszél addig, amíg gyermeke nincs. De most már érzem a felelősséget. Ómiatta, vagyis miattuk meg kellene

tenni a veszély elkerülésére mindent, amit csak lehet, de hát tulajdonképpen mit lehet?!”

Visszafelé jövet a Duna parton, amíg a villamosra vártunk, elnéztem Budapestet. Az Országház soktornyú épülete fölött békésen, szelíden világított a telihold és a Duna ezüstösen verte vissza a fényét. A hervadó gesztenyefák közt halk szél suhogott és az őszi illatát hozta. Csöndes, békés és ragyogóan szép volt Budapest. Ki tudja, meddig marad ilyen. Mikor szakad le rá a háború súlyos nyomorúsága? Legjobb behunyni a szemünket és nem gondolni rá!” A sok izgalom között voltak azért nyugodtabb órák is. Délelőttönként rendszeresen kimentem Idával a Margit szigetre a szép napos őszi időben.

Szeptember 21-én nagy revíziós gyűlés volt a Hősök terén. Ezt a rádió is közvetítette, és este az ablakból láttuk az onnan visszatérő közönséget. Zászlókkal, zenészővel vonultak és hangos jelszavakat kiáltottak Csehszlovákia ellen. Megvolt a reménysége annak, hogy a Felvidék egy része visszakerül hozzánk. De kérdés volt, hogy mi lesz az ára.

Budapest, 1938. szeptember 23-i naplóbejegyzés:

„Este elmentünk a Nemzeti Színházba. Asztalos Miklós színművét, a „Farkaskaland”-ot adták. Jó darab, határozottan leköti az ember figyelmét és a mai zavaros világban a viharos történelmi idők föllelevenítése megbékítőleg hat az emberre. Mintha csak Vörösmarty mondaná nekünk „Vén cigány”-ában:

*„Mindig így volt e világi élet,
Egyszer fázott, másszor lánggal égett.”*

A történelem szava szent, és aki igazán megérti, megnyugszik tőle. Sajnos, az ember kicsinyes és nem tud mindig a megértéséig fölemelkedni, mint én is ma este. Színház után még benéztünk apósomékhöz. Ők holnap mennek le Nagykőrösre. Szó volt róla, hogy én is velük menjek és levigyelem Idát, de azután azt határoztuk, hogy inkább akkor menjünk, ha ők már ott lesznek.

Hallgattuk a rádióban a híreket. Csehszlovákia már minden katonaköteles emberét behívta. Mi is küldjük a katonaságot a határra. Minden percben kitörhet a háború és hadüzenet nélkül is megjelenhetnek az ellenséges repülőgépek a fejük fölött.

Engem annyira fölizgatott mindez, hogy egész éjszaka sírtam. Sajnál-
tam szegény Zoltánt, nem elég rossz ő neki is, most még én is izgatom.
De nem tehetek róla. Rettenetes érzés nekem a felelősség tudata. Hogy
tudjak vigyázni Idára és nemsokára a kisebbikre is?! Most látom csak
teljes nagyságában a Zrinyi Ilona hősiességét, aki körömszakadtáig védte
Munkács várát, amikor a két gyermeke is ott volt vele. A példa nagy, de
követni nehéz. Fáradt, ideges mai emberek vagyunk, akik féltjük a
jövőt!”

Budapest, 1938. szeptember 24-i naplóbejegyzés:

*„Ma Zoltán lekísérte apósomékat Nagykőrösre. Estefelé jött haza
azzal, hogy holnap reggel mi is menjünk, mert hétfőn általános mozgósí-
tás készül és akkor esetleg a vonatok is leállnak. Én nem szívesen
megyek el itthonról. Eszembe jut, hogy azelőtt mindig azt tartottam: ha
háború lesz, mindenki maradjon ott, ahol van, úgyszincs hová menni,
olyan kicsi az ország, és most én legyek az első, aki elmegy! De Zoltán
akarja mindenképpen, hogy elmenjek, hogy meentsük Idát. Én is érzem a
felelősséget, de a felelősség kétélű. Ha csakugyan háború lesz, azután
szörnyű világ következik. Érdemes-e megmenteni a gyermekeinket annak
a világnak a számára? A szenvedések számára? Nem jobban járt-e a
cári család, amelyik együtt halt meg, mint a világon 22 év óta szét-
szórtan tengődő orosz emigránsok?! A sorsát az ember úgysem kerülheti
el sehol, és a bajban jó volna legalább együtt lenni. Én mégsem merek a
sarkamra állni, nem merem kimondani, hogy nem megyek. Zoltán küld, ő
a férfi, övé a felelősség.*

*Este, amint egymás mellett feküdtünk, éreztem a kezemen a simogató
szorítását. Lehet, hogy ma este vagyunk utoljára együtt. Nagyon fáj a
szívem. Két esztendeig igazán boldog voltam. Ezt a boldogságot most
szenvedéssel kell megfizetni. Tudom és nem lázadok ellene. Egyszer
elmúlik a jó is, a rossz is és az ember sok mindent elbír.”*

Szeptember 25-én mi is lementünk Nagykőrösre. Zoltánnak vissza
kellett jönnie Pestre. Máskor is mindig hiányzott nekem, most meg
ezekben az izgalmas napokban különösen. Ezek az izgalmas napok
szerencsére hamar véget értek. Október 6-án már hazajöttünk a
budapesti lakásba, itthon is voltak izgató hírek.

Egy délután eljött hozzánk Jalsoviczky Géza repülőtiszti egyenruhában. Mondta, hogy behívták őt is katonának, a behívások folytatódtak, az újságok is azokról számoltak be. Október 20-án nagy lengyelbarát revíziós tüntetés volt a Bem szobornál. Kora délutántól vonultak az ablakunk alatt az emberek zászlódísszal és zeneszóval és estefelé ugyanúgy. Egy este volt egy nyilaskeresztes tüntetés is, de azt rögtön szétverte a rendőrség.

Ezekben az izgatott napokban mégis elmentünk néhányszor színházba, egyszer pedig meghallgattuk Baktay Ervin előadását. A hindu eposzról beszélt nagyon szépen és érdekesen. Látszott rajta, hogy egészen bele tud mélyedni India lelkületébe. Egyszer megnéztük a moziban a két év előtti Olimpiáról szóló filmet. Ezen megjelent Hitler is. Nem mertem ránézni, féltem, hogy megijedek a szemétől, ami a születendő gyermeknek árthat. Ezeket a szemeket azóta sem tudta egy színész sem leutánozni, amikor Hitlert alakította.

November 2-án hallottuk a rádióban a nagy hírt, Csehszlovákiából visszacsatolják a magyarlakta területeket Magyarországhoz. Az öröm általános volt, hogy ezt békés úton sikerült elérni.

1938. november 28-án megszületett a második kislány is. Rózának hívtuk nem annyira énutánam, mint nagyanyám, Darvas Róza után. Zoltán persze sajnálta, hogy nem fiú és az ő kedvéért én is jobban szerettem volna fiút. Habár az én érzésem szerint ha a név nem is, de a család éppen úgy folytatódik a leányban mint a fiúban. A kis Rózsi nehezen tanult meg szopni, a tejem is kevés volt, sokat aggódtam. December 8-án mentem haza a kórházból, akkor már megnyugodtam, mert az orvos elég jó erőben levőnek találta a kislányt. Amíg pihennem kellett, sokat olvastam, többek között a Hóman-Szekfű-féle magyar történelmet.

December 24-én apósoméknálunk ebédeltek. Délután meggyújtottuk a karácsonyfán a gyertyákat és behívtuk Idát. Örömmel markolta magához a kapott sok játékot és rögtön játszani kezdett velük. Anyám és apósoméknak boldogan gyönyörködtek benne.

Bolváry Katus beszélt, hogy munkaadói mennyire el vannak keseredve a legújabb zsidó törvény miatt. Helytelenítettem ezeket a drasztikus intézkedéseket, melyek német nyomásra történtek.

Jaloviczky Zoltánné, Róza és Ida

Szilveszter estéjét apósoméknál töltöttük. Megvártuk az éjfélt, hallgattuk a rádióban a harangok zúgását. Az új év vajon mit hoz? A hírek szálltak, leginkább nyugtalanítóan, de néha kissé megnyugtatóbban is. 1939. márciusban a németek elfoglalták Csehszlovákiát. Nálunk rengeteg embert behívtak katonának, és megkezdtek a bevonulást a rutén földre. Anti sógoromat is behívták, ami Lillának nagy gondot jelentett. Teljes volt a bizonytalanság. Ebben a bizonytalanságban egy kis nyugalmat jelentett a számomra, hogy délelőttönként kijártam a gyerekekkel a Margit-szigetre. Szép meleg tavaszi napok jártak és érezni lehetett a levegőben a sarjadó fű illatát.

Áprilisban Magyarország kilépett a Népszövetségből, természetesen német nyomásra. Már csaknem teljesen német diktatúra alatt álltunk. Pedig előre látható volt, hogy az elkövetkezendő háborúban Németország szörnyen kikap és mi megint a vesztes fél oldalán leszünk.

1939. június 26-án részt vettünk a Nemzeti Klub kirándulásán, felmentünk a Sváb hegyre és ott megnéztük a csillagvizsgálót. A három nagy távcső mozgó talpazatával impozáns látvány volt. A tanár, aki mellettünk volt, mondott néhány magyarázó szót. Fantasztikus számok hangzottak el.

Július 14-én leutaztunk Borsodra nyaralni. Zoltán csak lekísért, azután vissza kellett mennie. A nyár ebben az évben nagyon esős volt, de azért voltak szép derült napok is. Ha az idő engedte, fürödtünk, csolnákáztunk.

Augusztusban Zoltán egy kis időre eljöhett Borsodra, de azután megint ment Dalmáciába napkúrára.

A helyzet fenyegető volt. Hívták be az embereket katonának, foglalták le a lovakat, autókat. Németország meg nem támadási szerződést kötött a Szovjetunióval.

Augusztus 26-án jött egy levél Zoltánnak a Pénzügy-minisztériumból, hogy jelentkezzen szolgálattételre. Én ezt megtáviratoztam neki, néhány nap múlva megérkezett Budapestre. Estefelé kint ültem a ház előtt. Enyhe este volt, a telihold fényes tányérja részvétlen mozdulatlansággal nézett le a földre. Eszembe jutott Ady Endre verse:

„Csúfolódóbb még sohasem volt a hold,
Különös, különös nyáréjszaka volt.”

Ezerkilencszáztizenny!

Augusztus 30-án írt Zoltán. Budapestre szerencsésen megérkezett, de onnan nem jöhet tovább, mert rendelet van, hogy senki sem mehet messzebbre a hivatalától két óra járásnyinál.

Borsod, 1939. szeptember 1-i naplóbejegyzés:

„Német repülőgépek bombázták a varsói repülőteret. A lengyel tüzéség ágyútűz alá vett egy határ menti német várost. A németek betörték Danzigba és csaknem egészen elfoglalták. Anglia teljes erővel mozgósít. A világháború kitört!

Sokszor eszembe jut mostanában az öreg Szepessy Kálmán bácsi mondása. Néhány évvel ezelőtt, amikor anyám egyszer résztvevően kérdezte, hogy nem izgatja-e nagyon ez vagy az, ezt felelte: „Én nem izgatom magamat, kedves, mert az árt!” Ezt a módszert szeretném most követni én is. De nehezen sikerül!

Ida meg Rózi igen helyesek. Sok örömem lehetne bennük, ha nem fájna úgy értük a szívem. Hogyan tudom majd átmenteni őket a most elkövetkező időközön egy jobb világ számára, amelyik majd csak hosszú évek múlva jön el, ha ugyan eljön valamikor?! A kérdésre nincsen felelet. A fejemet lehúzza a szomorúság, sötét bizonytalanságot látok mindenütt.

Eszembe jut, hogy sokan imádkoznak most a békéért, a világ jobbra fordulásáért. Én nem tudok. Fölnézek a falon lévő régi fényképekre. Nagyapám, nagyanyám, apám és a mi gyermekkori képeink. Az elmúlt életem, amelyik szép volt, napsugaras volt. Csöndes, boldog hálát harangoz a szívemben ez a múlt. És lehajtom a fejemet a sötét bizonytalanságban közelgő jövőre előtt.”

Anglia és Franciaország is hadat üzent Németországnak. Ezzel kiadta az utolsó halvány reménysugár is, a világháború elindult a maga beláthatatlan következményeivel. Olyan volt mint a rossz álom.

Szeptember elején Zoltán néhány napra eljött Borsodra. Ezalatt csónakáztunk a Bódván és élveztuk a nagyon rövid együtt nyaralást. A hírek szálltak. Hol rosszabbak, hol egy kicsit jobbak. Zoltán szorgalmasan írt. Végre szeptember 24-én hazamentünk Budapestre. Miskolcon a pályaudvaron közvetlen a vonatunk mellett állt a lengyel menekültek vonata. Asszonyok, gyermekek is voltak rajta. Látszott rajtuk a kétségbeesés. Lázás álomra emlékeztető látvány volt.

Hazaérve folytattuk a régi életünket. Sokat jártam ki a két kisleánnyal a Margit-szigetre. Néha Zoltán is kijött velünk.

1939. október 19-én Zoltán leutazott Nagykőrösre arra a hírre, hogy apósom rosszul van. Én egyedül maradvá aggodalommal vártam a híreket. Október 22-én a rádióban hallottam, hogy meghalt. Éreztem a mindnyájunkat ért nagy veszteséget. Apósom nemcsak jó és szerető családfő, de kiváló egyéniség is volt, aki még 82 éves korában is élénken foglalkozott egész családja ügyeivel és a legnagyobb körültekintéssel intézett mindent. Október 24-én temettük Nagykőrösön. Ravasz püspök nagyon szép beszédet mondott, igazán hűen jellemezte az örökre eltávozottat. Én a temetés után mindjárt hazajöttem, de Zoltán csak másnap.

November elsején lementem Nagykőrösre. Akkor már Zoltán is ott volt. Kimentünk a temetőbe a kriptához. Élénken magam előtt láttam apósom alakját, aki még néhány nappal ezelőtt földön járó ember volt és most már a legtekintélyesebb, múltba sülyedt őseim közé tartozik. Mert a Zoltán őseit is mind a magaménak érzem.

Hazaérkezve esténként kijártam a műjégre korcsolyázni. Ott sokszor találkoztam Jalsoviczky Lajossal. Ő is pesszimisztikusan ítélte meg a világ helyzetét. Finnország harcban állt a Szovjetunióval. A kis nép szívesen védekezett, de előreláthatóan nem bírhatta sokáig.

Karácsony estéjének délutánján Károly is eljött hozzánk. Ida igen örült a játékszereknek és Rózsi is jól eljátszott velük. Este anyósomhoz mentünk. Szegény anyósom szomorkodott visszaemlékezve a régi karácsonyokra. De azért mégis harmonikus, kiegyensúlyozottan békés hangulata volt az estének. Szilveszter estéjét is anyósomnál töltöttük. Éjfél koccintani fölmentünk a Tibor lakásába. Ott voltak Lengyel Béláék is. Lengyel Béla meglehetősen pesszimista módon nyilatkozott. Szerinte hat esztendeig fog tartani a háború és minket is behúznak.

Budapest, 1940. február 8-i naplóbejegyzés:

„Délután anyámmal együtt átmentünk anyósomhoz. Este gyalog jöttünk vissza a Duna-parton, ködös, nedves hóolvadási februári estében. Útközben anyám elmondott valamit. Azt, hogy Lilla nemrégén találkozott Miskolcon Aladárral. Ő kérdezett Lillától engem is. És többek közt ezt is mondta: „Látja Lillácska, amikor utoljára találkoztunk, azt mond-

tam, hogy jobb volna visszamenni Cap Townba, maga akkor egészen megbotránkozott ezen. Most láthatja, hogy mégis nekem volt igazam!” Ennyit mondott el anyám, amíg a ködön keresztül halványan pislogó lámpák között jöttünk a befagyott Duna mellett. De énbennem ettől a néhány szótól az emlékek raja kezdett nyüzsgögni. Láttam magamat a Pannónia szálló éttermében, amint Aladárral a magyarságon vitatkozom. Ő egy kicsit szomorún, kiábrándult fölénnnyel, én naiv lelkesedéssel. Az emlékezésre valami fényes melegség kezdett kigyúlni bennem. És vitába szálltam vele most is némán, egyedül. Nincs egészen igaza Aladár! Mert nem az a fontos, hogy hol jobb! A fontos az, hogy a sorsunk ideállított bennünket, ebbe a felbolydult Európába. És itt kell megállnunk a helyünket, ezen a sok szenvedést látott magyar földön, bármilyen nehéz is legyen!

Most este már lefeküdtem, de még nem alszom. Száz emlék és hangulat ég bennem meleg, mosolygó fényességgel. Csak leány koromban voltak ehhez hasonló estéim, amikor kivételesen jó írói hangulatban voltam.”

Március közepén Finnország aláírta a békét, hosszú hónapokig tartó hősies küzdelem után.

Ebben az időben nálunk volt Margitka sógornőm és tőlünk ment be a Szent János kórházba, ahol kisleánya született: Mária. Szegény nem volt hosszú életű, csak 16 évet ért meg.

1940 április elején Németország megszállta Dániát és Norvégiát. Tibor sógorom is rossz híreket írt haza Svájcából. Ott számolnak azzal, hogy Németország Dánia és Norvégia után Magyarországot és Jugoszláviát is megszállja. Budapesten a német követségen bemutatták a Lengyelország megszállásáról szóló filmet. Ugyanazt mutatták be Oslóban Norvégia megszállása előtt.

Budapest, 1940. április 17-i naplóbejegyzés:

„Olvasom az újságban Teleki miniszterelnök beszédét. Szép, komoly beszéd és szinte megható. Fölbecsülhetetlen érték a számunkra, hogy ezekben a nehéz időkben olyan ember áll az ország élén, aki érzi a

felelősséget. Érzí és mégsem ijed meg tőle. Vállalja valami szinte hősie önfeláldozással. Lehet, hogy nem fog boldogulni, hogy nem bírja megmenteni az országot a katasztrófától, de akkor is háláak lehetünk neki, hogy minden erejével rajta volt.”

Májue végén lementünk Borsodra, mert Zoltán sokat volt kiküldetésben különböző helyeken. Közben sokszor eljött hozzánk egy vagy két napra. A rémhírek szálltak, senki sem tudott semmi biztosat. Sándor öcsémeket is vitték keletnek.

Lilláék ekkor már Taktaszadán voltak, mert a cukorgyár nem bérelhetett tovább. Tibor öcsém is odament gazdálkodni az én földjeimen. Egyszer meglátogattuk őket és kellemes napot töltöttünk náluk. Anti sógoromat a gazdasági felügyelőség fölmentette a katonai szolgálat alól és a saját vidékén megbízta a gazdasági munkák felügyeletével.

Ezen a nyáron szörnyű vérhasjárvány volt Borsod vidékén. A kis Rózsi sokáig volt benne. Be kellett vinni kórházba is Miskolcra. Három hétig voltam vele a kis kórházi szobában, hol aggódva, hol reménykedve. 1940. augusztus 24-én végre hazamehettünk Borsodra. Ekkor már Zoltán is ott volt szabadságon.

*Borsodon reggelizés a ház mögött
Jalsoviczky Zoltán, özv. Bárczay Lászlóné, J. Ida, J. Rózsi, J. Zoltánné*

Augusztus végén a Nemzetközi Bizottság meghozta a döntést: visszakapjuk Erdély északi részét. Ez öröm lett volna, de Polonkayék igen sajnálták, hogy Arad sem került vissza. Szeptember közepén Tibor öcsém leszerelt, de Sándor még mindig katona volt.

Borsod, 1940. szeptember 1-i naplóbejegyzés:

„Délelőtt Zoltánnal elmentünk a templomba. Úrvacsora osztás volt, új kenyérre. Bizony, a magyar föld keveset termett az idén. Mégis jó érzés volt a falu, a föld népével együtt venni az új kenyeret, egynek érezni magamat vele!”

A rádió közvetítette a magyar hadsereg Kolozsvárra való bevonulását. A miniszterelnök is beszélt. Az ő halk, szerény hangja most is jó megnyugtató hatással volt rám.

Szeptember 22-én jöttünk haza Budapestre.

Budapest, 1940. szeptember 23-i naplóbejegyzés:

„Délután Zoltánnal átmentünk Pestre. Elmentünk Lehoczky tanárhoz is. Még nem mondta biztosra, de valószínű, hogy tavasszal érkezik a harmadik gyermek. Zoltán örül neki, de én egy kicsit félek. Félek a felelősségtől. Még egy életet útnak indítani erre a mostani világra?! És mégis... születtek gyermekek a tatárjáráskor is, a török világban is Magyarországon. Valahogy majdcsak felnőnek a mostaniak is!”

November közepén Magyarország csatlakozott a német-olasz-japán hármass szövetséghez. Ezt Teleki miniszterelnök és Csáky külügyminiszter írta alá. Úgy érezhették magukat, mint aki eladta a lelkét az ördögnek.

Karácsonykor szokásunk szerint délután megtartottuk a karácsonyfa ünnepélyt a gyerekekkel, este anyósomhoz mentünk. A vendégeskedés még mindig nem szűnt meg a háború ellenére, habár a boltokban egyes dolgokat már nehezen lehetett kapni.

*Jaloviczky Zoltánné, özv. id. Jaloviczky Sándorné,
Jaloviczky Tibor, Jaloviczky Zoltán*

Budapest, 1941. április 2-i naplóbejegyzés:

„Délután kimentünk Zoltánnal a tenyészállat kiállításra. Jól eltöltöttük az időt. Zoltán vett nekem egy ruhára való anyagot annak ellenére, hogy most nincs rá szükségem. De szeret ajándékozni és én a kedveskedésének még jobban örülök, mint magának az ajándéknak.

Amikor hazaértünk, már sötétedett. Kinézünk az ebédlő ablakon és látjuk, hogy az utcai lámpák mind be vannak gallérozva. Légvédelmi készültség. Alig állunk az ablakban néhány percig, az utcán megáll egy sor teherautó tele német katonasággal. A nép nagy gyűrűben állja őket körül. Egy ideig ott beszélnek, azután felülnek és mennek át a Margit hídon, valószínűleg Ceglédre át a jugoszláv határra.

A gyermekek éppen akkor feküdtek le. Az érdeklődést látva kiugranak az ágyból és Ida aggódva kérdezi, hogy: „Ugye gombázni fognak”? Megnyugtatom, amire visszafekszik az ágyba és azt mondja, hogy azért ő nem fél. Én félek, csak nem mutatom. Repülőgépek berregnek a levegőben és fényszórók világítanak keresve fölfelé. Messziről egy sziréna

búgása hallatszik. Elálló lélegzettel figyelem, hogy nem szólalnak-e meg a közelebbiek is? Nem. Csak tűzoltó autó volt. Máskor talán meg sem hallottam volna. Félek? Talán nem is ez a helyes kifejezés. A félelem ösztön és így félig-meddig öntudatlan. Amit én érzek, az rosszabb annál. Felelősségérzet és amellet a tehetetlenség tudata. Mit tegyek? Hogyan vigyázzak a két gyermekre? Legjobb volna talán mégis elküldeni őket Borsodra, akármilyen nehéz volna is elszakadni tőlük.

Sötét bizonytalanság vesz körül, legjobb volna nem gondolkozni. Ha öt esztendővel ezelőtt más hangulatban vagyok azon a márciusi délutánon,... ha nem szánom rá magamat arra, hogy férjhez menjek... Milyen könnyű szívvel, milyen fölényes kívülrállással tudnám nézni a mostani eseményeket. Sok minden kiesett volna az életemből, amit nagy nyereségnek érzek. De sok mindentől megkímélődtem volna, amihez most úgy érzem, kevés az erőm. Ez volt a sorsom, hogy érezzem a Zoltán nagy, igaz szeretetét, a két kis leány kedves mosolygásán való boldogságot és hogy fizessek mindezekért ezzel a mostani tehetetlen felelősségtudattal és még ki tudja a jövőben mi minden más egyébbel is?!

Meghajtom a fejemet, és csöndesen megnyugszom ebben a sorsban. A kereső reflektorok kialudtak, a repülőgépek elcsendesedtek odakint. Az izgalom után valami fáradt, csöndes nyugalom van bennem, amint a naplót írom. Mivégre írom? Hogy maholnap egy repülő bomba mindnyájunkkal együtt a füstölgő romok alá temesse? Lehet. De az is lehet, hogy késő unokák olvassák majd egyszer eljövendő esztendőők múlva. A jövő sötét. Hiába akarnánk belenézni. És hiába akarnánk megszökni előle. Vállalnunk kell!”

Budapest, 1941. április 3-i naplóbejegyzés:

„Teleki Pál miniszterelnök ma éjszaka agyonlőtte magát. Mindenki dermedten áll meg ez előtt a szörnyű esemény előtt. Reám még csak egy ember halálhíre hatott ilyen megrázóan, még gyermek voltam, de már fölrémtem ésszel, 1918-ban a Tisza Istváné.

De ez most még nagyobb, még mélyebb tragédia. Tiszát a forradalom, a csöcselék gázolta le, mint egy megvadult szekér. De Teleki Pálnak most önmagával kellett megharcolnia a szörnyű nehéz harcot. A lapok nem hozzák az öngyilkossága okát, de mégis mindenki tudja. A németek azt követelték, hogy mozgósítsunk és támadjuk meg Jugoszláviát. Teleki ebbe nem volt hajlandó belemenni. A németek fenye-

getőztek. Ő nem tudott mást tenni, minthogy örökre elmenjen. Óriási veszteség a számunkra. Nagy szükségünk lett volna még reá. Nem most, hiszen most úgysem tehet senki semmit. De később, ha az ország túléli ezeket a mostani szörnyű időket. Ma egész délelőtt vonult át a német katonaság Budapesten. Egymás nyomában futott a sok katonával megrakott teherautó. Mennek a jugoszláv határ felé, rajtunk keresztül, a semlegességünk, a függetlenségünk sárba tiprásával.”

Anyám írta, hogy ne maradjunk most Budapesten, menjünk le Borsodra. Gondolkoztunk, hogy mit csináljunk. Én hamarosan vártam a harmadik gyereket. Félttem elmenni a Vöröskereszt közeléből. Három napi gondolkozás után mégis úgy határoztunk, hogy elmegyünk. Zoltán is elkísért, de délután rögtön ment vissza. Anyámnak nem volt akkor rádiója, de a hírek azért szálltak. Zoltán egyszer egy hétvégére eljött. Mondta, hogy már napok óta nem volt légiriadó. Reméltük, hogy nemsokára hazamehetünk.

Május 9-én lejött értem Zoltán és másnap hazamentem vele. Pesten viszonylag nyugodt volt a hangulat. Szenzációként hatott, hogy Hess Rudolf, Hitler kancellár helyettese repülőgépen Angliába távozott. A magyar lapok persze igyekeztek elhíttetni a világgal, hogy Hess megőrült és lelki zavarában követte el a tettét. Ezt senki sem hitte el, de senki sem látta tisztán, hogy mi volt az indítóoka.

1941. május 20-án a Vöröskereszt kórházban megszületett a harmadik gyermekünk, fiú, Lászlónak neveztük apám után. Zoltán nagyon örült és én is vele. A kórházban olyan volt, mintha csak visszajött volna a néhány év előtti idő. Csönd volt és béke. A kávéhoz kiflit adtak, ebédre hústalan napokon is húst. Szinte elfelejtettem, hogy majd ha hazamegyek, megint aggódni kell a sok háborús mizérián.

Fiam

Te vagy nekem Emese Álmosa:
A jövődőbe áradó folyó,
Az ősi álmú örök szent csoda!
Előtted ősök hosszú sora jár.
Fölöttük védő szárnyal ott lebeg
A büszke, a magyar Turulmadár.

Utánad?... Nem merem kérdezni sem.
A jövődöt sír, fátyol födi.
Nem lesz-e már az nekünk idegen?
Mégis... szívemben ragyog a csoda
Hiszem a nagy, szent áradó folyót,
Te vagy nekem Emese Álmosa!

Budapest, 1941. május

Május 30-án mentem haza a kórházból és június 10-én visszamentünk Borsodra. A kisleányok nagy örömmel fogadtak és én is örültem látni, hogy milyen jó színben vannak. Másnap Zoltán hazautazott. Megint nélküle maradtam az aggasztó hírek között.

Németország megtámadta a Szovjetuniót. Itt mozgósítottak két hadtestet, elrendelték a teljes légvédelmi készsétséget, elsötétítést. Június végén orosz repülőgépek bombázták Kassát. Ennek folytán mi is beléptünk a háborúba. Én ezen már nem is nagyon izgultam, hiszen már eddig is régen úgy éreztem, hogy a háborúban már nyakig benne vagyunk.

A borsodi udvaron a három gyermekkel

Július 13-án megérkezett Borsodra Zoltán. Nyugalomba vonult mint miniszteri tanácsos, nem kell többet hivatalba járnia. Én ezt éreztem a legnagyobb előrelépésnek.

A nyár nagyon esős volt, a gazdaságban nem haladtak a munkák. Július vége felé Zoltán elutazott anyósomhoz, Balatonfüredre néhány hétre. Nekem hiányzott, de azért kellemesen nyaraltam a gyerekekkel. Néha kimentünk csolnakázni is, ha az idő engedte. Augusztus 10-én megjött Zoltán és 19-én kereszteltük Lacit, László, Mihály, Károly névre. A fiatal lelkész, Orbán József szép beszédet mondott a gyermek nagy értékéről és a családi élet szépségéről. Már amit ilyenkor szokás, de mi igaz valóságnak éreztük minden szavát.

1941 október elején feljött hozzánk anyám. Orvoshoz mentünk vele, aki meglehetősen aggasztónak találta az állapotát, de azért jönni-menni tudott velünk.

Október vége felé hazautazott anyám.

Háborús évek Budapesten és vidéken

A háborús hangulat ellenére is élveztük Budapestet. Voltunk néhány-szor színházban, előadásokon. Pedig a front megfordult, Afrikában a németek rosszul álltak, és Oroszországban is kezdtek hátrálni. Itt Budapesten nagy győzelmi plakátok jelentek meg az utcákon.

1941 december elején Japán is hadat üzent az Egyesült Államoknak. A háború áterjedt a földgolyó másik felére is. Japán győzelmekkel kezdte a háborút. Én a németekért nem tudtam lelkesedni, de Japánért igen. Kormányozható torpedó bombák segítségével harcoltak. A katona maga vezeti a bombát a biztos célba és ezzel ő is megy a biztos halálba. Régi kultúrájú nép, mégis bámulatosan fiatal erő van benne!

Egyszer elmentünk a Keresztény Női Tábor előadására, Schlachta Margit beszélt. Utána beszélgetés közben mindenki a németeket szidta.

Korcsolyázni is jártam a télen. Idát is vittem. Egészen ügyesen mozgott a jégen. A tél nagyon hideg volt, mínusz 20 fokot mértünk az ablakban. Nehezen tudtuk befűteni a szobákat.

1942 február közepén megérkezett hozzánk anyám. Orvoshoz jött, mert megint gyöngébben érezte magát.

Az országgyűlés két háza megválasztotta kormányzó-helyettesnek Horthy Istvánt, a kormányzó fiát. Erről környezetemben mindenki elítélően nyilatkozott. Az utódlás kérdése ezzel nem volt megoldva, helyettesnek pedig ott volt a mindenkori miniszterelnök.

Anyám hazautazott. Félttem elengedni a hidegbe és magányosságba, de már semmiképpen sem akart továbbmaradni.

Az Operában láttam Bartók: „A Kékszakállú herceg várá”-t. Az a nyugtalan, mégis erőt sugárzó zene jó hatással volt rám. A Nemzeti Színházban megnéztem egyszer Schiller: „Ármány és szerelem” című darabját. A témáját kissé elavultan romantikusnak éreztem, de Tőkés Anna remekül játszott benne, mint angol lady. A nézőközönség viselkedése megdöbbenő volt. Valahányszor elhangzott egy élesebb mondás a társadalom felső rétegei ellen, azt mindig hangos taps kísérte, főleg a karzaton, de sokszor lejjebb is.

Tibor öcsém ekkor már tudta, hogy ha a mozgósításokat megkezdik, neki is menni kell arra a szörnyű orosz harcterre. De azért nem volt kétségbe esve, inkább valami sorsába beletörődött nyugalom látszott rajta. A győzelemben nem bízott, biztosra vette a németek vereségét.

Mikor tavaszodni kezdett, megint kijártunk a Margit-szigetre, így a délelőttök a kellemes nyugalom hangulatát keltették. Pedig az orosz harctérről nem érkeztek jó hírek. A magyar hadijelentések gyanúsan szűkszavúak voltak, a nyugati rádiók erősen dicsekedtek. Az élelmezési nehézségek is egyre nőttek.

1942. november 9-én meghalt anyósom. 11-én volt a temetése Nagykőrösön. Idát is levittük, ott voltak Sándor sógorom gyermekei is. Ravasz László püspök végezte a temetési szertartást. A szeretetről beszélt, amely soha el nem fogy. Este szomorúan jöttünk vissza az elsötétített Budapestre. A halál és a háború árnyéka sötéten nehezedett ránk.

A háborút akkor már mindenki elveszettnek látta. Tibor öcsém kint volt a harctéren, sokáig nem jött róla semmi hír.

1943 január-februárban fölmentem Bükk-szentkeresztre anyámhoz, aki ott kúrázott. Akkor már nagyon előrehaladott volt az érlemeszedése. A gondolkozása is sokszor kihagyott. De néha még egészen jól elbeszélgettünk délelőttönként a fekvőszékben fekvé. Szomorú és mégis kedves volt ez a lassan kihunyó, föl-fölpislákoló láng, a lassanként semmibe vesző múlt idő hangulata. Februárban ott kaptuk a hírt, hogy Tibor öcsém sarokfagyással a kaposvári kórházban fekszik. Németországon keresztül szállították oda betegen, csontig lesoványodva. Felesége, Éva később beszélte, hogy amikor először meglátogatta és látta, hogy milyen rossz bőrben van, elkezdett sírni. Tibor pedig ezzel fogadta: No, most már elénekelheted nekem, hogy „visszajöttél győztesen”! A több száz kilométernyi szörnyű voronyezsi futás után! Hónapokig tartott, amíg rendbe jött, de tökéletesen kigyógyult és a harctérre nem kellett többet visszamennie.

Tavasszal anyám hazament Borsodra és mi is mindnyájan lementünk vele. Élveztem a tavaszi időt, a kerti munkát. 1943 nyarán kellemes órákat jelentettek a délelőtti csolnakázások. Vittük mind a három gyereket. Ösmertünk már a Bódván minden fát, minden bokrot.

Az állandó háborús nyugtalanságban jó nyugalmat jelentett a napsütötte víz. Anyámhoz állandóan járt az orvos, de lassanként egyre hanyatlott testileg-lelkileg. Nem hagyhattuk egyedül és így ősszel sem mentünk vissza Pestre. Berendezkedtünk Borsodon télre és Ida ott kezdte az első elemít. Béres János tanító járt át délutánonként tanítani.

Jalsoviczky Rózsika és Ida a Bódvában 1943 nyarán

SZEMÉLYI ADATOK.

1. A tanuló családi és utóneve: *Jalsovai Jalsovitsky Ida*

(esetleges megkülönböztető mellékneve): .....

2. Születésének helye: *Budapest* város
..... község

Pest - megye
Magyar - ország.

3. Születésének ideje: 19*34* évi *július* hó *14* napja.

4. Vallása: *ref.*

5. Anyanyelve: *magyar*

6. Ha nem magyar anyanyelvű, beszél-e magyarul? .....

7. Ezenkívül még milyen nyelven beszél? .....

8. Oltották 19..... évben.

9. Újraoltották 19..... évben.

10. Hány évig járt óvodába? .....

11. Az apa (anya v. gyám) családi és utóneve: .....

Jalsovai Jalsovitsky Zoltán

12. Az apa (anya v. gyám) foglalkozása: *ny. minisiteri tanácsos*

Kelt *Borod* 19*44* évi *április* hó *23* napján.

Bécs János
.....
igazgató-tanító, igazgató.

Délelőttönként kijártam a két kisleánnyal korcsolyázni és sízni. Különösen Ida nagyon ügyesen mozgott a jégen. Persze a falu összes gyereke ismét körülvett, akárcsak minket valamikor gyermekkoromban.

Februárban Zoltánnal fölmentünk Pestre a lakást egy kicsit áttakarítani. Addig Lilla ment el Borsodra. 1944. február 20-án kaptuk az ő sürgönyét Pestre, hogy anyám hirtelen meghalt. Borsodra visszatérve megvolt a temetés. Nem voltak nagyon sokan, csak a legközelebbi rokonok. Háború volt, az emberek nehezen mozogtak. Akkor már Budapestet sűrűn bombázták. Tibor öcsémék mondták, hogy lehet, hogy nemsokára lejönnek, ha veszélyesnek látják a helyzetet. Március 20-án azután egyszerre megérkeztek váratlanul az Éva szüleivel együtt. Mondták, hogy előtte való nap milyen szörnyű izgalom volt Pesten: a németek megszállták az országot. Ők erre nagy bombázást vártak és nem mertek tovább ott maradni. Hoztak egy rádiót is és hallgatták, hogy a német megszállásról mit mond. Nem mondott róla egyáltalán semmit. A rettegett bombázás nem következett be. A harctér jött egyre mindig közelebb.

Augusztusban mindnyájan leutaztunk Nagykőrösre Zoltánék régi családi házába, hogy közelebb legyünk Budapesthez. Oda egyelőre nem mertünk menni a bombázások miatt. Nagykőrösön nem volt egy biztos percünk sem a légiriadóktól. Lementünk olyankor a pincébe, de veszélyesebb támadás nem történt.

1944 augusztus végén fölutaztam Borsodra a téli ruhaneműket lehozni. Összezsomagoltam a ruhákat és bőröndökben föladtam Nagykőrösre. Közben Tiborékkal folyton hallgattuk a rádiót. Akkor mondta be, hogy rokonunk, Lakatos Géza lett a miniszterelnök. Roppantul sajnálkoztunk rajta, hogy ebben a nehéz helyzetben ezt vállalnia kellett. Mikor vissza-indultam Nagykőrösre, amint Borsodról kocsin a sajószentpéteri állomás felé közeledtünk, egyszerre megszólalt a sziréna: légi riadó! Most mit csináljunk? kérdeztem az öreg kocsistól. Ő rögtön kész volt a válasszal: Elmegyünk Berentére. Csakugyan kifutottunk a városból és megérkeztünk a szomszédos kis állomásra. Azután megszűnt a légiriadó, bejött a vonat és én fölszálltam. Beültem az étkezőkocsiba. Rendes, békebeli menü volt. Élveztem, nem annyira az ételek ízét, mint azt, hogy a régi békevilág hangulatát hozták. Délután érkeztem meg Pestre, ott meghaltam és másnap délelőtt lementem Nagykőrösre. Ott Zoltán és a gyerekek nagy örömmel fogadtak. Aggodalommal vártak, mert az elutazásom utáni napon ugyanannak a vonatnak az összes utasa ott veszett Cegléden a besza-

kadt óvóhelyen. Néhány nap múlva összes föladott csomagom is megérkezett. Megcsináltattuk a kályhákat is és kezdtünk berendezkedni télire, habár nem egészen bíztunk abban, hogy itt maradhatunk.

Az ősz szép és meleg volt. Délutánonként néhányszor kimentünk a szőlőbe gyümölcsöt szedni és veteményezni. A kelő veteményt vegyes érzelmekkel nézegettük, ki fog szedni róla?

A harctér egyre közeledett, a hírek egyre szálltak. Egyszer elmentünk Nagykőrösön színházba is. Egy vándor színtársulat adott elő egy darabot. Az írója nevére már nem emlékszem, a címe: „Ártatlanok” volt és kifejezetten antiszemita propagandát tartalmazott. Rossz érzéssel néztem végig.

1944. október 15-én reggelre azt álmodtam, hogy Lakatos Gézát látam menni egy tengerparti mólón. Óriási kard volt az oldalára kötve, alig bírta maga után húzni. Reggel rossz érzéssel ébredtem föl: ugyan milyen szörnyű háborús hírt fogok megint hallani?!

Dél előtt gyönyörű napos időben kint ültünk a ház előtt. Károly bent hallgatta a rádiót és egyszer kiszólt, hogy menjünk be. Horthy kormányzó proklamációja hangzott. Bement, hogy leteszi a fegyvert és békét köt az oroszokkal. Többen is bejöttek akkor a nagykőrösiek közül. Az öröm általános volt. Vége a háborúnak, vége a bombázásoknak, nyugalmasabb élet kezdődik!

Ebben a hiszemben voltunk estig. Akkor ismét meghallgattuk a híreket. Amint kinyitottuk a rádiót így kezdte: Ösmertetjük Szálasi Ferenc hadparancsát. Mindnyájan megdermedtünk. Hát fölülkerekedtek a németek emberei! Nem lesz béke, nem lesz nyugalom!

1944 október végén megjelentek a plakátok, hogy az orosz hadsereg bevonulása várható és ezért senki sem maradhat a városban, mindenki köteles elmenekülni. Sándor sógorom hírforrásai révén már előző este megtudta, hogy a plakátokat nyomtatják. Így időnk volt csomagolni és másnap, mire a plakátok megjelentek, elindultunk mindnyájan két nagy stráfkocsival. Reggel elindulva mentünk egész nap, egy éjjel és másnap érkeztünk meg Budapestre. Szürke, ködös, homályos reggel volt. Elnéztem a komoran piszkos-szürke Üllői utat és visszaemlékeztem a régi pesti megérkezésekre, amikor leánykoromban boldog várakozással néztem ki az autóból a kivilágított Rákóczi útra. Most dőcögve vitt a stráfkocsi a szürke hajnali párás úton a bizonytalanság, a veszélyek felé. Mire a Zsigmond utcába megérkeztünk, már melegen süttött a nap. A

járókelők megkérdezték, hogy honnan jövünk és a válaszukra megdöb-
bentek: már Nagykőrösről is menekülnek!

Este légiriadó volt. Lementünk az óvóhelyre. Néhány bomba robba-
nását hallottuk és amikor feljöttünk, láttuk, hogy két ablakunk is betört.
Ezeket Zoltán megcsináltatta egy ösmerős asztalossal furnér lemezből,
de ott volt a lehetőség, hogy bármely percben betörhet az összes ablak,
és a tél közeledett.

Másnap a két Vertig leány nagy sírás közt elbúcsúzott és elindultak
haza Borsodra. Magamnak kellett hozzáfognom a háztartási munkákhoz,
amiben semmi gyakorlatom nem volt. Közben sűrűn következtek a légi-
riadók: abbahagyni mindent, óvóhelyre szaladni. November elején föl-
robbant a Margit-híd budai fele. Az ablakból láttuk, amint a rajta haladó
járművek csúsznak be a Dunába. Aznap megérkezett hozzánk Jalso-
viczky Irmus. Kerékpáron jött föl Nagykőrösről. Itt maradt nálunk és
azután a különböző munkákban nagy segítségemre volt. Lilla húgomé-
k is fönt voltak Budapesten, úgyszintén Tibor öcsémék is. Sándor öcsém a
harctéren, felesége Margitka Csehszlovákiában volt Márta néninél. Az
ösmerőseink csaknem mind Pesten voltak, ha el nem mentek nyugatra. A
rémhírek persze szálltak. Hogy az oroszok összeszedik a gyerekeket és
elviszik. Ezért mindenki igyekezett a gyerekeket semleges ország védett-
sége alá helyezni. Mikor ezt hallottam először azt mondtam, hogy én
semmiképpen nem akarnék tőlük elválni. De azután egyszerre valahogy
mégis mintha csak meglökött volna valami, elmentem a svéd követségre
és kértem, hogy a gyerekeket helyezték el egy védelmük alatt álló inté-
zetben, lehetőleg Budán.

El is helyezték őket egy hűvösvölgyi intézetben. November 9-én vit-
tük ki őket és nagy szomorúan jöttünk vissza az otthoni csöndbe mind a
hárman Irmussal. Az idő múlt, sűrűn voltak légiriadók. A rádióban hall-
gattuk a híreket. Nagy hangon kezdte mindig: A magyarországi hadszín-
téről jelentik .... És mindig visszavonulást jelentett.

A Karácsony este még csöndben nyugodtan telt el, de néhány nap
múlva egy reggel nagy csörömpölésre ébredtünk. Egymás után zuhantak
be az ablakok. Ez már nem bombázás volt, hanem ágyúlövés. Légiriadó
nem volt, mégis mind szaladtunk le az óvóhelyre. Ott eleinte csak pado-
kon üldögéltünk, de azután mindenki hozott le valami kényelmesebb
bútordarabot. Mi egy összehajtható ágyat vittünk le hármunknak és
ketten aludtunk rajta egyszerre, a harmadik pedig addig egy széken ült.

Szerezték két takaréktűzhelyet is, azon fölváltva főztünk éjjel nappal. Berendezkedtünk az óvóhelyen hosszú időre. Minden családnak az ágya volt az otthona és jártunk egymáshoz látogatóba. Volt az óvóhelyen egy öreg katolikus pap is, aki minden reggel misét mondott, minden este litániát tartott és prédikált. Igyekezett színesen beszélni, valláskülönbség nélkül nagy érdeklődéssel hallgattuk.

Ott volt a debreceni színigazgató is a feleségével, a primadonnával. A színigazgató író ember is volt és érzékeny, mindenre reagáló idegzete roppant nehezen bírta a pincét.

Nem az életveszély a borzasztó, szokta volt mondani, hanem az unalom, ez a sötétség! Se olvasni, se semmit!

A felesége ellenben nagyon jó kedélyű volt. Mikor hozzáfogott kenyeret dagasztani bekötötte a fejét babos piros kendővel és látszott az arcán, hogy mennyire élvezi a saját munkáját. Férje mozdulatlan arccal, lehorgasztott fejjel tartotta neki a világító mécsest. Mert csak apró mécsesekkel világítottunk. Egy pohárba beletéve egy darab padlóviasz, behúzáva egy kanóc. Egy gyertya már nagy fényűzésnek számított. De az egyik, szintén ott lévő korcsmárosnak volt petróleuma és lámpát égetett.

1945. január 6-án aránylag csöndes nap volt, bombázás- és harcmentes. Lilla húgom lejött hozzánk a Barsi utcából. Látva mennyire aggódok a gyerekekért rábeszélte sógorát, akinek szintén a hűvösvölgyi intézetben volt a leánya, hogy menjen el vele hírt hozni. Elmentek egy ösmerőünkhöz, akinek szintén ott volt a leánya. Ő mondta, hogy karácsony estéjén még beszélt az intézet igazgatójával és azt az értesítést kapta, hogy csönd és nyugalom van. Karácsony másodnapján pedig már előrejöttek az oroszok a fogaskerekűig és azóta nem mozdult a front. Tehát a Hűvösvölgyön keresztülhaladtak az oroszok, ott nem lehetett harc. Lilla még aznap eljött nekem megmondani. Kissé megnyugodtam tőle. És teltek tovább a napok. Néha volt egy-két erősebb belövés, de nem esett baj. Rendkívüli izgalmat okozott néhányszor a nyilaskeresztes katonák látogatása. Ezekről tudta az ember, hogy ha az oroszok bejönnek, nem menekülnek meg. Vesztüket érezték és veszedelmet hoztak. Zsidókat és katonaszökevényeket kerestek. A hideg rázott valahányszor jöttek, mert tudtam, hogy van itt egy fiatalember, akinek már vissza kellett volna menni a harctérre. Jó, hogy nem tudtam akkor, csak később értesültem róla, hogy az egyik ott lévő család sárga csillag viselésére

kötelezett volt. De megúszták ők is, a katonaköteles fiatalember is, a nyilasok nem vették észre őket.

A szomszédos ház udvarán két lebombázott ló feküdt. Az óvóhelyen velünk lévő állatorvos megnézte és mondta, hogy ehetők. Így késsel és tálakkal fölszerelve vonultunk ki nyesni a húsból. Egészen jó levest főztünk belőle néhányszor. Január végén az oroszok előrejöttek a Margit körútig, vagyis a tőlünk harmadiknak fekvő házig. Ettől kezdve már lehetetlen volt a kapun kilépni, be voltunk zárva végleg. A német katonák átfúrták a pincék falát, hogy közlekedhessenek az egyik házból a másikba. Ott cipelték az úgynevezett páncélöklöket, amit a szakértők igen veszedelmes fegyvernek mondtak. Szerencsére nem az óvóhelyen, csak a pincefolyosón járkáltak vele. 1945. január végén meghalt az ott lévő egyik szívbajos ember. Zsoltáréneklés közben vitték föl a lépcsőn és helyezték el odafönt a bejáratnál. Néhány nap múlva azután eltemették a házban lévő szobrászműhely padlózata alá.

A kapu alatt két döglött ló feküdt. Egyesek aggódni kezdtek hogy mi lesz, ha tavaszodni kezd és az enyhe időben rothadni kezdenek. A front pedig állt a Margit körúton változatlanul.

Február 11-én vasárnap este az öreg katolikus pap istentiszteletet tartott. Míg a rózsafüzért imádkozták, takarékoságból eloltották a mécseseket, csak egy égett a terem végében. Ültem a homályban és hallgattam az imádkozás monoton mormolását. Az imádkozók valószínűleg gépiesen mondták, lehet hogy oda sem figyeltek. De az egésznek mégis valami mélyen megnyugtató hangulata volt. Föloldódott, elveszett benne a kintről ránk leselkedő veszély. És csöndes áhítatos várakozás szállta meg a lelkeket az öreg pap prédikációja előtt. Azután meggyújtották a mécseseket, az öreg Szőke Béla bácsi fölállt és prédikálni kezdett. Beszélt szokása szerint színesen, érdeklődést lekötően. Olaszország olajfás tájai, Róma, Firenze templomai elevenedtek meg előttünk. Beszédét imával fejezte be: „Add Istenünk, hogy még ma fölmehessünk a lakásainkba és ott ne érjen senkit semmi baj!” Megdöbbsenem, hogy van ehhez bátorsága? Eddig legfeljebb azért imádkozott, hogy holnap viszonylag nyugodt napunk legyen. De még ma fölmenni a lakásba, amikor még sehol semmi változás nem észlelhető?!

Alighogy ezeket elgondoltam, látom, hogy a házmester, volt csendőrmester, nyugodt, erélyes ember máskülönben, sápadt, rémült arccal jön a WC felől. Néhányan szintén oda mennek, azok is úgy jönnek vissza.

És néhány perc múlva már az ajtón keresztül kezd kihömpölyögni a WC tartalma. Egyre terjedt a szennyes ár és percek alatt elöntötte a pince padlóját. Nemcsak az óvóhelyét, a folyosón keresztül a szenes pincét is. Hozzáfoglunk a pincénkben lévő élelmiszer mentéséhez. Bokáig érő vízben cipeltük ki a holmit föl a lakásba. Ott azután behúzódtunk a személyzeti szobába, az lévén a legvédelettebb. Még az ablaka is megvolt. Ott a benne lévő két ágyon hárman aludtunk valamit.

A másnap eltelt odafönt elég nyugodtan, de következő éjjel, ahogy lefeküdtünk, elkezdődtek a bombarobbanások, hallatszott az ágyúszó és az úgynevezett Sztálin orgonák visító üvöltése. Feküdtünk az ágyon és vártuk, hogy ránk szakadjon a ház. Az öreg Béla bácsi nem így gondolta a feljövételt! – jegyeztük meg. De azért alszunk valamit, fáradt, kábult álomban. Eszembe jutnak a gyerekek, lesz-e aki majd törődik velük, ha mi most itt maradunk a romok alatt?! Egyszer-kétszer megrázkódik alattunk minden. Bombatalálatot kapott a ház. Fölriadunk rá, azután: u- u- u- az ágyúk visító üvöltése megint álomba ringat.

Háború utáni évek

Reggelre csönd lett, szinte süket, várakozó csönd. Délelőtt Irmussal hozzáfogtunk köleskását főzni. Délben leültünk a konyhában ebédelni. Még mindig csönd volt. A konyha üvegajtaja a kis poroló udvarra nézett. Azt a szomszéd ház udvarától egy kőfal választotta el. Hirtelen mozgólódást hallunk odakint, kinézünk az üvegajtón keresztül és látjuk, hogy a kőfalról éppen akkor ereszkedik le a kis udvarra két prémsapkás orosz katona. A szomszéd ház nyitott erkélyéről barátságosan integetnek nekik a lakók. Az ostrom véget ért. Utána majd ki tudja, mi következik? De egyelőre véget ért az ostrom. Az elmúlt éjszaka folyamán két lakást leszakított a bomba, de emberéletben nem esett kár. Az öreg Béla bácsi mégiscsak jól imádkozott! Az oroszok átjöttek a nagy udvarra. Kimen-tünk a nyitott folyosóra mi is. A házban lakó egyik katonatiszt átadta nekik kardját, pisztolyát. Hadifogságba került, mi pedig orosz uralom alá.

Néhány nap múlva kimerészkedtünk az utcára. Mindenütt lótetemek és halott katonák heverték a sáros kövezeten. Elmentünk az Iskola utcába megnézni Sándorékat és Károlyt. Ők az óvóhelyen mindnyájan megmaradtak, de a ház egész lépcsőháza leszakadt. Sándorék nem is tudtak fölmenni a lakásba és a pincében maradtak még az ostrom után is. Károly átjött hozzánk, a személyzeti szobába, ahol megmaradtak az ablakok és egy kis vaskályha is volt, aludtak ketten Zoltánnal. Mi Irmussal följártunk aludni a II. emeletre, fűtetlen, de ép ablakú szobába. Ugyanis a házba egy parancsnokság jött és az udvarra néző hálósobánkat, amelynek ablakai épek voltak, lefoglalták tolmácsok számára. Számunkra a három Duna parti szoba maradt, teljesen ablak nélkül és az egyik belövés nyomával.

Amint lehetett, kimentünk Hűvösvölgybe a gyerekeket megnézni. A két leányt jól találtuk, összebarátkoztak az ottani társnőikkel és otthonosan érezték magukat. De a 4 éves Laci sírva került elő igen leromlott, sápadt, sovány állapotban. Az igazgató főorvos is mondta, hogy vigyük őket minél előbb haza. Igen, de hová? Az ablak nélküli szobákba februárban?

Az utcákra kiszórva a legkülönbözőbb dolgokat lehetett találni. Zoltán szemfülesen hozzáfogott az összeszedésükhöz. Revolvertokokat cipőtalpnak, drótdarabokat, szögeket. Különösen nagy zsákmány volt

számára a közeli dobozgyárból kihajigált sok papírmasé ív. Ezekből jó sokat hazahozhatott, és pótolta velük a hiányzó ablakokat az egyik szobában. Az egyik felső sarkába belerakott egy maradék üvegdarabot, így az valami kis világosságot is adott. Mikor ez megvolt hazahoztuk a gyerekeket, Lacit nagyon legyöngült állapotban bélhuruttal. Az elhívott gyermekorvos diétát ajánlott: rizskása, kakaó, később esetleg tojás. Károly csodálkozott, hogy van. Igen még volt egy kevés. Zsugorgattam betegség esetére. Ki is tartott amíg Laci meggyógyult.

Zoltánt sűrűn rendelték ki közmunkára: lótetemeket Dunába húzni, aknamezőket felszedni. A házban parancsnokság volt, így ott a katonaság nem rabolt, se nem garázdálkodott, de máshonnan elég sok rossz hír szállott. Esténként még tavasz felé is sűrűn fölhangzott egy-egy kétségbeesett női hang, amint patrulléért kiáltott.

Amikor Sándorék visszamentek Nagykőrösre, hívtak minket is, hogy vidéken könnyebb lesz az élelmezés. Úgy gondoltam, hogy néhány hét múlva Pesten jobb lesz, mint Nagykőrösön, a fővárost mindig leginkább igyekeznek ellátni. Az ellátás ugyan lassan és nehezen indult. Sokat álltunk sorban a gyerekekkel kenyérért és más élelmiszerért. Szűkösen volt minden és gyöngye a táplálkozás. De azért sohasem volt úgy, hogy végképpen nem lett volna mit ennünk.

1945 május végén Zoltánnak annyira elromlott a régi sérve, hogy meg kellett operálni. Befeküdt vele az akkori OTBA kórházba a Kút-völgyi úton. A műtét jól sikerült, de néhány nap múlva kapott bele egy orbáncos fertőzést. Így hetekig kellett feküdnie. Minden nap kimentem meglátogatni és vittem a gyerekeket is nem tudván őket hol hagyni. Gyalog mentünk végig, mert villamos eleinte még nem is járt és később nem lett volna pénzünk rá. Az egész nyugdíj és amit még egyes eladásokból beszedtünk, élelmiszerre kellett.

Június elején megérkezett Margitka sógornóm két gyerekkel Csehországból. Sándor öcsém ekkor már hazakerült a harctérről. Fogság nélkül úszta meg, az oroszok az egész csapatot hazaengedték. Németországból gyalog érkezett haza és elhelyezkedett a miskolci Mezőgazdasági Kamaránál. De a Margitka húga, Sypossné Mimi, az ostrom áldozatául esett, egy árva kislányt hagyva hátra.

Júliusban végre hazajött Zoltán. Amint egy kicsit erőre kapott, hozzáfogott az Iskola utcai romos ház miatt való szaladgáláshoz. Azután jöttek az egyéb dolgok. Zoltán nagykőrösi és az én taktaszadai földjeimet nagy-

részt államosították. Neki meghagytak száz holdat, nekem huszonötöt. Akkor még úgy látszott, hogy ez megélhetést biztosít. Ősszel Sándor felküldött Nagykőrösről néhány zsák lisztet. Rozslisztet nagyrészt. Aból sütöttem kenyeret. Keservesen dagasztottam és mindig laposra meg keményre sikerült.

A pénzromlás is megkezdődött és egyre gyorsabb tempóban haladt. Ha eladtunk valamit, gyorsan rohantunk vásárolni amit lehetett. Mert egyes élelmiszerek már kezdtek megjelenni, például a hízott liba. Ezeknek viszont az ára volt szinte elérhetetlen. Az eladásokból is csak a legszükségesebbre jutott. Így múlt el lassan a tél. Fűtőanyagunk szerencsére volt, de az egyik szoba a sérült ablakkeret miatt igen hamar kihűlt. Így behúzódtunk a kis udvari szobába mind az ötven tavaszig.

1946 tavasszal a pénzromlás már elképesztő méreteket öltött. Minket nyárra meghívott Irmus Nagykőrös mellé Nyársapátra. Ő gazdálkodott és önellátó volt, nem kellett egész nyáron át pénzhez nyúlnia. Zoltán a nyugdíját kapta, de vásárolni semmit sem lehetett rajta a forint bejöttéig. Júniustól augusztusig jó és kellemes nyaralás volt. Akkor még a gazdálkodók zaklatása nem öltött olyan méreteket, mint később. A lassan meginduló élet, a lassanként lábra álló ország illúziója jegyében telt el a nyár.

Augusztus végén iskolakezdésre visszamentünk Budapestre. Akkor már bejött a forint. Ez komoly, értékes pénz volt. Zoltán 800 forint nyugdíjat kapott, ebből éltünk végtelen takarékosan, de nélkülözés mentesen. Az én borsodi malomrészem is hozott negyedévi 300 forintot, ebből ruházkodtunk. Délelőttönként Ida és Rózsi iskolában voltak, Zoltán az Iskola utcai ház tatarozása érdekében szaladgált hatóságokhoz, bankhoz, ügyvédhez, építészhez. Én a házi munkát végeztem ahogy időmből és erőmből telt, míg Laci ott serteptértelt körülöttem.

Délutánonként sétálni mentünk a gyerekekkel föl a Rózsadombra sőt néha egészen a Mátyáshegyre, Remetehegyre. Szép, kellemes séták voltak és az előttünk álló bizonytalan jövő ellenére is kiegyensúlyozott, harmonikus volt az életünk.

Télre megint mindnyájan behúzódtunk az udvari kis hálósobába. 1947 januárban itt érte a gyerekeket a kanyaró. Ida hozta haza az iskolából, két hét múlva megkapta Rózsi, újabb két hét múlva Laci. Még az volt jó, hogy roppant hosszú szénzünet volt, nem kellett a betegség miatt iskolát mulasztaniok.

Azután kitavaszkodott, a természet ment a maga útján. Reménykedve vártuk, hogy hoz-e valami jót a számunkra a múltó idő. Egészen fantasztikus hírek szálltak. És mindig újra lehervadt a reménykedés.

Nyárra Zoltán Lacival lement Nagykörösre, én pedig a két leánnyal Taktaszadára Lillához. Lilla akkor már két év óta gazdálkodott maradék 100 hold földjének egy részén. Másik részét kiadta felébe volt gazdasági cselédeknek, akik a kapott földjük mellett még ezt meg bírták munkálni. Nagy ambícióval fogtak a gazdálkodáshoz és az egyikük meg is mondta: Sokért nem adom, hogy a magaméban dolgozhatom! Énbennem egy kis csöndes káröröm mozdult meg erre. Hát ezzel a jelszóval indul falun a kommunizmus? Hiszen ha jól megnézzük, ez a magántulajdon himnusza!

Lillának volt két tehene, azokkal szántott Antal, ha otthon volt, de amikor ő Miskolcon iskolába járt, akkor Lilla. Anti sógorom ekkor már Pesten volt a szüleinél nagy betegen és ezután már nem sokáig élt. Lilla és Antal végeztek minden munkát egy mindenese fiú segítségével. És a mezei munka volt a könnyebbik rész. Lassan megkezdődött a régi gazdák intézményes tönkretétele: kifizethetetlen adók, teljesíthetetlen beszolgáltatások kivetése.

1945-55

Andersen mester megírta régen
És a meséjét most földidézem
A császár látjuk ma is meztelen
S a tömeg tapsol, ujjong esztelen
Hogy a császáron mily szép ruha van
S szemét mereszti, úgy néz hasztalan.

A régi mese még most is igaz
De a legszomorúbb benne az,
Hogy a kisfiút sehol nem látom
Aki megmondja, hogy a császáron
Nincs semmi és a játék megy tovább
Hol van itt ember? Vagy mind csupa báb?!

Az íróasztal mellett mindig elmegy a kedvem a gazdálkodástól mondta Lilla, de ha kimegyek a mezőre megint csak visszajön. Kezdtém

ezeket a bajokat érezni én is. Követelték rajtam az elvett földjeim egy évi adóját. Írtam Zoltánnak egy tanácskérő levelet. Ő sem tudott mit mondani, ő is ugyanígy állt Nagykőrösön. És én, aki sohasem voltam szokva semmiféle hivatalos dolog intézéséhez, most szaladgáltam jegyzőhöz, bíróhoz és a megmaradt földjeim bérlőihez.

Egy ilyen zaklatott délelőttöt követő délután Lillával a szobában beszélgettünk mindenféléről. És egyszerre ezt mondta: azt tudod, hogy Aladár meghalt? Nem, nem tudtam és szíven ütött a hír. Mikor? Kérdeztem. Már régebben, hónapokkal ezelőtt. Elmondta, hogy még az ősszel találkozott vele Miskolcon. Egy ideig beszélgettünk róla, azután fölkeltem, kimentem a kertbe és leültem a ház mögé. A kert elhanyagolt volt, de még volt benne néhány szép díszfa. Egy nagy vörösfenyő koronája selymesen rajzolódott az égre. Mögötte sötét viharfelhők kezdtek gomolyogni az abaúji hegyek felől. A zivatar gyorsan közeledett. Már dörgött, villámlott és a szél erősen rázta a vörösfenyő koronáját. Bementem. A szobában fülledt volt a levegő és ebbe a fülledtségbe különös édes tavaszi illat vegyült. Lilla behozta a vázába az orgonabokron kinyílt másodvirágokat. Odakint ömlött az eső, és az augusztusi forrón fülledt zivatarban olyan különös volt ez a tavaszi illat, mint egy múltból visszaszálló régi mosolygás. Az életem legnagyobb és legszebb érzése volt. Plátói szerelem, amint nevezik. Távozása egy kis halvány szomorúságot keltett bennem és mégis nagy, mély nyugalmat. Ő már kilépett a múlt időből az örök jelenbe!

Taktaszadai emlék

Mikor megtudtam, hogy nem él már
Sugaras őszbe hajlott a nyár
Porosan kókadtak az ágak
És nyíltak a másodvirágok
Orgonailat szállt a légben,
Zivatarfelhő gyúlt az égen
Zivatar zengte sorsom dalát
Ág lehelte álmok illatát.

Nyár végén megérkeztek Taktaszadára a szomszéd tanyán lakó ösmerőseink: Oláhné Zábrátzky Margit néni és nővére Szentirmay Emma.

Sokat átmentünk hozzájuk és át-átjöttek ők is. Leginkább a politikai helyzetről beszéltünk, amely mindnyájunk bőrére ment. De emlegettük a régi dolgokat is, amikor még anyám leánykorában jártak Gesztelybe. Ezek voltak a kellemes kikapcsolódás percei.

1947 ősz elején megvolt a képviselő-választás. Ezt most óvatosabban rendezték meg, mint az elsőt két évvel ezelőtt. Akkor óriási többséggel jöttek be a polgári pártok, de a koalíciós kormány révén mégis a kommunisták uralkodtak az orosz hadseregre támaszkodva. Most már megnyírbálták a választójogot. Lillának sem volt szavazati joga és általában „Nem volt a falu krémjének” amint ezt a Lilla egyik volt dohánykertésze mondta nagy büszkén dicsekedve azzal, hogy őneki sem volt.

Közben Taktaszadáról átmentem egyszer néhány napra Borsodra. Tibor öcsémek voltak ott az Éva szüleivel együtt. Tibor gazdálkodott maradék földjein, de teljesen reménytelenül. Azt mondta, ő olvasott könyveket, hogy Oroszországban is lassan fokról-fokra romlott a helyzet, fokozódott az üldözés. Biztos, hogy itt is úgy lesz, nem lehet itt maradni és ő nem nyugszik, míg ki nem vándorol. Hamarosan el is adta a szülői házat a katolikus egyháznak, maradék földjeit is értékesítette és egy év múlva sikerült családotól kivándorolnia az Egyesült Államokba.

Én akkor még azt reméltem, hogy a taktaszadai ház nekem jutott részébe mehetünk majd nyaralni és áthozattam Borsodról néhány bútordarabot az ott fönntartott két szobába. A szüleim hálószobáját, íróasztalt, szekrényeket. Idővel azután odavesztek azok is.

Szeptember közepén iskolakezdésre visszamentünk Budapestre. Zoltán Lacival már ott várt bennünket. Most már mind a három gyermek iskolás volt. Folytatódott a tavalyi élet. Nekem a házi munka, Zoltánnak az Iskola utcai ház miatt való szaladgálás.

Szeptember végén Zoltán otthon maradt a gyerekekkel, de én magam visszamentem Taktaszadára a kukoricámat és napraforgómat betakarítani. A megmaradt föld meglehetősen messze volt, hol oda rohantam ki feles bérlőimhez lepedőt vinni nekik, amire a napraforgót verjék, hol Lilla volt gazdasági cselédeihez fuvarért. Ezt nagyon nehezen kaptam, mert nekik is sok behordani valójuk volt, és amint az egyik mondta: „Most az ember maga is legszívesebben cúgnak válna!” Végül az egyik félig-meddig szívességből behozta. Mindjárt eladtam, kitelt a beszolgáltatás és a folyó évi adó. Azután siettem hazamenni.

Novemberben gyanús tüneteket kezdtem érezni magamon. Az orvos megerősítette a gyanút: negyedik gyerek lesz. Bizony vegyes érzelmekkel fogadtuk. 42 éves voltam és a szívemet sem éreztem egészen jónak. De az orvos biztatott, hogy baj nélkül megszületik. Akkor már kezdett hozzánk járni a végrehajtó az elvett földek adója miatt. Ez nekem szörnyű szokatlan volt. Szüleim is, Zoltán is mindig rendben vitték a dolgokat. Elvinni azért nem vittek el semmit. Zoltánnak még voltak régi ösmerősei a Pénzügyminisztériumban, mindig megkapta a halasztást.

Egyszer, amikor az ebédlőkredencet fölirták és én rémülődtem, hogy ezt el ne vigyék, hová teszem belőle a holmit, még a végrehajtó biztatott: Ne tessék félni, majd elintézi a méltóságos úr. Akkor még így. Délutánonként megint jártunk sétálni a gyerekekkel. Folytatódott a sok gond, bajjal de közben nyugodt csöndes örömmel is járó családi élet. Zoltán örült a születendő gyermeknek és remélte, hogy fiú lesz.

1948. januárban történt egy esemény, aminek akkor nem tulajdonítottam különös jelentőséget, Ida a budai Szilágyi Dezső téri református templomban megtért. Ez az esemény a későbbiekben úgy az ő, mint a család több tagjának életvitelére is döntő befolyással volt.

Ida 2010. januári visszaemlékezése:

„Megtérésem azt jelentette, hogy gyermekkoromban elkövetett engedetlenségeim, bűneim nagyon bántottak, azokat megbántam és egy gyermek-evangélizáció alkalmával hittel Jézus Krisztus megváltását saját személyemre vonatkoztatva elfogadtam, bűnbocsánatát és az üdvösség bizonyosságát megkaptam.”

Így telt el a tél megint behúzódva az udvari kis szobába.

Tavasszal Lacit a vöröskereszt akcióval kivitték Svájcba. Júniusban vizsga után Ida Nyársapátra Irmushoz, Rózsi Nagykörösre Sándorékhoz ment. Néhány nap múlva, 1948. június 20-án bevonultam a Kút völgyi úti akkori OTBA kórházba. Kissé félve mentem be, mert a szívemet éreztem és gondoltam rá, hogy hátha nem jövök vissza. De azután este 10 órakor szerencsésen minden baj nélkül megszületett a kis Lilla. Zoltán kissé csalódott volt, hogy nem fiú. Egy hét múlva hazamentem. Otthon amíg pihennem kellett, ösmerősök jártak a gyereket fürdetni, takarítani. Főzni Zoltán főzött valamit. A gyerek jól fejlődött, habár tejem kissé szűken volt, de három hónapos koráig kihúztam pótlás adása nélkül. Ennek nagyon örültem, mert az akkor kapható legjobb tej a tejpor volt.

Nyár végére felépült az Iskola utcai ház. Már csak a lakások kiadása volt hátra nagy lelépési díjak mellett. Lassanként ez is sikerült és a házra ráfizetnünk semmit sem kellett, igaz, hogy nem is lett volna miből.

Az építész megcsináltatta nálunk is a megsérült falat, így télre is két szobában maradhattunk. Az ebédlő lelőtt erkélyét is befalazták, de csak ablak nélkül. Oda zsúfoltuk be az Iskola utcából elhozott bútort. Már amennyi befért. A többi Sándor elvitte Nagykörösrre. Ezek a bútorok jelentették azután számunkra éveken keresztül a legtöbb gondot. Ide-oda hurcolták őket sok fáradsággal, költséggel, amíg nagy részük odaveszett.

1948 augusztusban hazajött Laci Svájból, ősszel levizsgázott az első osztályból és megkezdte a másodikat. Rózi és Ida is hazajöttek és megkezdtek ők is a tanulást.

Szeptemberben megtartottuk a kis Lilla keresztelőjét. Irmus is feljött mint keresztanya és Tibor öcsém is ott volt mint keresztapa Évával együtt. Ők ekkor már felköltöztek Pestre és közvetlen kivándorlás előtt álltak. Ősszel családotól kimentek az Egyesült Államokba. Ott eleinte nem tudtak együtt elhelyezkedni és a gyermekeket intézetbe adták. Ott a hároméves kisfiú elfelejtett magyarul és később, amikor ismét összeköltöztek sem tanult meg.

Eljött az ősz, a tél, 1949 tavasza. A végrehajtó járt, fölírt, de azért nem vitt el semmit. Az izgalom megvolt, de lassanként megszoktam. Lilla is ezer szekatúráról számolt be leveleiben. Anti sógorom ekkor már nem élt. Lillának kellett mindennel bajoskodnia és még az én dolgaim egy részét is ő vitte. Nyáron ismét lementünk hozzájuk nyaralni, most már mind a hatan együtt. Lillának nem volt egy nyugodt perce sem. Hol ez, hol az. Kuláknak volt nyilvánítva és a hatóságok részéről a legnagyobb rosszakaratban részesült. A jegyző még régi ember volt, az pártolta volna, de ő sem szállhatott szembe a rendelkezésekkel. Végül maradék földjeinek nagy részét följánlotta az államnak ingyen.

Ugyanezt tettem én is. A ház sarkához toldott kis házamat meg akarta venni Lilla volt juhásza, Veréb bácsi. Nem adtam. Igaz, hogy akkor már nemigen reménykedtünk változásban, de mégis úgy gondolkoztam, hogy ha erővel elveszik, abban én nem leszek hibás, de ha magam eladom, abban igen.

Veréb bácsi különben érdekes ember volt. Írni-olvasni nem tudott, de azért járatott újságot és valakivel mindig felolvastatta magának. Tájékozott volt mindenről és többször kifejtette saját politikai nézeteit. Engem

méltóságos asszonynak szólított, Lillát nagyságos asszonynak. Mint általában az udvarban lakó volt gazdasági cselédek mind. Még a gyermekekkel is megkülönböztetett tisztelettel beszéltek a gyerekeik. Idéék ezen módfelett csodálkoztak: itt a gyerekek úgy mondják nekünk, hogy tessék! Úgy kellene mondani, hogy te! A régi világ még visszakísértett a lakókkal telezsúfolt régi bolthajtásos ház udvarán. Általában rideg, komor hangulata volt a háznak. Régi bolthajtásos falai sok időt megértek, sok mindentről tudtak volna mesélni.

Délelőttönként Lillával, Antallal meg a három nagyobbik gyerekkel kijártunk borsót szedni, répát egyelni, őszt felé napraforgót szedni, este pedig a tornácon lámpa mellett vertük a napraforgót. Lillának ekkor még volt egy öreg szakácsnője: Róza néni. A régi hűségese cselédek egy özönvíz előtti példánya. Mindenben Lilla érdekeit nézte és semmi fáradságot sem kímélt, hogy neki hasznot hajtson. Roppant büszke volt rá, hogy nővére Polonkayéknál már ötven éve szakácsnő és arra, hogy Lilla neki még soha semmit sem parancsolt, mindent magától megcsinál. Tenyésztett tyúkot, kacsát, disznót, kapált a kertben, csépelés után összeseperte az elpergett magot és állandóan szidta a mindenest fiút, amiért az nem olyan szorgalmas, mint ő. A helyzettel egyáltalán nem volt megelégedve már csak nagy katolikus vallásosságánál fogva sem, és legfőbb passziója volt a temetésre járás.

1949 szeptemberben ismét hazautaztunk, a gyerekek megkezdtek az iskolát. Folytatódott a régi életünk, házi munka, takarékos beosztás, rózsadombi séták. A végrehajtójárás lassanként megszűnt. Az adó egy részét törölték, más részét nagy nehezen kifizettük és így nyugodtabban éltünk. Közben szálltak a hírek. Föl-fölgyúlt a reménység, azután megint lehervadt. Elmúlt a tavasz, a tél, a nyár.

1950-ben, az iskolazárás után megint lementünk Taktaszadára. Ott a helyzet változatlan volt. A szekatúrák folytak, de Lilla már lassanként megszokta őket és a nyár eltelt. Ősszel is ment tovább otthon a régi élet, télen is, tavasszal is.

Kitelepítés

Az 1951-es nyár nagy változást hozott életünkben. Már a nyár elején hallottuk, hogy egyeseket Budapestről kitelepítenek. 24 óra csomagolási időt adnak, meg van szabva, hogy személyenként mennyi súlyú bútort és egyéb holmit vihetnek. A veszély fenyegetően lebegett fölöttünk, lehet, hogy visznek minket is. Június 17-én vasárnap nálunk volt unokanővérem Kvassayné Mocsáry Jolán. Izgatottan beszélt, hogy ő már hetenként háromszor minden reggel ötkor talpon van és lesi, hogy nem jön-e a kitelepítő rendőrautó.

Másnap reggel 4 órakor csöngettek. Fölébredve rögtön gondoltuk, hogy miről van szó. Zoltán kiment és nemsokára letörten jött vissza egy papírlappal a kezében: Igen!

Belsőminisztérium.

..... szám. **Vég határozat.** .....
I.

..... dr. Jalsovicsky Zoltán ..... eredeti foglalkozása min. tanácsos
Budapest. .... II. ker. Kunfi Zs. .... ut, utca. 9. .... sz. alatti
lakost és vele egy háztartásban élő felesége sz. Bárczay Rózsa,
..... gyermekei Ida, Rózsa, László, Gitta, testvére Jalsovicsky
..... Sándor. ....

a 8130/1939. M.E. számú rendelet és a 760/1939. B.M. számú rendelet alap-
ján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyét .....
Börzs, megye. Mezöberény, Petőfi u. 11. .... várost, községet
jelöltem ki. Amennyiben más községben /: rokonainál, ismerőseinél:/ kíván
elhelyezkedni, jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása
után, szíriáru kérelmét terjeszthet az új lakhely szerint illetékes me-
gyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személynök /: a lakása
szerint illetékes helyi Tanács által látamozott /: nyilatkozatát, aki
elszállásolását vállalja.

E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyújtandó pa-
nasznak van helye. - E panasz a végrehajtás szempontjából, halasztó ha-
tállyal nem bír.

II.

A kitiltás következtében megüresedő lakását /lakrészét:/ a 6.000/1948.
sz. korm. rendelet értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül át-
adni köteles.

Budapest, 1951. június 15. ....

P.H.

..... aláírás.

Tudnivalók a tulajdonlón!

T u d n i v a l ó k :

- 1./ A véghatározattal együtt kikészítésre került a kijelölt lakhely szerint illetékes megyei Tanács véghatározata, amely lakásáról gondoskodik.
- 2./ Új lakhelyén munkába állításáról -kívánságára- a helyi Tanács gondoskodik.

Kitelepítési végzés

Fölkeltünk mindnyájan és csomagolni kezdtünk. Kétfelé csomagoltunk. Amit magunkkal vittünk, és ami ott maradt. Hamarosan jött segítség is. Zoltánnak két barátja, azonkívül Jalsoviczky Lajos és Sándor sógorom három fia. Ők cipelték a bútorokat a házban emeletről le, emeletre föl. Mert akadtak, akik vállalták a holmik elhelyezését. Alig egy-két darab maradt ott, amit a rendőrség elvitt. Jalsoviczky Lajos elismerő csodálkozással mondta nekem: Te egyáltalán nem is vagy kétségbeesve. Nem érek rá, feleltem, csomagolni kell! A viceházmesterné, jóakarátú kis öregasszony, sopánkodott: Borzasztó, hogy a nagyságos asszonyékat is viszik négy gyerekkel! Amire bennem fölülkerekedett az akasztófa-humor. Dehogy borzasztó – feleltem – hát nem olvasta az újságban, hogy ez a helyes?! Ő csak sopánkodva ingatta a fejét. Jöttek be persze a házból „hiénák” is, akik segítség ürügyén azt lesték, hogy mit lophatnak el. Nem sokat törődtem velük. Akár ők viszik el, akár itt marad a rendőrök számára. Általában én csak azzal törődtem amit vittünk: a három fehér régi kisméretű szekrényt, ami könnyen mozdítható volt, ágyak, díványok, egy asztal, néhány szék, ágynemű, ruhanemű zsákokba csomagolva, konyhaedény ládákba. Zoltán törődött azzal, ami ott maradt. Ez rengeteg sok holmi volt, miután ott volt az Iskola utcából, apósomék lakásából áthozott sok bútor is. De sikerült csaknem mindent elhelyezni.

Károly fűtött. A kályhában tüzelte el az általa veszélyesnek tartott könyveket. Egész nap és egész éjjel csomagoltunk. Nem értem rá kétség-

beesni csakugyan. Még sajnálkozni sem azon, ami ott maradt: a naplóm, regényeim, verseim egy része. Csak az volt a fontos, amit magunkkal vittünk. Június 19-én megjelentek értünk a rendőrök a teherautóval. Abban már ült egy másik család. Fölrakták a mi holminkat is. A házbeliek egy része kikísért a kapu elé. Vigasztaló szavakat mondtak: „nem lesz rosszabb, mint az ostrom volt”. Azután elindult velünk a teherautó. Ragyogó napsütéses nyári reggelben mentünk át a Margit hídon. Mindnyájan visszanéztünk a lakásunk napsütötte ablakaira, amíg csak el nem tűntek a szemünk elől.

Az autó valamelyik külvárosi, talán a józsevárosi pályaudvarra vitt. Ott bútorainkat tehervagonokra rakták, minket személykocsikba tereltek. Beültünk. Már korán reggel meleg volt. Az órák múltak és a vonat állt. A gyerekek unatkoztak és fészkelődni kezdtek. A kis Lilla nyafogott, hogy menjünk haza! A három nagyobb gyerek lökdösni kezdte egymást az ablaknál: Én már karácsonykor megmondtam, hogy ha megyünk nyaralni én ülök az ablak mellé! Mások csitítólag figyelmeztették őket: Gyerekek, ne menjetek az ablakhoz, a rendőrök nem szeretik!

Déltájban indult el velünk a vonat. Ment, vitt, egyelőre Mezőberénybe. Hogy ott hogyan lesz és mi lesz majd tovább? Erre nem volt válasz. Nem is akartam előrenézni a jövőbe, hiszen szomorú példa volt elég. A németek bánásmódja a zsidókkal, Mauthausen, Auschwitz... Most még egyelőre itt vagyunk a vonaton. Cegléd felé vittek. Sorban következtek az ösmerős állomások. Hányszor utaztunk el ezek mellett valamikor, amikor hétvégi pihenésre Nagykőrösre mentünk. A vonat lassan dögögött és sokáig ácsorgott. Amikor Szolnokra befutott több hosszút és rövidet sípolt vegyesen. Az egyik katonaviselt megdöbbenten mondta: A mindenit! D betűt sípolt! (*Deportáltak*)

Azután elindultunk Szolnokon át, a Tisza hídján. Mezőtúr után alkonyodni kezdett. Este kilenc óra tájban érkeztünk meg Mezőberénybe. Leszálltunk, kirakták a bútorainkat. A faluba bemenni egyelőre nem tudtunk, a taxik le voltak foglalva és társzekerek sem voltak egyelőre a bútorok számára. Szép meleg nyári este volt, a telihold fényesen világított az égen. Lefeküdtünk az állomás melletti gyepre és ott aludtunk reggelig. Hajnalban gyönyörű napsütésre ébredtünk. Zoltánnak ekkor sikerült egy taxit fognia, bepakolt engem a négy gyerekkel és beküldött a Petőfi utca 11. alá, ahová a kitelepítésünk szólt.

B é k é s . . . . . megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.

318/1951 . . . . . szám.

T á r g y :

Mezőberény . . . . . város, község
Petőfi . . . . . utca. 11. . . . . szám alatti lakos 1 szobából
álló lakrészének igénybevétele és bérletjének kijelölése.

V é g h a t á r o z a t .

A fent megjelölt lakás 1 szobából álló lakrészét a 6.000/1948.
korm. sz. rendelet alapján igénybe veszem és annak bérletjéül
dr.Jalsoviczky Zoltánt . . . . . jelölöm ki. A kijelölt
bérlet a lakrész a következő személyekkel együtt foglalhatja el:
dr.Jalsoviczky Zoltánné, gyermekeik Ida,Róza,László és Gitta, . .
valamint Jalsoviczky Sándor. . . . .
A véghatározat fellebbezést nélkül, azonnal végrehajtható.
Erről a fent megjelölt lakásban lakó . . . . . Solti József
-t azzal értesítem, hogy az igénybevett lak-
részt a fent megjelölt személyek részére azonnal kiüríteni és
átadni köteles.

Békéscsaba . . . . . 1951. . . . . június . . . . . hó. 11. . . . .

F.H.

Szabó János v.ö.elnök h.

Zoltán ottmaradt a bútoraink teherautóra rakásánál. Gyorsan beérkezünk a ház elé és kopogtunk az ablakon. A háziasszony kinézett, azután hamarosan kijött. Kétségbeesetten és erélyesen tiltakozott az invázió ellen, hogy önála már három család van, többet nem vállal. A gyerekek ott maradtak, az asszony kijött velem az állomásra tiltakozni az ott intézkedő tanácsstagok előtt. Azok rögtön elintézték:

Hát akkor menjenek szembe a nyolcasba Braun Samuékhoz! Akkor már bútoraink is föl voltak pakolva. Fölkapaszkodtunk Zoltánnal mi is a teherautóra és mentünk a bizonytalan hajlék felé. A kiüzöttség, a kitagadottság hangulata nehezedett rám, amint a ragyogó nyári reggelben a teherautón imbolyogtam a módos, tekintélyes magyar képű emberek között. Egyikük büszkén mutatta a református „magyar” templomot, amint itt nevezték. Később hallottam, hogy régi nagygazdákat, az úgynevezett kulákokat rendelték ki a beszállításunkra.

Kinyitották a 8-as számú ház zöld kapuját és berobogtunk rajta a nagy teherautóval. A háziasszony, az öreg Braun néni láthatólag meglepődött, de rögtön kijelölt számunkra egy udvari szobát, meg egy nagy konyhát. A szobában ugyan egyelőre még egy pulyka volt a kicsinyeivel és így első éjszaka egy kamrában aludtunk.

*A képen szemben levő egymás melletti szoba és konyha lett új lakásunk.
A három gyermek: Bak Zsófia, Braun Éva, Jalsoviczky Lilla*

Délután újabb kitelepítettek érkeztek a házba: Fleischmann Ottó a feleségével, öreg házaspár, már mindketten hetven éven fölül.

Másnap felsúroltam a szobát, elhelyeztük a bútorokat a szobában, mert a konyha be volt rendezve a Braun néniék nagy asztalával, kredencével. Így a konyhaedényekkel és evőeszközökkel a kredencbe költöztünk be.

Szép nagy ház volt, látszott rajta a sváb nagygazdák régi jómódja. Terjedelmes virágos udvar, tágas mellékhelyiségek, hátul nagy kert.

Vasárnap mindnyájan templomba mentünk, meleg nyári délelőtt volt, az útmenti fák kellemes, hűs árnyékot vetettek.

Úgy látszik, hogy még egészen tűrhető helyre hoztak minket, mondta Zoltán.

A templomban sokan voltunk. A kitelepítettek közül a reformátusok eljöttek majdnem mind. Lipcsei Gábor, a lelkész felment a szószékre és felolvasta az igét: Jeremiás könyve 46:27. „De te ne félj, szolgám Jákób, és ne rettegi Izrael! Mert én hazasegítelek a messzeségből, ivadékaidat a fogság földjéről. Ne félj szolgám, Jákób, így szól az Úr, mert én veled leszek.”

Azután beszélni kezdett arról, hogy mennyire el volt keseredve a babiloni fogságba hurcolt zsidó nép, és hogy milyen vigasztalólag hatott rájuk Jeremiás próféta beszéde, amelyben az Úristen üzenetét továbbította. Ez az üzenet szól most is mindenkinek, aki úgy érzi, hogy fogságra van vetve, akit sanyargatnak az élete körülményei.

Az Úristen most is üzeni nekik: „Ne félj, én veled vagyok!”

Azután felhangzott az ének: „Ha a halál árnyékában járnék is, de nem félek még ő sötét völgyén is, mert mindenütt Te jelen vagy énelem.”

Azután kiléptünk a hűvös templomból a nyári verőfénybe. Hazafelé menet találkoztunk Zoltán néhány régi ismerősével. Mindnyájan az imént hallott beszéd hatása alatt voltunk.

A kitelepítettek jelentkezhetek munkára az állami gazdaságban. A három gyerek mindjárt jelentkezett, de én még néhány napig a kicsomagolással és rendezgetéssel voltam elfoglalva. Mire én is kimentem, már tökéletesen informálva voltam a kinti viszonyokról. A gyerekek mindenről részletesen beszámoltak. Július 2-án egy hétfői napon én is fölszálltam velük a traktorra. Ez hajnali háromkor indult még teljesen sötétben, hogy hajnalhasadáskor már kint legyünk a borsóföldön, mert a borsót csak harmatosan lehetett szedni. Sokan voltunk, alig fértünk föl a traktor egymás után húzott két kocsijára.

Találtam ösmerősöket is. Kuún István, Gyulay Tibor...

Még leánykoromban ösmertem őket futólag bálókából. Érdekes volt most itt a borsóföldön látni azokat, akiket valamikor fényes báltermekben frakkban láttam. Szedtük a borsót. A gyerekek unták, fáradtak is voltak és nem sokat produkáltak. Különösen Laci, hiszen még csak tíz éves volt. De azért mégis érdemes volt őket kihozni, mert elég jó és nagyon olcsó kosztot kaptunk odakint. Zoltán nem járhatott ki dolgozni a betegsége miatt, addig otthon főzött a kis Lillának. Délelőtt a borsót szedtük, délután a gyapot közül kellett kihordanunk a kikapált dudvát. Unalmas

munka volt és haszontalan, csak azért csináltatták velünk, hogy foglalkoztassanak.

A gyapottal akkor kezdtek kísérletezni, amióta Egyiptomból nem kaptak. Néhány év múlva abbahagyták. A gazdaság rengeteget ráfizetett, de a mi számunkra őszi felé ez jelentette a legjobb keresetet. Most még csak a dudvát hordtuk ki közűle délutánonként, amikor a borsó már pergett. Este órákig vártunk a vontatóra. Volt olyan eset is, hogy egyáltalán nem jött értünk és gyalog kellett hazamennünk 11 kilométert.

Közben megjelent néhány ösmerős. Orosz Zoltán, aki néhányszor volt Borsodon is, Péchy Gábor, Darvas Berta néni unokaöccse, akivel néhányszor találkoztam Gesztelyben és a Pannónia szálló éttermében. A vontatón sokszor beszélgettem vele a régiokról: Berta néni, Béla bácsi... a Pannónia kivilágított étterme visszafénylett a messzi múltból, amint a zsúfolt traktor lassan zakatolt velünk a sötét estében.

Kovács tanító volt velünk felügyelőként az iskolaszünet idejére. Ropant jóakarattal volt irántunk és mindig a mi érdekeinket nézte. Utólag is csodálkozom, hogyan volt ehhez bátorsága abban az időben. Déli ebéd-szünetekben gátlás nélkül politizált velünk és nézetei teljesen a kitelepítettekével voltak azonosak. Ugyanúgy várta a változást, mint mi.

A borsószedés befejezése után kaprot arattunk. Sarlóval kellett levágni a magnak való kaprot, csomóba rakni és spárgával összekötni. Ez már érdekesebb munka volt és még Laci is nagy ambícióval dolgozott benne. A kévekötésnél az egyik hölgy megkérdezte:

Tanító úr kérem, masnira kell kötni?

A társaság nagy részének fogalma sem volt a mezei munkáról. Én még legalább láttam belőle valamit Borsodon és a kertben kapálgatás révén is konyítottam valamit hozzá. Napraforgó kapálás volt soron, az idő meleg volt és a száraz földnek már nyári, csaknem őszi szaga volt. Mert más szaga van a földnek nyáron és ősszel, mint tavasszal. Szerettem kertészkedni, szerettem a földet. Az őseim mind falun éltek, a földből éltek. Kedvvel kapáltam és nagyon jól haladtam. Amikor a sor végére értem, visszafordultam a másik soron. Az egyik kitelepített férfi, aki elég kényelmesen dolgozott, megszólalt:

Méltóságos asszony, maga úgy látom, túlságosan szorgalmas. Higgye el nekem, hogy nem érdemes a kommunistáknak dolgozni. Megálltam, és a kapa nyelére támaszkodva feleltem:

Én nem a kommunistáknak dolgozom, én a magyar földnek dolgozom.

Szeptember elején Rózsi és Laci megkezdték az iskolát. Ida már tavaly kijárta a nyolc általánost, de most szó sem lehetett arról, hogy valamelyik középiskolába fölvegyék. Járt hát ki velem együtt a gazdaságba továbbra is. Megkezdődött a gyapotszedés. Jártunk a sorok között és tömtük a zsákba a kinyílt gubókból kihúzott selymes fehér vattát. Egészen kellemes munka volt, mert akkor már az idő sem volt túlságosan meleg.

A gyapotszedésnél ismét megjelent egy régi ismerősöm: Jármay Menyhértné Molnár Lili a leányával, Zsuzsival. Zsuzsi Idával volt egyidős, ők is összebarátkoztak. Lili láthatólag még most sem tudta levetni régi földbirtokosnői allűrjeit. A traktoron a kocsikísérőkkel egészen úgy beszélt, mint régen a saját gazdasági cselédeivel. És láthatólag imponált is nekik ezzel. Az egész helyzetre vonatkozólag ezt jegyezte meg:

Én még mindig nem tudom elhinni, hogy ez komoly. Mindig azt gondolom, hogy ez csak vicc.

Sokat voltunk együtt és fölemlgettük a régi bálokat, régi táncosokat. Megjegyezte:

Nekem itt kint a földeken, hogy ez a társaság itt van, olyan, mintha a régi agarászatokon volnék. A társaság csakugyan kellemes volt. Sok régi ösmerős, vagy ha nem ösmerem is őket tudtam róluk, hogy kik. Voltak mások is, akikről nem tudtam semmit. Ezek között akadt néhány nagyon művelt. Témájuk a politikán kívül a tudomány és művészet volt. Ezeket Ida nagy érdeklődéssel hallgatta és én örültem, hogy ha már nem tanulhat, legalább művelődik.

Egy alkalommal Jakó Ferenc lépett oda hozzánk.

Nézzék, instállom, ezt a fát, mondta a nagy tölgyre mutatva – a világos zöldtől kezdve a sötétzöldön keresztül az arany színű világossárgáig minden színben pompázik, egymaga egész erdőt képvisel. A Hargita aljában nőttem fel, azután Pestre kerültem, a rendőrséghez, nehezen tudtam ott megszokni, csak úgy, hogy vasárnaponként kijártam a budai hegyekbe. Mindig nehezen vártam, hogy kitavasodjon. Amikor még hófoltok voltak az erdőben, már kimentem. Hallgattam a megszólalni kezdő madarakat. Mindegyiket megismertem a hangjáról. Később azután szedtem a virágokat, ibolya csokorral, gyöngyvirágcsokorral mentem haza, sokszor bőrig ázva, de mindig jókedvűen.

Én is mindig szerettem az erdőt, mondtam. Amikor gyermekkoromban kijártunk apámmal szalonkahúzásra, azután számócát szedni. Most már csak ez a nagy fa maradt belőle. Ez is az állami gazdaságé.

1951 ősszel újabb merénylet volt ellenünk a hatóságok részéről a békekölcsön jegyeztetés. Az embereket behívták a tanácsra és fenyegetések, sőt tetteles bántalmazások mellett kényszerítették őket, hogy jegyezzenek ki ötszáz, ki ezer forintot vagy még többet. Pénze senkinek sem volt és ezt a kényszerű behajthatatlan adósságot mindenki lidércnyomásnak érezte.

Nekünk még szerencsénk volt, mert Zoltánt még eleinte hívták be és amikor arra a kérdésre, hogy mennyit kíván jegyezni, ezt felelte: tavaly száz forintot jegyeztem, most megemelem száz százalékkal. Akkor szó nélkül belenyugodtak.

Jármynéval azonban ötszázat jegyeztettek, közben a pincébe való levitetéssel fenyegették, fél lábra állították. Egy régi rendőrtisztet megverték, Lánc Istvánnét, akinek férje be volt csukva, ő három kis gyermekével, anyjával és nagyjával volt kitelepítve, szintén erős fenyegetések közt vették rá nagyobb összeg jegyzésére.

A napok, különösen a reggelek hűvösödni kezdtek. Mindig több és több ruhát kellett rétegesen magunkra szednünk a kiinduláskor. Néha az eső kivert a munkából. Akkor behúzódtunk valamelyik közeli tanyába vagy istállóba, amíg elállt. Lassanként a talaj is fölázott. Ragadós sárban szedtük a gyapotot. Késő ősszel néhány hétre akadt jobb munkánk is. A községi legelő szélét fásítottuk. Kis csemetéket ültettünk, nem kellett mély gödröt ásni, nem volt fárasztó. Viszonylag elég jól fizették, azonkívül közel volt a faluhoz, nem kellett a vontatóra várni és délután ötre mindig otthon voltunk. Mikor a faültetést befagyasztotta a hideg, megkezdődött a gubófejtés. A ki nem nyílt gyapotgubókat szedtük és egy erre a célra lefoglalt korcsmahelyiségben fejtettük ki belőle a gyapotot.

1951 októberben nyugdíj helyett egy cédulát kaptunk, miszerint megvonták a Zoltán nyugdíját, és most már csak az Ida és az én sovány keresetemre épült a megélhetés. Az életszínvonal ment lefelé.

Vallomás

Jó volna proletárnak lenni!
Ha van mit vígan inni-enni
S ha nincsen, akkor követelni
Ököllé markolni kezem:
Ha nem eszem, más se egyen

S ha rajtam rongyos a ruha
Ne hordjon más se jót soha!
Öklömet rázni: adjatok
Én rólam gondoskodjatok!
Mi másnak van, nekem is jár,
Mert az vagyok most: proletár!

De... akik énelőttem jártak
Mindent csak önmaguktól vártak,
Mert úgy érezték mind az ősök,
Sorsukért ők a felelősök
S éltük bármint forduljon, essék,
Mindig él s áll a kötelesség.

Érzem, bármi sorsra jutok
Más lenni mint ők nem tudok!
Proletár sorban polgár elvekkel élni
Nehéz-nehéz, de belenyugszom már
Sorsom, tragédiám és... büszkeségem:
Hogy nem lehetek soha proletár!

Mezőberény, 1951.

Fűtés tekintetében szerencsések voltunk, mert a szobánkban volt egy kissé rozszant, de még használható kemence. Vettünk két szekér szalmát, ami a szérűskertben volt kazalba rakva. Másnap kezdhettünk fűteni, de csak módjával, hogy kitartson a télen. A szobában nem volt nagy meleg, de nem is fáztunk. Én fűtöttem, Idával ketten kihúzgáltuk a kazal belsőjéből a szalmát, mert a teteje nedves volt. Beraktuk egy nagy kosárba és bevittük a kemencéhez. Az első csomót meggyújtottam a kemencében, azután egymás után dobtam be a csomókat. A tűz elharapódzott. Először pirosan lángolt, amíg az összes szalma meg nem gyúlt, és amikor már félig elégett, föllobbantak benne az apró kékes lángok. Forgattam az égő szalmát a szénvonóval és néztem a tüzet. Szalmaláng! Sokan szidják és leszólják, pedig utána megsül a kenyér, megmelegszik a szoba. Mikor befejeztem a fűtést, bezártam a kemence ajtaját, magas, vállas férfi jelent meg a konyhaajtóban.

Áldás, békesség, köszönt.

Isten hozta tiszteletes úr, mondtam, jöjjön be a szobába. A szobában Zoltán éppen a kis Lilla harisnyáját stoppolta. Egész életében mindig nagyon tevékeny ember volt. Most már megszűnt a vagyontárgyakkal járó hivatalos ügyintézés, a fizikai munkát pedig a lába és a szíve betegsége miatt nem bírta. Így csak a stoppolás maradt számára.

Azért jöttem, mondta Lipcsei tiszteletes, amint leültek, hogy levelet kaptam Borsodról. A régi borsodi lelkipásztor leánya, Osváthné Dakó Margitka kérdezi, hogy küldhet-e hozzám csomagot Jalsoviczkyék számára, mert a faluban gyűjtést rendezett. Válaszoltam, hogy csak küldjék bátran. Körülnézett a szobában, látta a kissé nedves vályogfalakat, a kemencén a szilvalekvárral betapasztott repedést, a zsúfoltan elhelyezett bútorokat.

Mondtuk, hogy mi még aránylag elég jó helyen lakunk, a kitelepítettek nagy részét sokkal rosszabb helyre tették. Még egy ideig beszélgettünk, azután elment Lipcsei tiszteletes. Két hét múlva eljött megint bejelenteni, hogy megjött a csomag, egy nagy láda, ő nála van, mehetünk érte.

Így elindultunk a kis Lilla sportkocsijával. A paplak tornácán ott volt a nagy láda. Feltettük a kis kocsira és lassan, óvatosan toltuk haza. Otthon a konyhában kibontottuk, a gyerekek is körülállták és nézték, hogy mi minden kerül elő belőle. Liszt, zsír, cukor, mák, sok kis darab füstölt kolbász, szalonna. Így a karácsony nem volt olyan szűk, mint e nélkül lett volna. Nagyon jó, boldog érzéssel rendeztem el mindent, a szülőföld küldte!

1952 újév után meglátogatott Lilla húgom. Megnyugodva látta, hogy elég jól megvagyunk. Akkor már Taktaszadán ő hozzá is telepítettek két családot. Mondta, hogy igyekszik lehetőleg elviselhetővé tenni a sorsukat, habár ő maga is nehezen birkózik a körülményekkel. Adó, beszo­l­gatás... Mindig el volt készülve rá, hogy becsukják.

A mi egyik házigazdánk is hetek óta börtönben volt már, a másikonál pedig megjelent a végrehajtó és jóformán mindenüket elvitte. Többek közt a konyhaasztalt és a nagy kredencet is, amit mi használtunk. Így evőeszközt, edényt mindent ismét vissza kellett pakolnunk a ládába. Egy rossz mosogatópad maradt. Ebédnél sorban arra ültünk le kezünkbe fogva a tányért.

„Mint a zsúrban” – ahogy Lilla mondta.

„Fölszállott a páva”

„Fölszállott a páva vármegye házára”
Vármegye házáról sok-sok udvarházra
De az udvarházon sem tudott megállni
Tovább kellett neki parasztházra szállni
És amint szálldosott, amint rikoltozott
Udvar- s parasztházra egyformán vészt hozott
Szörnyű nagy vészt hozott sok-sok magyar házra
Jaj mért küldtétek föl vármegye házára!

Mezőberény, 1950-es évek

Lilla húgomat elvittem a gubófejtéshez is. Ott sűrűn egymás mellett ültünk, lábunknál három zsákkal. Egyikben volt a fejteni való gubó, a másikban a kifejtett gyapot, a harmadikban az üres gubóhéj. Ezt mindenki hazavitte tüzelőnek. Zsúfolt és levegőtlen volt a nagy helyiség. Volt ott egy öreg tót házaspár is. Az ember epilepsziás volt és napjában többször végigvágódott. A felesége dörzsölgette. Eleinte borzadtunk, de később megszoktuk.

Holló Iván és Parádi István operadalokat kezdtek énekelni. Az egyiküknek különösen nagyon szép bariton hangja volt, kellemes volt hallgatni. A levegő nehéz volt, egyesek köhögtek, de a Pillangókisasszony zümmögő kórusának hangja diadalmasan szállt a nehéz levegőben.

1952 február felé mi Idával leginkább csak gubót szedni jártunk ki. Hideg volt a sáros talajon járkálni, sokszor térdelni, de leghidegebb volt a vonatóra való várakozáskor.

Ilyenkor egyesekből élénken kitört a türelmetlen méltatlankodás és nagyon fenték a fogukat, hogy változás esetén majd mennyire bosszút állnak mindezért. Én rezignáltan hallgattam. Akkor már kezdtem leszűrni a tanulságot, hogy egyik társadalmi rendszer sem sokkal jobb, vagy rosszabb, mint a másik. Mindegyiknek vannak hibái. Csak egy van, ami mindegyiknél rosszabb: az egyikről a másikra való hirtelen átmenet. És mi éppen ebbe estünk bele. De nem szóltam róla egy szót sem. Had fenjék a fogukat. Tudtam, hogy melegíti őket.

Március végéig tartott a gubófejtés. Akkor megjelentek a gazdaság emberei jövő nyárra szerződtetni. Idával hosszas gondolkodás után le-szerződöttünk egész nyárra kint lakással úgy, hogy hétfőn kivisz, szombaton hazahoz a vonatató.

1952 februárban a házakat államosították. Zoltánék Iskola utcai házát is, amelyet néhány évvel ezelőtt sikerült annyi fáradság után rendbe hozatnia.

Államosították a mezőberényi házak egy részét, azt is, amelyekben laktunk. Nagy kertjét felosztották használatra a lakók között. Tavasszal megkezdtem a kertészkedést. Erre most rá is értem, mert a gazdaságban a munkát csak április végén kezdtük.

Ekkor kiköltöztünk egyelőre csak hatan: egy öreg házaspár, egy volt tábornok, egy öreg bíró, egy nagyvendéglős felesége és én. Első héten csak egy hálóhelyiség volt a számunkra, ebben oszlottunk el, egyik végében a nők, másikban a férfiak. Egészen jól megvoltunk egy hétig, hiszen úgys olyan hideg volt a helyiség, hogy síruhában aludtunk.

Következő héten átmertünk egy másik tanyára. Ott már külön épület volt a nők, külön a férfiak számára. Lassanként mind többen és többen jöttek ki. Néhány nap múlva kijött Ida, iskolazárás után Rózsi és Laci is. Kapáltunk kukoricát, répát, napraforgót, de leginkább gyapotot. A díjazás silány volt és már a koszt sem olyan jó, mint tavaly. De jobb híján beértük vele.

Száz évvel később

„Este van, este van, ki-ki nyugalomba”...
Valamikor Arany János is így mondta,
Amikor megírta versét a családról
Talán éppen-éppen erről a tanyáról.

Az eperfa lombja most is úgy bólogat,
Bogarat, denevért láthatsz most is sokat.
De eltűnt a cica, a kutya, a család,
A tüzelőből nem világít a zsarát.

Üresen tátong az ajtó, ablak helye
Málladozik fala, alig van teteje.
Gazdája, mióta elhagyta a tanyát
Ki tudja, hová lett, tán megölte magát.

Csönd van, csak a traktor zúg itt még éjjel is,
Gépesítve minden, gép már az ember is!

„Este van, este van, ki-ki nyugalomba”...
Úristen! a tanyák meddig dőlnek romba?!

Mezőberény, 1952.

Ebédszünetben folyt a beszélgetés. Leginkább politizálás, vagyis reménykedés. Egyesek egészen fantasztikus dolgokban reménykedtek. Én csak abban az egyben, hogy ami eddig volt, azt is kibírtuk, hát talán ki fogjuk bírni azt is, ami ezután jön.

Nyáron kaptam Lillától egy levélben két hírt: Éva sógornőm meghalt Amerikában. Margit sógornőmet anyjával és a két kisebb gyerekkel kitelepítették Miskolcra a Hortobágyra, sokkal rosszabb körülmények közé, mint minket. Sándor öcsém és a két nagyobb gyerek éppen nem volt otthon és így őket nem vitték el.

Az idő előrehaladtával változtak a munkák. Júliusban megkezdtek napi 12 órás munkaidőben az aratást. Ezt nem szerettük. Az aratógép által levágott kévéket kellett keresztbe raknunk. De a kévék nem voltak mindig összekötve, sőt olyan eset is volt, hogy fűkaszáló gép vágta le a gabonát meglehetősen rendetlen rendekben. Ezeket kellett csomóba gyűjtenünk, kévébe kötnünk és keresztbe raknunk. Nehéz munka volt és keveset hozott, azonkívül a tarlón valahogy mindig melegebb is volt, mint másutt.

Általában meleg nyár volt az 1952-es. Sokszor amint délidőben vountunk a napsütötte tarlón az erős déli szélben, olyan volt mintha forró vízben mennénk. De csodálatosképpen bírtuk. A nálam sokkal öregebbek is. Sohasem lett rosszul senki.

Aratás

A Téesz földjén a kombájn arat
Munkája gyorsan, könnyedén halad
A sok kalászt mohón habzsolja be
És magját rögtön zsákba önti le
A gép könnyen végzi az aratást
Nem fáraszt el marokszedőt, kaszást
Nemrég itt még kaszás vágta le
A rendet. Háta meggörnyedt bele
Munkája izzasztó volt és kemény,
De kaszája ezt suhogta:... „enyém”.

1952 ősszel megint kezdtek a békekölcsönjegyzéssel zaklatni bennünket. Most már Zoltán sem úszta meg 200 forinttal, mint tavaly. Ezret kellett jegyeznie. Újabb lidércnyomásként nehezedett ránk ez az adósság. Kifizetni lehetetlen volt, hiszen a jövedelmünkől a legnagyobb takarékoság mellett éppen hogy csak silányan megéltünk. Ősszel Rózi és Laci megint iskolába jártak. Mi Idával dolgoztunk tovább a földeken. Megkezdődött a gyapotszedés eleinte szép meleg időben, később mindig nagyobb hidegben és sárban. Tél felé hazamentünk és vártuk a tavaszt. Lisztet és kenyeret akkor már nehezen lehetett kapni, de mi a gazdaságban megkerestük az egész család számára való liszt fejadagot. Ezen éltünk, meg azon, amit nyáron a kertben termesztettem, mert pénzünk gyéren volt.

1952 karácsonyára megint kaptunk Borsodról egy tartalmas élelmiszer csomagot, ismét nagyon jó érzést jelentett nekem a szülőföldem lakosságának gondoskodása.

Gyakori vendég volt nálunk téli estéken az öreg Kecskés Gábor. Szerettem hallgatni, amikor a régi világról beszélt. Olyan embereket emlegetett, akiket én már nem ismertem, csak hírüket hallottam a szüleimtől és nagyszüleimtől. Ösmerte még a dédapámat, aki annak idején főispán volt Kassán és második feleségével együtt szép reprezentatív estélyeket adott. A régi letűnt világ visszfénye kellemesen csillant meg a repedt kemencés, silány bútortatú vályogszobában.

Azután múlt a tél és közeledett a tavasz. Eljött 1953 március eleje. Egy délelőtt éppen pirított grízt főztem a konyhában. Az ajtó nyitva volt a szép verőfényes időben. Egyszer csak megáll a konyhaajtóban Fleischmann Ottó és ragyogó arccal megszólal:

Roppant szomorú hír van! Sztálint megütötte a guta.

Meghalt? – kérdeztem.

Nem, még nem, de biztos, hogy meg fog.

Hát ez nagy hír volt. És néhány nap múlva megjött a megerősítés, csakugyan meghalt. Az orosz szovjet legerősebb oszlopa kidőlt. Nagy, szeniális szervezőtehetség volt. Meg kell, hogy látszódjon a hiánya.

Az optimizmus ismét dúsan kihajtott és virágzott, nem egészen alaptalanul. A boltokban javult a kenyérellátás, nem kellett annyit sorban állni, mint eddig.

Tavasszal megjelent nálunk környezet-tanulmányon egy nyomozó a békekölcsön ügyében. Ebből Zoltán eddig még csak 100 forintot fizetett ki. A nyomozó elősmerte, hogy: „Bizony, elég megélni!”

És néhány nap múlva megküldték a 100 forintos kötvényt. Ez a teher is leesett rólunk.

Megkezdtem ismét a kertészkedést. Kelt a retek, a saláta, a spenót. Egyesek már hazamenésről fantáziáltak. Pedig hát se lakás, se semmi. Biztosabb volt a kertészkedés.

Április végén egy nagy ijedtségünk is volt. Lacit vakbélgyulladással be kellett vinni a békéscsabai kórházba. A mentők vitték be. Kicsit bizony már el volt késve, gennyes volt, de azért elég hamar meggyógyult.

Nekünk nem lett volna szabad elhagynunk Mezőberény határát, de azért másnap vonattal beszköttem Békéscsabára. Hazafelé a rendőrség előtt kellett elmennem, messziről láttam, hogy a kapuban ott áll két rendőr, visszafordultam hát, és kerülő úton mentem haza, nem akartam a rendőrség előtt elmenni. Bujkáltunk, mint a gonosztevők, de lassan megszoktuk ezt is.

Gond volt a kórházköltséggel, mert az idén még nem dolgoztunk, nem járt az SZTK. A tanácsházán kérni kellett, hogy „szegénységi alapon” rendezzék a költségeket. Ezt nagy nehezen sikerült elérni.

A rendőrség viszonylag ritkán zaklatott bennünket. Egy éjjel bezörgtek, bejött két rendőr, szétnéztek a szobában, megszámoltak bennünket. Zseblámpával bevilágítottak még a kis Lilla gyerekágyába is, megnézték az asztalon levő könyvet (egy mesekönyv volt), azután elmentek.

Nyugtalanul aludtam, reggel még jobban fájt a fogam.

Menj át a szomszédba Bak doktorhoz, mondta Zoltán, nem az ő körzetébe tartozunk ugyan, de ő foglalkozik fogakkal.

Sokáig kellett várnom, amíg bejutottam. A doktor beültetett a székbe, belenézett a szájamba, és rögtön reszelni kezdte, majd beadta az injekciót.

Amíg az injekció hatott, addig ellátta a következő beteget.

Ajtót nyitott és egy cigány asszony jött be karján egy gyerekkel. Nagyon köhög szegényke, mondta az asszony.

A doktor megvizsgálta, azután megírta a receptet.

Ezt váltsd ki a patikában, mondta, rá lesz írva, hogy hogyan kell szedni. Van rá pénzed? Nincs? Itt van 20 forint. Az asszony megköszönte és elment. A doktor elővette a fogót és egy rántással kihúzta a fogamat. Megkérdeztem, hogy mivel tartozom.

Semmivel, felelte az orvos, a kitelepítetteket gratis szoktam kezelni.

Megköszöntem és jóérzéssel mentem haza, mint amikor valaki valami szépet látott.

Évtizedekkel később hallottuk azt, hogy Bak Mihály orvosék egy disznót külön azzal a céllal hizlaltak, hogy a rászoruló kitelepítetteket segítsék.

Egy délelőtt a VIII. osztályos tanulók szüleit behívták az iskolába, megbeszélésre. Amint az iskola felé mentem a hólatyakos, szürke utcán, szintén valami szürkéséget éreztem magamban. Tudtam, hogy a továbbtanulásról lesz szó, és tudtam, hogy Rózsának nem sok reménye van rá az X-es értesítő mellett.

Az iskolában az asztalnál az igazgató beszélt egy asszonnyal. Mellettük ott állt egy sovány sápadt fiú.

De igen! – mondta az igazgató, – tovább kell tanulnia.

Nemigen érdemes neki, mondta az asszony, csak hármias tanuló.

De igen, érvelt az igazgató, igyekezzon, tegyen éjt nappallá, mutassa meg, hogy a régi napszámosok gyerekei is alkalmasak szellemi munkára.

Ez alatt a másik asztalhoz léptem az osztályfőnökhöz, aki nagyon jó hírében álló pedagógus volt, betegsége ellenére (strúmája volt) példás fegyelmet tudott tartani az iskolában.

A továbbtanulásról van szó? – kérdeztem.

Jalsoviczky Róza – mondta a tanárnő – sajnos semmi remény sincs rá, X-es értesítő, az iskola nem ajánlhatja.

Éreztem, hogy arcomba szökik a vér, szégyelltem, hogy a szemem könnyes lett. Láttam az osztályfőnöknő arcán a résztvevő együttérzést. Hiszen ez várható volt, mondtam, köszöntem és kiléptem az utcára.

Májusban ismét volt egy úgynevezett választás. Csak egy párt indult, erre kellett leadni a szavazócédulákat. Nekünk, mint kitelepítetteknek és háborús bűnösöknek nem volt választójogunk. Ennek nagyon örültünk.

1953 május vége felé megint kiköltöztünk az állami gazdaságba Idával. Június elején Rózsi is kijött miután elvégezte az általános iskolát. Kezdtük a munkát a répaegyeléssel és folytattuk a borsószedéssel. Ezt azért nem szerettük, mert nagyon messze volt a szállásunktól.

A gazdaságban cigányok is dolgoztak. Egyszer az egyik cigány lány odajött hozzám és megkérdezte:

Mondja kedves, kinek a lánya maga?

Egy gazdálkodónak, feleltem.

A cigány lány elcsodálkozott.

Hát nem a királynak?! A Móri azt mondta, hogy maga királylány.

Ugyan, hogy került volna ide királylány, mondtam.

Ebédszünetben azután elmondtam ezt a kalandomat a munkatársaknak.

Ugyan honnan vesznek ilyet! – mondtam – de... már gondolom, valószínűleg látták, amikor a száradni kiakasztott törülközőmet bevettem. Régi agyonfoltozott törülköző volt, még stafírungi, koronás monogrammal.

Néhány nap múlva egy öreg cigány asszony szólított meg:

Maga is cigány?

Ránéztem nagyon barnára lesült karomra. Nem, dehogy, tiltakoztam meglepetten.

A cigány asszony úgy érezte, hogy hibát követett el.

Azért ne haragudjon! – mondta bocsánatkérően.

Miért haragudnék azért, hogyha valaki saját magához hasonlóknak néz, feleltem.

A gazdaság korán reggel kocsikkal kivetetett, de vissza sokszor gyalog kellett mennünk. Volt úgy is, hogy borsószalmát vittünk be egy üres helyiségbe és azon aludtunk. Szombat délutánoként kocsikon vittek minket haza Mezőberénybe. Sokszor erre is sokáig kellett várnunk, nem bírtuk türelemmel és elindultunk gyalog. Egy július elejei szombat délutánon is így volt. A kocsik nem jöttek és mi elindultunk négyen hazafelé. Alig mentünk egy ideig, kitört fölöttünk a zivatar. Az eső ömlött és sietve bemenekültünk egy tanyára. Mikor szünőben volt, tovább indultunk. Hamarosan megint jött egy másik, és így tovább. Összesen négyszer kellett fedél alá mennünk, amíg végre hazaértünk. Otthon a gyerekek ezzel fogadtak: Ottó bácsi azt mondja, hogy a kitelepítettek mehetnek oda, ahová akarnak.

Ugyan! – hitetlenkedtem.

De igen, mondta Zoltán is, csakugyan van valami hír. Nagy Imre miniszterelnök beszédet mondott, amelyikben megígérte a kitelepítettek felszabadítását. Jó, optimista hangulat vasárnap is és hétfőn reggel is az értünk jött kocsiknál. Mint szabad embereket üdvözljük egymást. Pedig előbb meg kell kapnia mindenkinek a felszabadító végzést. És azután is hol kapunk lakást ha a szabadságunkkal élve elmegyünk? De azért jobb kedvvel szedjük a borsót mint eddig.

Mikor a borsószedésnek vége volt, a kender következett. Vágni, a magját kiverni, kévébe kötni és kúpba rakni kellett. Nehéz munka volt és fárasztó, haladatlan, keveset jövedelmezett.

Jaloviczky Zoltán

1953-ban bátyjához írt leveleiből való válogatás, aki a Hejőpapiban lévő református szeretetotthonban élt ebben az időben.

Mezőberény, 1953. február 25.

Kedves Károly!

F. hó 19-én kelt, s 20-án postára adott leveledet 23-án kaptam meg. Tehát a levélnek 3-4 napra van szüksége, míg megérkezik.

Bartos Róberttől (egy régi, magányosan, nagy szegénységben élő barát) kaptam levelet, köszönte a 20 forintot, amit karácsonykor küldtem: „Igen jókor jött s jókor segített”, írja.

Lacinak kénytelenek voltunk 120 forintért egy műbőr talpas cipőt venni, mert annyira elpusztította cipőit. A leányok egy kinőtt félcipőjét akarjuk még részére megtalpaltatni s így remélhetőleg nyárig kijön. Nyáron sokat lesz mezítláb, s ősszel majd csinálunk valamit.

Egy hete hogy kijárok a házból, e héten akarok az orvossal beszélni. Talán most már kibírnám a kórházba való beutalást, bár a vasútállomáshoz való kimenetel is nagy feladat még nekem.

Vasárnap voltam először hosszú idő után templomban, de a séta kissé sok volt odáig. Jövő vasárnap úrvacsora osztás lesz, melyből nem szeretnék kimaradni, de a mindennapi előkészítő bűnbánati istentiszteletek mindegyikén nem fogok tudni ott lenni.

Fűteni kevesebbet kell, s kabát nélkül meg tudok lenni a szobában.

Rózsi kötni tanul. Úgy látom elég ügyes, s jól bele fog jönni.

Rózsika faluja, Borsod most is megörvendeztetett egy láda élelmiszerrel, bár az ottani állapotok is nehezek, s a szárazság miatt rossz termés volt, jókor jött és jókor segített.

Most nincs semmi munka és semmi kereset. Ha az idő megfelelő lesz, talán március közepén lehet valami munka. Tavaly csak április végén kezdődött. Igen kíváncsi volna, hogy addigra annyira rendbe jöjjenek, hogy a házi teendőket, takarítás, főzés, bevásárlás, el tudjam végezni. Itt a pestiek között megalakult egy segélyező bizottság. A legjobban rászorultaknak más-más családnál ebédet biztosítanak. Ettől a bizottságtól kapta Ida a második télikabátot, melyet Rózsi hord.

Tavaly a református egyházi szeretetházak támogatására bevezették az ún. forintos mozgalmat, mi is vállaltunk havi 1 forintot. Havonként 380 forint szokott bejönni. Egy ápolat díját fedezi, ami 300 forint.

Mezőberény, 1953. március 15.

Nevem napjára küldött szíves jó kívánataidat megkaptam. Nagyon köszönöm megemlékezésedet, s a jó kívánságokat, melyekre valóban nagy szükségem van. Ugyanis névnapomon a templomban elájultam, de sokkal komolyabban, mint fiatal koromban, s az elhívott orvos hat napra lefektetett. Tegnap keltem fel először, de szívem most is össze-vissza ver, bár orvosságot szedek. Csillapítószer és szíverősítőt, sztrichnint és digitaliszt. Most másik orvos látott, de ő is helybenhagyta ezeket a gyógyszereket, a legnagyobb kíméletet és elővigyázatosságot írta elő. Közérzésem most már jó. Délelőtt ágyban maradok, ebédre kelek fel. Ha szép az idő, kiülök a napra. Az idő most már mégiscsak melegszik. Sándorka (unokaöccs) biciklijét Idának adja. Rendbe hozatja, s el fogja küldeni. Idának a férfi kerékpár is jó lesz. Nyáron munkahelyén jó hasznát fogja venni.

A szomszéd mérnökék küldtek egy láda süteményt, s levelében felajánlja, hogy ha kell, pár száz forinttal kisegít. Most ugyan bajban vagyunk, de talán sikerül valamit eladni, s annyi bejön, hogy munkakezdéig kihúzzuk. Lehetőleg nem akarnám szívességét igénybe venni.

A hátsó kertből kibéreltünk 150 négyszögölt, Ida nagy passzióval veteményez benne, s reméli, hogy a haszonbért és költséget be tudja a feleslegből árulni. Nekünk is jó, ha nem a piacról kell mindent beszerezni. A piac most igen megdrágult. Krumpli 10, sárgarépa 7, tej 5 forint. A tojás visszaesett 1,50 forintra. Így is elég drága. Kenyeret csak korlátozással adnak. Cukor gyakran nincs. A gyerekek szépen fejlődnek. Rózi jól tanul.

Magam Isten különös kegyelmének tartom, hogy vasárnap magamhoz tértem, s egyelőre még itt lehetek családom körében.

Idát igen biztatom, hogy életpályául válassza a konzerv és ürmös gyártást, aminek nagy jövője lesz. Most hajlandónak mutatja magát rá. Ha különlegességeket és jó minőségű dolgokat gyárt, a konkurenciától sem kell félnie. Vissza kell térni az iparhoz!

Mezőberény, 1953. április 4.

Szíves húsvéti jókívánságaidat megkaptuk. Igen köszönjük, s viszont mi is a legjobbakat kívánjuk. Igen szerény keretekben ünnepelünk, mert sem diónk, sem mákunk, sem pénzünk nincs. Emiatt kénytelen voltam zsebórám áruba bocsátani. A közvetítő szerint 360 forintot adnak érte, annak idején 50 pengőért vettem. Rózsika is eladja taktaszadai bútorait.

A munka még nem kezdődött meg, s így még kereset sincs, de ha dolgozni kezdenek is, két hét után kapják meg keresményüket.

Jótevőnktől húsvétra kaptunk tojást, zsírt, lisztet. Négy tojást Rózsika szép barnára festett. Ha hársfateára szükséged van, küldhetünk. Még van elég. A gyerekek szedték. Sándor küldött keresztlányának 50 forintot, J. Lajos is ugyanennyit a gyerekek húsvéjtjára. T. Lajos barátomtól is kaptam 100 forintot. Minden igen drága. A tej literje 7 forint, pár hét óta nem is veszünk. A lekvárok már mind elfogytak.

Szívem össze-vissza ver, hol erősebben, hol gyengébben. Templomba sem járok, messze van. Közérzésem ellenben javult.

Mezőberény, 1953. április 16.

Örömmel vettem szíves küldeményedet, mely igen jó segítség nekünk. Nagyon köszönjük a sok elsőrangú holmit.

Lacinak most talpaltattam meg egy cipőt 79 forintért. Ebből 50 forintot én vállaltam eladott zsebórám terhére, s 29 forintot pedig az ő terhére. Ebből eddig 15 forintot tudott megadni, 10-et a tőled kapott ajándékból, 5 forintot pedig a Sándorka által a gyerekeknek küldött 20 forintból.

A sok javítani való fehérenemű és stoppolni való harisnya igen elfoglal. Már felkelés után hozzákezek, s délután folytatom míg látok kb. 6 óráig. Az mindenesetre jó jel, hogy testsúlyban gyarapodtam. Nem mértem ugyan magamat, de a derekamon érzem a bővülést. Reggelenként az ágyban olvasok.

Egészségem mintha javulna. Wenkebach-hal egyenlő labdacsokat szedek, mert a kész tablettákat „szegény” betegnek rendelni nem szabad. Úgy találom, hogy állapotom javult. Étkezés után jelentkezni szokott szívdobogás, talán most már szelídebb, vagy már hozzászoktam.

A munka még nem kezdődött meg, magán helyen azonban akadt kukoricató kiszedés. Erre Rózsika kimegy. Ida most influenzás, egyelőre nem tart vele.

A lakásunk előtti virágágyban már szépen hajtanak a vetemények a két kiadós eső igen jól tett. A virágos kertben is nyílnak már a piros tulipánok.

Érdeklődéssel olvastam Fagyajev: „Ifjú gárda” című művét, mely a németek oroszországi háborújában játszódik. Sajnálja az ember a sok lelkes fiatal teremtet, aki partizánkodásának áldozata lett.

Április 1-én este 11 órakor ellenőriztek bennünket. Ágyból kellett kikelnünk. A végzést kérték. Igen udvariasak voltak. Hallomásom szerint csak néhány helyen jártak itt a közvetlen közelben.

Mezőberény, 1953. május 5.

Igen rossz körülmények között vagyunk, kereset még nincs. Idát két hétre lefektette az orvos, mert lábán TBC fertőzéses foltok voltak. Már ezek a kezelés folytán elmúlóban vannak, de kérdéses mennyire fog tudni dolgozni és keresni. Lillácska egy hétig 40 fok feletti lázzal tartott aggodalomban, míg végre negyednapra a láz alább hagyott és vasárnap végre felkelhetett. Óvodába még nem jár.

Szegény jogosultságomat nem hosszabbították meg, s így egyelőre nincs gyógyszer ellátásom. A tanácsházán az a felfogás, hogy dolgozunk.

Itt mindenféle fantasztikus hír van az amnesztiarendelet megjelenésével kapcsolatban.

Mezőberény, 1953. május 11.

Laci, hasát fájlalta, végre harmadik nap kiderült, hogy vakbélgyulladás van. Még pénteken este bevitték a mentők Békéscsabára a kórházba, s ott szombaton délelőtt megoperálták. Már kezdett gennyes lenni.

Dolog még nincs, s így kereset sincs. Nehezen élünk.

Mezőberény, 1953. május 24.

Nehéz napjaink Isten segítségével véget értek. Idát csütörtökön a röntgenvizsgálat teljesen egészségesnek és munkaképesnek találta, pénteken megállapította az orvos, hogy Lillácska középfülgyulladása, mely szerencsésen kifakadt, egészen elmúlt, szombaton pedig hazahoztam Lacikát a kórházból, éppen két héttel az operáció után, sztreptomocint és penicillin oltásokat kellett neki adni, tízet. Sovány, látszik rajta a kiállott

súlyos betegség. Sebe még nem gyógyult be teljesen, még le van ragasztva. Hétfőn kell újra kötni, akkor fogja az itteni orvos megnézni. Szegénységi bizonyítványt is kaptam, s így a mentőautó költsége 160 forint, valamint a kórházi ápolási költség napi 45 forint, valamint az operáció díja is az Országos Betegápolási Alap terhére nyer elszámolást.

Rózsika egy hete kint dolgozik, s most már Ida is mehet vele.

A bérelt kis kert jó segítség az ételmezésben. Spenót, retek, saláta, kapor már van. Szorgalmasan fogyasztjuk. Nemsokára lesz már karalábé is. A fagy sok kárt tett, de a burgonya kiheverte. Az ételmezéssel mindenkinek nagy gondjai vannak. Lisztet, cukrot nehezen, zsírt, olajat alig lehet kapni. Állandó kérdés, hogy mit is főzzek. Jó, hogy nekünk legalább megvan a fejadagunk, ami valószínűleg kitart június végéig. Akkor, vagy ahhoz nem sokára majd csak megjelenik az új kenyér is.

Róbertnek küldtem 20 forintot, s jövő héten írok neki. Húsvétra szerettem volna, de akkor semmiképpen sem tehettem.

Ma, pünkösd vasárnapján mentem először templomba március 8-i rosszullétem után, úrvacsorát is vettem Idával. Hálával adóztam Isten megsegítéséért.

Rózsika és Ida kint dolgoznak. Én csaknem egészen jól érzem magamat.

Mezőberény, 1953. június 6.

Itt az elhaltak temetése után, külön alkalmi istentiszteletet tartanak, most voltam egyen. Lipcsei ez alkalommal is igen szépen beszélt. Textusa: Ézsaiás: 55,8. Lillácskát is elvittem, ki hazajövet meg is említette: „az én utaim nem a ti utaitok, az én gondolataim nem a ti gondolataitok”. Esti, reggeli imádságát is csaknem hibátlanul elmondja, sőt a Miatyánkot is. Igen szépen fejlődik. Bátran mehetne fiatal kora dacára iskolába.

Rózi továbbtanulásra gazdasági iskolába jelentkezett. Valószínűleg nem veszik fel, mert a kitelepítetteket nem engedik tanulni, csak fizikai munkások lehetnek.

A hársfa már virágzik. Ez idén is szedünk magunknak. A hatósági szedésből ez idén a pestieket kizárták, csak a helybeliektől veszik át.

Óvatosan élek, só nélküli ételeket eszem, s így elég jól megvagyok. Tartalmasabb táplálkozás jó volna.

Mezőberény, 1953. július 3.

özv. Ghyllány Imréné, volt Szinyei Merse Pálné, múlt hónapban ünnepelte 100. születésnapját. Sándor fiának, kivel együtt szolgáltam, írtam erre a ritka alkalomra, s már válaszolt is rá, 54 leszármazottja van, s az évfordulón 34-en keresték fel személyesen.

Most elég jól érzem magamat, bár már kevesebbet pihenek, mivel Rózsi és Laci is dolgozni járnak az iskolával, hogy legalább a cipőre valót megkeressék.

Mezőberény, 1953. július 29.

Rózsika és a két nagyobb kint dolgoznak. Burgonya most már terem. Rózsika 3-4 kg-ot kiás egy hétre nekünk. Saját termesztésű uborkát is savanyítunk.

Baracklevárt is kellene főznünk, de nincs reá pénzünk. Cukrot most már lehet kapni. Egy kilót adnak egyszerre.

Úgy mondják, hogy a kitelepítés feloldási rendelkezés 8-10 napon belül kijön. Viszont más oldalról hallom, hogy a tanácsok nem adnak letelepedési engedélyt. Majd meglátjuk. Egyelőre az is jó, hogy nem leszünk helyhez szögezve és elméletben lehet mozogni. Tényleg nem, mert az utazáshoz pénz kell.

Mi egyelőre jelen körülményeink között nem tudunk hová menni. Idővel talán kialakul valami. Fő dolog volna a leányok tovább tanulása.

A Bibliát teljesen végig olvastam. Most az evangélikus paptól kapott útmutató szerint naponként olvasom a kijelölt verseket.

Laci a borbélyszövetkezet vízfordói állásából kiesett vakbélgyulladás miatt. Néhány házhoz jár most vizet hordani és bevásárolni, naponként 2-3 forintot keres. Cipőtalpalásra már nálam van 25 forintja.

Margitka (sógornő) reméli, hogy a Hortobágyról rövidesen kiszabadul.

Mezőberény, 1953. augusztus 13.

A kényszerlakhely megszüntetése sok mozgást váltott ki. Sokan felutaztak körülnézni, s némelyek már el is távoztak, illetve eltávoznak.

Kosztunk gyenge, de egészséges. Sok főzelék, semmi hús, kevés gyümölcs. Még cukrot fogyasztunk legtöbbet. A paradicsom már érik. Tök, káposzta, sárgarépa, paprika terem. A tej ára is erősen lement. Két forintért is tudtam venni. Gyümölcs is fizethető.

Laci újból hord a fodrászoknak vizet.

Télire szárítottam 5 kg zöldbabot. Háromszorra elég lesz. Talán szárítok még valamennyit, hogy télen több változatosság legyen ételmezésünkben, bár ez idén krumpli és sárgarépa is lesz bőven. Közérzésem most elfogadható.

Mezőberény 1953. szeptember 9.

Sokan elmentek már.

Egészségi állapotom ellen most nincs panaszom. Talán mert a zöldfőzelék kosztot szigorúan betartjuk, mert csak azt esszük, ami a kertben terem. Ezt ajánlotta a doktor, de mi kénytelenségből élünk rajta. A fejadagot ma vagy holnap megkapjuk, így liszt is lesz.

A piac most olcsóbb. Rendesen csak tejet veszünk.

Mezőberény, 1953. október 8.

Ismételten hallom, hogy a Pestre, illetve Pest környékére távozottaknak nehéz helyzetük van. A lakás drága, s a munkahelyre való naponkénti beutazás költséges és fárasztó. Télen érdeklődni fogok valamiféle lehetőségről a leányok elhelyezkedése, vagy továbbtanulása miatt.

Mezőberény, 1953. november 2.

Itt most el van terjedve, hogy a jelen időpont kedvezőnek látszik a nyugdíjak újbóli folyósításának kérvényezésére.

Rózsika és a leányok kint dolgoznak. Körülbelül egy hónap múlva vége lesz a gazdasági munkának.

Mezőberény, 1953. december 8.

Most egy tszcs-ben dolgoznak, gyapotot szednek, egyelőre a két leány. Rózsika is csatlakozni akar hozzájuk, mert az állami gazdaságban befejeződött a munka.

A gyapotszedéssel kapcsolatosan textilutalványt is adtak. A gyerekek ebből vettek maguknak három nadrágra való szürke és két piros blúznak való szövetet.

Mezőberény, 1953. december 22.

A szent karácsonyi ünnepekre és új esztendőre legjobb kívánságaimat küldöm, hogy a megpróbáltatás nehéz évei után jöjjön el végre a lelkek igazi békéje, melyet az egész emberiség oly nehezen vár.

Lillácska itteni jótévőnktől több ruhadarabot kapott, úgyhogy téli ruházkodásával nincs gond. Cipőcskéje is van most 3 pár.

Mezőberény, 1953. december 31.

Vacsora, illetve gyertyagyújtás előtt valamennyien a templomban voltunk. Lillácska és Laci mellettem ültek. Szegénykének igen fázott a kis lába, úgyhogy bundámmal be kellett takarni.

Sírva is fakadt, hogy a lába nagyon fázik. Betakarva azután kibírta. Otthon örömmel látta a karácsonyfa ágát, s a szerény ajándékokat. Ilonkától egy babát, Lilitől egy kávéos játékkészletet, Körösfalviéktől leányuk kinőtt hócipőjét kapta.

Eladni Rózsikának sem sikerült semmit. Nincs pénz, nincs vevő, márkás porcellán figurák, elefántcsont faragások, perzsa szőnyegek mennek, valamint antik bútor. Használati tárgyakat, díványt, szekrényeket vesznek. Róbert is írt. Támogatói kimerültek. Egy hideg konyhában tölti a telet. Naponként egyszer kap meleg levest.

A kitelepítés feloldása

Ekkor már sorban kaptuk meg a fölszabadító végzéseket.

Egyesek, akik kevesebben voltak, vagy bátrabb, vállalkozóbb szelleműek, kezdtek elköltözni Mezőberényből. Többnyire Budapest környékére mentek méregdrágán bérelt albérleti lyukakba és onnan vonatoztak be dolgozni.

.....rendőrkapitányság.....

Szám: 945-12/143-...../1953. VI.

Határozat

Dr. Jelsowozky László Mezőberény Böttös 24. .... lakos és vele egy háztartásban élő Jelsowozky Lászlóné, Zoltán, Róza, Ida, Gitta. -

.....

kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem.

Értesitem, hogy az összes állampolgárookra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket.

Békásosab ..... 1953. augusztus 3-án.

Kiadmány hitelül:

..... rendőrkapitányság vezetője.

79185 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest

Mi maradtunk. Hová is mehettünk volna hatan? Vertük hát tovább a kenderet. Mire ez készen volt, megért a tengeri. Azt törtük és vágtuk a szárát. Ez még elég jó munka volt. Végül pedig már egészen tél felé kezdődött a gyapotszedés. Ezt szerettük, mert a gyapottábla közepén volt a szállásunk, nem kellett sem gyalogolni, sem a szekerekre várni.

Egyszer már úgy novemberben roppant hideg, metsző éles szélben szedtük a gyapotot, azaz lassanként már csak én magam szedtem. A többiek már mind beszállingóztak a szél elől a bár fűtetlen, de védett szobába. Bennem is csak a régi gyermekkori korcsolyázások emléke tar-

totta a lelket. Akkor is sokszor korcsolyáztunk ilyen süvítő szélben a Bódva jegén. Egyszerre hirtelen rám köszön valaki. Fölnézek. Fiatal fiú, barna arcú, barna szemű alföldi magyar típus.

Szedi a gyapotot? – kérdezi.

Szedem, mondom.

Aztán mennyit tudnak ezzel keresni?

Hát úgy húsz forintot, ha jól szedjük. Akar talán maga is szedni? Hirtelen előnti a pulykaméreg. Az arca kipirul, a szeme villog.

Szed az öregisten nekik még csak egy szálát is!

Ezzel megfordul és megy tovább.

Utána nézek. Biztos vagyok benne, hogy fog ő is. Ha nem gyapotot szedni, akkor mást dolgozni nekik. Mert rá fogja vinni a kényszerűség ugyanúgy, ahogy engem rávitt. Mégis jólesően melegítenek a szavai még utólag is. A magyar nép, a magyar föld kemény kitartó dacát éreztem bennük. Szedtük a gyapotot még sárban is, hóban is úgy december elejéig. A szállásunk fűtetlen volt, éjjel jól felöltözve aludtunk. Néha föl-fölbredtünk rá, hogy egér szalad át rajtunk. Nem sokat törődtünk vele, aludtunk tovább.

1953 december elején hirtelen fölmondtak nekünk, mert a szállásunk más munkásoknak kellett. Nem is nagyon bántuk, hogy véget ér a kinti fagyoskodás és mehetünk vissza a családhoz. Otthonról télen még kijártunk egy tsz-be gyapotgubót szedni. Ez elég jól fizetett munka volt és a vontatót is idejében küldték értünk. Egy szomorú epizódja volt ennek a munkának. Az egyik idősebb kitelepített munka közben összeesett, eszméletlenül hoztuk haza a vontatón. Hazulról rögtön kórházba szállították és ott néhány nap múlva meghalt.

Újév után véget ért ez a munka is. Ültünk bent a szobában és vártuk a tavaszt. Az öreg Kecskés Gábor sokszor jött esténként. Emlegette a régi időket, régi embereket. Darvas Imre dédapám, Darvas Ferenc, Szent-Imrey Gellért. Én már nem ösmertem őket, csak a szüleimtől és nagyszüleimtől hallottam róluk.

1954 tavasszal ismét megkezdtem a kertészkedést, azonkívül a két leánnyal együtt leszerződtem az állami gazdaság egy közelebb fekvő részlegéhez heti 3 napra, mert kibéreltem a volt jegyzőéknek egy szőlőskertjét is.

Reggel gyalog mentünk ki és este gyalog jöttünk haza az egész napi munka után. A földek különböző távolságra feküdtek, 3-6 kilométer-

nyire. Fárasztó volt, mert most már nem öreg kitelepítettekkel, de leginkább fiatal tanyai leányokkal dolgoztunk együtt. Ezekkel nehéz volt lépést tartani. És depresszív volt, hogy mennyire műveletlenek. Elgondoltam, hogy hiszen ők is annyi iskolát voltak kötelesek végezni, mint amennyit én végeztem. De nem végezték el. Az egyik fiú a munkaadmény fölmérésnél sehogy sem akarta elhinni, hogy 3x25 csak 75, amikor 10x10 az 100. Hiszen a 25 sokkal többel több a tíznél, mint amennyivel 3 kevesebb. Látszott tehát, hogy nem volt buta, hiszen gondolkozni tudott, csak abszolút tanulatlan volt. Azonkívül mentek a pletykák egymásról. A leányok közt irigység és rosszakarat, rivalizálás a férfiakért, leendő férjekért. Mintha félték volna, hogy lekésnek. És általában 20 évesnél fiatalabbak voltak.

Két társaság volt csak kellemesnek mondható: a gyerekeké és az értelmi fogyatékosoké. Az iskolaszünetben kint dolgozó gyermekek közt volt néhány igazán nagyon helyes. A fogyatékos szellemi képességük közt pedig sok egyszerű jóakaratot találtam.

1954 tavasszal egy ideig nem tudtak más munkát adni nekünk, így a legelőt kellett acatolnunk. A végein fémllel ellátott botokkal szurkáltuk ki a fű közül az oda nem való növényeket. Ez könnyű munka volt, de végtelenül unalmas. Hideg, borús, szeles idő is járt éppen. A legelő tocsogói közt bíbicek fészkeltek. Föl-fölröppentek jellegzetes hangjukat hallatva. Találtunk is néhányszor fészket, benne tojással. Ennek a nedves tavaszi tocsogós legelőnek mégis érdekes különös hangulata volt. Visszahozta a régi gyermekkori bíbictojás kereséseket a balajti út melletti nagy legelőn. Egy délután nedves csatakos vetéstáblán gyalogoltunk hazafelé. Előttünk néhány tűzok haladt. Fürgén szaladtak előttünk a friss zöld vetésben. Ennek a tojását volna jó megtalálni, mondtuk.

Nyár közepe felé kiköltöztem a gazdaságba és így csak egyszer hetenként kellett ki- és begyalogolnom. Szerda esténként mindig nagy örömmel jöttem végig a gyalogutakon hazafelé. Rózsi kitarzott egész héten. Ezen a nyáron is lejött hozzánk Károly sógorom nyaralni. Zoltánnal jól eltöltötték az időt, jártak a még nagy számban itt maradt ösmerősökhöz. Én nemigen mentem sehová. Hét elején az állami gazdaság, hét végén a szőlő. Augusztusban Zoltán visszakapta a nyugdíját. Igaz, csak 200 forintot, nem volt sok, de mégis valami és a viszonyok nagy javulását mutatta.

Késő őszig tartott a gazdasági munka. Ősszel már nem laktam kint. Gyaloglás reggel, este, közben egész nap szedni a répát. De bírtam cso-

dálatos módon. Pedig akkor már 49 éves voltam. Ida már nem járt ki velünk, sikerült bejutnia Békéscsabán egy gyors- és gépíró tanfolyamra. Mikor a munka megszűnt, én otthon maradtam. Rózsi pedig állást kapott a békéscsabai evangélikus árvaházban. Kéthetenként jött haza vasárnapra.

Kellemesen telt el a tél. 1955 tavasszal már nem szerződtem le a gazdaságba, csak a szőlőskertet béreltem tovább. Elég sok zöldség, gyümölcs termett benne és örömmel jártunk ki szededegetni a nyáron.

Ida levizsgázott a gyors- és gépíró tanfolyamon, de állást nem tudott kapni. Mindenki félt fölvenni egy kitelepítettet. Laci elvégezte az általános iskolát, de felsőbb iskolába nem vették föl. Így elküldtük Taktaszadára Lillához, akinek néhány holdas gazdaságában elkelt a segítség.

1955 ősszel Idával elmentünk a Csárdaszállási Állami Gazdaságba répát szedni. Ott magas protekciónk akadt: Somodi, a volt borsodi ispánunk fia volt az egyik agronómus. Ő ösmert ránk a nevünkről, én meg nem ösmertem volna, hiszen még kisgyermek volt, amikor Borsodon láttam. A répaszedés befejeztével, novemberben Ida beiratkozott a gyors- és gépíró tanfolyam második évére abban a reményben, hogy elvégzésekor, de esetleg előbb is kap állást.

1955 elején megjelent Békéscsabán egy plakát, hogy fiatal általános iskolát végzett fiúk jelentkezzenek kőműves tanulónak. Erre hazahívtuk Lacit Taktaszadáról. Bement és jelentkezett. Ott megkérdezték tőle, hogy kitelepítés folytán került-e Mezőberénybe, és amikor megmondta, nem vették föl.

Még egy versszak

„Mondd mit érlel annak sorsa” (József Attila)

Mondd mit érlel annak sorsa
Ki Árpád véréből ered?!

Itthon azt kérdik, ki volt s hogyha
Megmondja nem kap kenyeret.
Nincs maradás s ha a határon
Menekülőben átmegyen
Nincs otthon ami reá várjon
És elnyeli az idegen.

Szomorúan jött haza, de néhány nap múlva kapott egy express levelet Budapestről, hogy azonnal jelentkezzen. Úgy látszik ott hiány volt jelentkezőkben és Békéscsabáról jelentették, hogy ott kik maradtak ki. Másnap este elindultam vele az éjszakai személyvonattal. Reggel érkezünk meg Budapestre. Elmentünk a fölvételre. Az orvosi vizsgálaton kőművesnek nem felelt meg, de fölvették kályhásnak. Mielőtt a szerződést megírták volna, be kellett mutatni a születési és az iskolai bizonyítványt. A hivatalnok az iskolai bizonyítványba belenézett, de a születési bizonyítványt meg sem nézte. Akkor láttam, hogy mekkora különbség van Budapest és a vidék között. Budapesten már nem érdekes a származás. Másnap Laci bevonult az ipari tanuló otthonba, én pedig hazajöttem megnyugodva, hogy Laci el van helyezve. Nemsokára írt. Meg volt elégedve a helyzetével, szeretett ott lenni.

1956 tavaszán ismét megkezdtem a kertészkedést itthon és a bérelt szőlőskertben. Rózsi árvaházban dolgozott, Ida bejárt Békéscsabára a tanfolyamra. Nyár elején elvégezte, és a nyár folyamán egyik tanárjának segítségével sikerült állást kapnia a békéscsabai Terményforgalmi Vállalatnál. Eleinte még kevés fizetést kapott, ez mégis nagyot lendített rajtunk.

Ezen a nyáron Rózsi fölmondott az árvaházban és Pesten szeretett volna állást kapni. Egy volt kitelepített barátnője, Pilissy Sári volt a csokoládégyárban, remélte, hogy annak a révén majd bejut. Így augusztusban vele együtt fölmentem én is.

Lilla húgom ekkor már eladta Taktaszadán maradék földjeit, épületeit és Budapest mellett Szilasligeten vett egy kis házat. Mondta, hogy így fogja hívni: „Megnyugtat-lak”, mert ott most végre nyugalmat talált az elmúlt évek sok szekatúrája után. Rózsival tehát hozzá szálltunk. Reggel bementünk Pestre állást keresni. Egyszer amint az utcán megyünk, Budán, a régi lakásunk közelében találkoztunk az öreg Sípos Istvánnal, aki az állami gazdaságban volt mellénk adva felügyelőként. Régi szociáldemokrata volt és egyesek félték tőle mint spiclitől, mert gyakran politizált velünk. De én elég sok jóakaratot tapasztaltam nála és mindig meg mertem mondani neki a dolgokról való véleményemet, hiszen tudtam, hogy más fölfogást úgysem várhat tőlem. Most láthatólag megörült nekünk.

Kezét csókolom nagyságos asszony, mondta, a gazdaságban még csak Jalsoviczkyné, kedves voltam neki, és udvariasan kezét csókolt. Érdeklő-

dött, hogy mi járatban vagyunk, és amikor mondtuk, hogy Rózsi állást keres, ajánlkozott, hogy segítségünkre lesz. Először eljött velünk a munkaközvetítőhöz. Ott nagy tömeg várt és jobbnak láttuk továbbmenni. Nem tudtuk, hogy Sári hol lakik. Az öreg Sípos tudta, eljött velünk hozzájuk. Nem voltak otthon. Gyerünk tovább a csokoládégyárba, Budáról a Soroksári útra. Ott az irodában azt mondták, hogy nincs föl vétel. Erre az öreg Sípos elővette az 1919-es régi „veterán” igazolványát és erős-ködött:

De az unokahúgomat csak föl fogják venni! Erre csakugyan föl vették. Miért tette? Egyrészt visszaemlékezett rá, hogy ő valamikor özvegyen nevelt föl öt gyereket és így mindig jóakarattal volt a sokgyermekes családok iránt. Azonfelül a hiúságának is tetszett, hogy valakit protezsál. És talán nézett a másik oldal felé is, hogy hátha fordul a kocka? Rózsi tehát fönnmaradt Lillánál Szilasligeten, onnan járt be a csokoládégyárba. Később néhány hét múlva beköltözött Pestre. A régi lakásunk egy részét véletlenül ösmerős kapta meg: Zoltán egy barátjának volt régi takarítónője. Befogadta Rózsit a szobájába, ahol rajta kívül még egy öreg, nem normális tűzoltó is lakott. A régi magunkról el sem lehetett volna képzelni, hogy ilyen helyre menjünk lakni, de Rózsi egészen meg volt elégedve, egyedül a papagáj zavarta, amelyik mindig rászállt, amikor éjszakai munka után nappal aludt.

Szilasligetről hazaérkezve folytattam a kertben és a szőlőben a betakarítási munkákat a meleg, kellemes nyugalmas őszben.

1956. október 23-án estefelé átjött hozzánk Kuún Istvánné. Nekik volt rádiójuk. Beszélte, hogy Budapesten az egyetemisták tüntetnek. Csodálkoztunk rajta, de nem tulajdonítottunk neki különösebb jelentőséget. Másnap reggel szólt a szomszéd lakásban a rádió. Mondta a híreket, hogy forradalom van, a katonaság és a kormány is a forradalom mellé állt. Tárgyalnak az oroszokkal és a szovjet hadsereg ki fog menni.

Néhány nap múlva Mezőberényben is megjelentek a budapesti forradalmárok. Átvették a hatalmat és nagygyűlést rendeztek. Reménykedés és lelkesedés, de az én részemről aggodalom is. Hallatszott a híre, hogy a fiatalok – lányok is – harcolnak. Csak nem fog Rózsi is hozzáfogni harcolni?! Laciról úgy tudtuk, hogy éppen akkor Pécsen dolgozik.

November elején már rosszabb hírek kezdtek szállni. November 4-én pedig kétségeesetten jött be Fleischmanné azzal, hogy: azt mondják, az oroszok Pestet a négy sarkán felgyújtották és az egész leégett! A követ-

kező napokon azután tovább szálltak a hírek Nagy Imre miniszterelnök elfogatásáról, a forradalmi hadseregnek a budai hegyekbe szorulásáról. Mezőberényben is átvette a hatalmat ismét a régi tanács. Posta nem működött, a villanyvilágítás akadozott.

A nagy őszkor

Kenyér egy napra. Több minek is lenne?!
Több-e még egy napnál az életünk?
S ha mégis lesz, ha mégis lenne holnap
A magáét majd meghozza nekünk!
Lehet-e győznünk? Tengernyi ellenség
Jön ellenünk. És mégis harcolunk!
Az életünkért, a becsületünkért
Vagy tán azért, hogy meghallják szavunk?!
Meghallják-e? Mi még azt sem tudhatjuk.
„Segíts magadon s Isten megsegít!”
Isten igen, de a jólétben élők
Nem érzik a mi sorsunk kínjait!
Nekik nem elég élelem egy napra.
Nekik dús évek biztonsága kell
S e biztonságot most küzdjük ki nekik
Szertepatakozó magyar vérünkkel.
Mindegy hogy lesz! Fölöttünk fönt az ég
A Göncölszekér, Fiastyúk, Kaszás,
Ők láttak ilyet már nem egyszer, sokszor,
Nekik nem új e magyar aratás!

Mezőberény, 1956. november 12.

Békéscsabára elég hamar megindult a vasúti közlekedés. Ida bejárt, de nem rendszeresen, mert az ő hivataluk is sztrájkolt néha.

November 13-án este nagy sárban jöttem haza a bérelt kertből, aggódva gondolva a gyerekekre. A szobába beérve nagy meglepetés várt: Laci itthon volt. Elmondta, hogy november 3-án visszamentek Pécsről Pestre. Másnap kezdődött a rettenetes harc. A felügyelőik nem engedték ki őket az utcára, de ők néha mégis kimászáltak. Rózsina előző nap

volt, jól van és miután Sándor sógorom fia, István kiment nyugatra, ő elfoglalta a szobáját Jalsoviczky Gézáéknál.

Pesten a munka szünetel, mindenütt bizonytalanság van, hazajött megvárni, hogy a munka meginduljon.

Távíratozni akartam Rózsinak, hogy jöjjön haza ő is, de a posta még nem vett föl táviratot.

Laci egy ideig itthon volt, azután visszament Pestre. Az élet lassanként megindult ott is. Mezőberényben csönd és nyugalom volt végig. Féltünk, hogy a forradalom leverése után nagy politikai rosszabbodás következik. Szerencsére nem így volt. Az élet úgy ment tovább, mint eddig. De a forradalomban részt vettek itt is nagyon üldözték. Egy volt vasutast úgy megvertek, hogy hetek múlva belehalt a belső sérülésekbe. Ez annál igazságtalanabb volt, mert az ő rövid ideig tartó irányítása alatt egyetlen kommunistának sem esett bántódása.

Leszűrtük a forradalom szomorú tanulságát: hiába minden, a túlerővel szemben mozdulni nem lehet. A nyugati hatalmakra pedig nem számíthatunk. Azok csak biztatni és uszítani tudtak a rádiókon keresztül. Nekünk, magyaroknak is csak az az egy lehetőségünk maradt, ahogyan a régi osztrák katonák mondták: „Maul halten und weiterdienen!”

Karácsonyra hazajött Rózsi is, Laci is, így megint együtt lehettünk.

Tavasszal már nem béreltem tovább a szőlőskertet, elég volt munkának a házikert is.

Ida beköltözött Békéscsabára, csak hétvégén járt haza. Lilla járt iskolába. Rózsi Budapesten elhelyezkedett egy szövőgyárban. Az élet lassan, nyugodtan ment tovább. Akkor már a kitelepítettek nagy része elköltözött Mezőberényből. Egyre fogyott a kolónia. Mi, úgy látszott, a végtelenségig itt maradunk.

1957 nyarán Ida Biatorbágyon töltötte szabadságát egy evangélizációs táborban, ahová elhívta Rózsit is, aki ott megtért.

Az 1957-es év nyugodtan és kellemesen telt el. Még az 1958-as év első hónapja is. Február közepén Zoltán kezdte rosszul érezni magát. Elment az orvoshoz, aki azonnal lefektette: anginás roham, mozogni nem szabad.

Jaloviczky Zoltánné Mezőberényben

Ida és Rózsi is itthon volt éppen, mert hétvége volt. Hétfőn Zoltán jobban érezte magát, a leányok megnyugodva elutaztak. Kedden is még elég jól volt, de szerdán délelőtt kezdett erősen fulladni. Az orvos eljött, injekciót adott, de láttam, hogy nem nagyon bízik. Délután kezdett egy kicsit hörögni, miután mindig rövidebbeket lélegzett. Még sohasem láttam senkit meghalni, de mégis mindjárt tudtam, hogy ez az. Láttam, hogy nincs magánál, lesimogattam a szemét és a volt házigazda elment az orvosért. A szobában fölraotaloztuk, mi pedig elmentünk aludni, szétszóródva a házbeli többi lakóhoz. A gyerekeket hazasürgönyöztük, a temetésre eljött Lilla húgom, Sándor és Károly sógorom. Gyászjelentést nem adtunk ki. Órákig ültem bent a ravatálnál és néztem az arcát. Nagy, derűs, békés nyugalom kifejezése honolt rajta. 73 éves volt és sok mindent megért. Vigasztaló gondolat volt, hogy megérte a sorsunk jobbra fordulásának kezdetét, a gyerekeknek az élet útján való elindulását.

A bútoraink közül néhány darabot lehozattunk Mezőberénybe, néhányat eladtunk. Egyesek már nem akarták tovább tartani, mások örökre jogot formáltak rá.

Laci tavasszal fölszabadult és most már mint segéd dolgozott a pesti burkoló vállalatnál. Rózsi szőtt, Ida Békéscsabán dolgozott és járt az esti középiskolába, így ott is lakott hét közben. Mi most már ketten maradtunk Mezőberényben a kis Lillával.

Nyáron Idával és a kis Lillával együtt ismét fölmentünk Lillához Szilasligetre. Onnan Idával elutaztunk Borsod megyei körútra. Először Sándor öcsémékhez mentünk Sajószentpéterre. Ők ott egy manzárdszerű egy szobás lakásban laktak. Ide sikerült jönniük hortobágyi kitelepítés után. Náluk aludtunk és reggel tovább indultunk Borsodra.

Az edelényi állomáson leszállva először a szüleim sírjához mentünk. Alig tudtunk odajutni, egy magánudvaron kellett keresztlümmenni. A sírkert egészen körül van építve. Az ember, aki az udvarán átkísért, mondta, hogy már az egész sírkertet el akarták venni házhelynek, de Béki István, a régi volt kertészünk, aki ekkor Edelényben tanácselnök volt, nem engedte.

A kerítés és a fekete márványtáblákon lévő fölirat még kifogástalan állapotban volt. Ki tudja, meddig, dehát számít-e valamit a „meddig” az örökkévalóságban? Azután meglátogattunk egy volt szobalányunkat. Láthatólag szívesen emlékezett vissza a gyermekkorunkban nálunk töltött időre.

Ebédre Osváthnéhoz mentünk, a régi borsodi lelkipásztor leányához, aki a kitelepítéskori karácsonyokra összegyűjtötte számunkra a nagy szeretetsomagot. Elbeszélgettünk velük, azután átmentünk gyalog Szendrőládra Polonkaynéhoz. Amint az erdős hegy alatt haladtunk, eszembe jutottak a régi idekocsizások. Az út mellett az erdő szélén néhány szem számóca termett. A régi, gyermekkori számócaszedések! Minden milyen messze volt és mégis milyen közel! Azután beértünk a faluba, az udvarra. Mikor 11 évvel ezelőtt itt jártam, Bandi bácsi még élt, megvolt a régi szakácsnő, szobaleány, a kertben virágok úgy mint régen. Most kultúrház lett a főépületből, Anci néni a melléképületben lakott a régi szobaleányával együtt. Az udvaron gaz, rendetlenség.

De a régi szíves látás fogadott most is. Nála háltunk és másnap reggel indultunk vissza. Akkor láttam utoljára. Néhány év múlva meghalt és ezzel elszakadt az utolsó szál, amelyik még a szülőföldemhez kötött.

Pest felé utunkban még meglátogattuk Hejőpapiban Károlyt, aki egy református szeretetotthonban élt, azután visszamentünk Szilasligetre. Antal ekkor már kohómérnöknek tanult levelező tagozaton. Éppen levizsgázott és ezt örömmel ünnepeltük. Azután visszajöttünk Mezőberénybe és egyformán telt el az ősz és a tél.

1959 januárjában Lacit áthelyezték a békéscsabai vállalathoz. Így ő is hazakerült. Néhány hét múlva azután átment a mezőberényi KTSZ-hez, és így helyben dolgozhatott.

Tavasszal Laci vett nekem egy rádiót. Ez már régi vágyam volt. Rajta keresztül bejött a mezőberényi szobába a nagyvilág és egy-egy régi színdarabon keresztül a régi világ is.

Nyáron ismét eljött hozzánk néhány hétre Károly. Vele együtt elmentünk a még ott lévő régi ösmerősökhöz. Ezeknek a száma lassan, de állandóan fogyott.

Én most már csak a háznál lévő kertben termesztettem, ami a házhoz kellett. Egyenletesen, nyugodtan telt el az idő, múltak az évszakok.

1960 őszén Laci lebontotta a banyakemencét és rakott egy hordozható cserépkályhát. Egy délután megcsinálta és amíg dolgozott vele, idéztük az Illyés Gyula versét: „Először szánt a magáén ez a béres”. Sokkal kényelmesebb és könnyebb volt ezután a fűtés, mint eddig a szalma húzogatása a szalmakazalból.

Özv. Jalsovicky Zoltánné 4 gyermekével Mezőberényben, 1961. március 26-án

1961 nyarán hazalátogatott Amerikából a Tibor öcsém leánya: Éva. Mindnyájan fölmentünk Pestre, hogy láthassuk. Úgy találtam, hogy gondolkozásra nézve nagyon hasonlít az én fiatalkori magamra. Két napig állandóan együtt voltunk vele. Mi Lilláékhoz szálltunk Érden. Ugyanis Antal egy évvel ezelőtt összeházasodott Zlinszky Nórával és ott lakott feleségével egy kollégája villájában. Lillát nyáron operálták, ezért nem lehetett egyedül Szilasligeten. Így ott volt Érden ő is és miután már hamarosan várta az unokát, ott is maradt.

Lilla fölajánlotta, hogy ha mi Pesthez közelebb akarunk kerülni, menjünk legalább részben Szilasligetre lakni. Gondolkozóba estünk. Ida éppen befejezte a békéscsabai Közgazdasági Technikum esti tagozatát, leérettségizett és tovább szeretett volna tanulni. A kis Lilla akkor került az általános iskola nyolcadik osztályába. Félni lehetett tőle, hogy Mezőberényben nem fogják javasolni a gimnáziumba való fölvételt, mint volt kitelepítettét. Budapest és környéke sokkal jobb volt ebben a tekintetben.

Visszaköltözésünk

1961. szeptemberben a kis Lillával beköltöztem Szilasligetre. Néhány hét múlva Ida is áthelyeztette magát a Terményforgalmi Vállalat gödöllői kirendeltségéhez, ahol csak néhány hónapig dolgozott.

Laci egyedül ottmaradt Mezőberényben, ő is hozzáfogott az esti gimnáziumban való tanuláshoz, hasonlóképpen Rózsi is továbbtanult munka mellett Pesten.

A szilasligeti tartózkodás nem jól indult a számomra. Ugyanis ekkor már kezdtem érezni a korral járó bajokat: magas vérnyomás, szédülés, lelki depressziók. És mindez idegen, a megszokottnál sokkal primitívebb környezetben. A ház egy kis szobából és egy hozzáépített kis konyhából állt. A konyhai tűzhely már rossz volt és így csak a szobában lévő kis vaskályhán lehetett főzni. A bolt jó egy kilométer távolságra volt és mindig rengeteg vevő volt benne.

Őszi hangulat

Felhők nyargalnak, fák rázkódnak ott kint
Hűl a világ, a tél már közelít.
A rozzant kis ház ajtó-ablak részén
A szél hideg-konokul besüvít.
Bent a sarokban pöttömnyi vaskályha
Rakom, rakom a tüzet bele.
Izzik szegény már az igyekezettől
De két lépésre terjed melege.
Eszembe jut a régi volt lakásom:
Parkett, kép, szőnyeg, meleg kényelem,
Cselédlány fűtötte a cserépkályhát...
Régen volt, igaz talán sohasem!
És nemcsak ez jut eszembe, de más is:
Eszembe jut a cigány család is
Kik valamikor leghidegebb télen
Jelentek meg nálunk a faluszélen.
Nem házban laktak, még nem is barlangban
Egy lyuk volt vájva csak a sziklafalban
Oda bújtak be, amíg kiteleltek
Szalma közt háltak, azzal is tüzeltek.

Egy szekér szalmát minden télen kaptak
Ha elfogyott, akkor még hozzáloptak
Úgy húzták ki a nagyhideg telet.
Tavasszal aztán fölkerekedett
A népség és ment messzi vándorútra,
De másik télen megjelentek újra
A hó elől a szikla alá bújni
S szalmatűz mellett a telet kihúzni...
Emlékezem vissza-visszagondolva...
A kályha izzik, a szél besüvít
S a két emlék bennem birokra kelve
Ugyanígy borzongat és melegít!

Szilasliget, 1961. október

A kerti munka kellemes volt. Szedtük a diót, szilvát, főztük a lekvárt, és ástuk a kertet már jövő tavaszra. Télen Ida épített egy földbe vájt tyúkólat és vett négy tyúkot. Tavasz felé ezek igen jól tojtak.

Ida 1962 februárban belépett a Kőbányai Gyógyszerárugyárba, mint gépiprónő, ahol néhány év múlva a vegyésztechnikus képzést is megszerezte.

A tél eleje enyhe volt, de a végén adta ki a mérgét. Februárban is nagy hó volt már, de március 15-éről 16-ára virradó éjszaka olyan hideg és hóvihar volt, hogy tél közepén is sok lett volna. A szoba és konyha közti ajtóba matracokat raktunk, hogy valamennyire védekezzünk a hideg beömlése ellen.

Azután ez is elmúlt és lassanként kitavaszkodott. Az ablak alatti őszi-barackfákon megjelentek a rózsaszínű virágok. A kert közepén lévő nagy cseresznyefa is virágba borultan fehérbe öltözött.

Lilla húgom többször ellátogatott hozzánk Érdről. Néha én is bementem Pestre meglátogatni egyik-másik ösmerőst.

A kis Lilla Kerepesen járt iskolába. 1962 júniusban levizsgázott és ősszel fölvettek Budán a Kaffka Margit Gimnáziumba. Így a Szilasligetre költözés célját elértük.

Ősszel Rózsi elment máshová lakni és Ida meg a kis Lilla költöztek be a helyére. Én, amíg jó idő volt, Szilasligeten maradtam, azután visszamentem Mezőberénybe. Éppen nem jókor, mert 1962 októberben Lacit két évre behívták katonának. Így egyedül maradtam ott.

Jaloviczky László

Az őszi és téli estéken sokszor átmentem Fleischmannéhoz, aki már özvegy volt. A szintén a házban lakó Macákné is átjött és én szórakoztat-
tam őket. Fölolvastam nekik a régi naplóm, verseimet, regényemet. Sokszor elmentem Fabinyi Bélánéhoz, aki Zoltánt régen ösmerte és elbe-
szélgettem vele a sok régi közös ösmerősről. Közben néha Laci is haza-
jött egy-két napi szabadságra. Budapesten szolgált a díszezredben, nem
kellett fárasztó gyakorlatokon részt vennie, leginkább díszőrséget állt
ünnepélyeken.

Március végén visszamentem Szilasligetre, hogy a leányokhoz köze-
lebb legyek, és Lacit is többször meglátogathassam a laktanyában. Júniusban a kis Lilla levizsgázott az első gimnáziumból és a szünidőre ő
is kiköltözött hozzánk Szilasligetre.

1963 júliusban meghalt Sándor sógorom. Lementünk Nagykőrösre a
temetésére. Már régen nem a családi házban laktak, onnan már évekkel
ezelőtt kiüldözték őket és egy ismerősük fogadta be szívességből. Most
véget ért sok küzdelemmel teljes élete. Családjából csak felesége és le-
ánya voltak ott. A három fia csak messziről, Amerikából gyászolhatta.

Szeptemberben visszamentem Mezőberénybe a kis Lillával együtt. A
második gimnáziumot ott végezte, miután most már helyben is nyílt gim-
názium. Ida átköltözött oda, ahol Rózsi már korábban lakott, egy magá-
nyos nőhöz, aki lakást cserélt és kivándorlási szándékkal volt.

Az új, egy szoba összkomfortos lakást mindjárt a Rózsi nevére írat-
ták és átköltöztek Csepelre. Ott várták, hogy Gizi néni elintézzé minden
szükséges engedélyt és kivándoroljon Németországba.

A karácsonyi szünidőre fölmentünk Lilláékhoz Budapestre. Ők akkor
kaptak egy két és fél szobás lakást. Velük együtt élveztük mi is a városi
kényelmet és úgy éreztük, hogy a családuk kezd fölemelkedni.

A húsvéti vakációra és a nyári szünetre is hozzájuk mentünk. Ősszel
Lilla átköltözött Csepelre Rózsiékhoz és Gizi nénihez, aki most már
biztosra vette, hogy néhány héten belül kivándorol. Ez sikerült is neki és
akkor én is átköltöztem Csepelre. Lilla járt iskolába, Ida és Rózsi dol-
gozni. Én délelőttönként takarítottam, főztem élvezve a kényelmes
városi lakást és háztartást.

1964. november 19-én Laci leszerelt és ekkor én is visszamentem
vele Mezőberénybe. Télen kaptunk az amerikai rokonoktól egy butángáz
tűzhelyet, ami a háztartást nagyon megkönnyítette. Így jól berendezked-
tünk és csak látogatóba jártam föl Pestre.

Nyár elején Lilla Szilasligeten egy szalonnasütéses rokon összejövetelt rendezett. Feljöttem hát a reggeli vonattal, hogy egyenesen Szilasligetre menjek tovább még délelőtt. A Keleti pályaudvaron Rózsi várt egy fiatal emberrel. Bemutatta: Nagy László, aki velünk jött Szilasligetre. Ott azután megtudtam, hogy Nagy László egy régi pénzügyigazgató fia, hogyha a mostani érában kitelepítve nem is voltak, de a lakásukból kidobva igen. Hogy már megkérte a Rózsi kezét, ő hozzámegy és hamarosan tervezik az esküvőt. Én egyik meglepetésből a másikba estem. Próbáltam érvelni azzal, hogy nincs lakás, de ők ezzel keveset törődtek.

1965. július 17-én csakugyan megtartották az esküvőt a fasori református templomban. Utána egy kis uzsonna-vendégség volt nálunk, elég nagyszámú résztvevővel.

Nászútra Gödöllőre mentek, lakni pedig a csepeli lakás konyhájába. Ida és Lilla maradt a szobában egyelőre. Én leginkább Mezőberényben voltam és csak néha jöttem föl Csepelre.

Feljöttem májusban is unokát várni. 1966. május 24-én megszületett a kis Ágnes. Gyönyörködve láttam, hogy milyen fekete haja, ferde vágású mongolos szeme van. Elneveztem Ázsikának.

Ázsika

Apád, anyád Ágnesnek nevezett
Mégis az én számomra a neved
Ázsika lesz és mindig az marad,
Mert Napkeletről hoztál sugarat
Sötét hajadban és sötét szemedben
Melyen Kelet ragyogása rebben
Hoztad keleti pusztáknak szelét
Füvek illatát, ősök szellemét.
A múltat és jövőt hoztad nekem
A merengést régi emlékeken
S várását annak, mit meg nem érek,
Mert elmúltak felettem az évek
Unokám vagy és egyben ősanyám
Fekete szemed fénylő sugarán
A múlt és a jövő egybe olvad

Te vagy a tegnap, ma és a holnap
A minden, semmi, mindig és soha
Kis unokám Nagy Ágnes: Ázsika!

Amikor Rózsi hazajött a kis leánnyal a kórházból, cseréltünk. Ők költöztek a kicsivel a szobába, és mi mentünk ki Idával és Lillával a konyhába.

Nyár elején lementem Mezőberénybe, Laci korszerűsítette a lakást. Emésztőgödröt ásott, vízfolyót csináltatott és egy nagy 100 literes víztartályt, amelybe több napra meghordta a vizet úgy, hogy ha néhány napig nem volt itthon, akkor sem kellett nekem vízért menni. 1966 nyár elején Laci letette az érettségit Békésen, levelező tanfolyamon. Lilla is leérettségizett a Kaffka Margit gimnáziumban és sikerült bejutnia a Bánki Donát Felsőfokú Gépipari Technikumba, ősszel el is költözött a technikum kollégiumába.

A csepeli lakás szobáját kettéválasztottuk szekrényekkel és egy nagy szőnyeggel. Az egyik felében laktak Rózsiék, a másikban mi ketten Idával.

Szeptemberben letelt a Rózsi szülési szabadsága, akkor én vettem gondozásba a kis Ágnest. Délelőttönként vele foglalkoztam, délután, amikor Rózsiék hazajöttek, mentem be Pestre az ösmerőökhöz. Hetenként háromszor a Havas utcai református szeretetházba mentem Károly sógoromhoz, aki akkor már másfél év óta ott feküdt járóképtelenül. Nyugodtan viselte sorsát és talán még reménykedett is, hogy a lába valamikor megjavul. A gyerekek tanulását élénk érdeklődéssel kísérte. Sok látogatója is volt, akiknek mindig nagyon örült.

1967 nyarán Rózsiékkel együtt lementem két hétre Mezőberénybe. A kis Ágnes élvezte a falut és én örömmel vittem mindenüvé a régi ösmerőökhöz. Azután hazajöttünk, múltak az évszakok és 1967 karácsonya előtt megszületett a Rózsiék második gyermeke: András. Rózsi itthon maradt három évig gyermekgondozási szabadságon, így most már én sem voltam annyira lekötve. 1968 nyarán Rózsiék megint lejöttek családotól Mezőberénybe.

Idát fölvelték az egyetemre a vegyészmérnöki karra esti tagozaton. Tudta, hogy nehéz vállalkozás lesz munka mellett tanulnia. Ősszel hozzáfogott, azután rendszeresen tette le a vizsgákat minden évben kétszer hetekig tartó vizsgaizgalommal. A vizsgaizgalom Lilla részéről is fönn-

állt. Nem valami jól tanult, mégis utóvizsgákkal idejében, 1969 nyarán megszerezte a felsőfokú gépipari technikumban a diplomát. Ősszel elhelyezkedett a csepeli Transzformátor Gyárban. Egy évig ott dolgozott, 1970 októberében kiment Kelet-Németországba két és fél évre. Drezda mellé került Coswigba, ahonnan meglehetősen ritkán járt haza.

Szegény Károly sógorom még 1969-ben a Péterffy Sándor utcai kórházba került, ahol amputálni kellett a jobb lábát.

1970 novemberében úgy elromlott a bal lába is, hogy beutalták az Uzsoki úti kórházba, ahol amputálták. Néhány hét múlva visszakerült a Havas utcai szeretetházba, ahol láb nélkül teljesen tehetetlenül még néhány hónapig élt.

Éva, a Tibor öcsém leánya már régebben levelezett velünk annak érdekében, hogy találkozni tudjunk, meghívtak Bécsbe ahová ők is odajöttek. Ezt azután sikerült is megvalósítanunk. 1971 június elsején felültünk a Keleti pályaudvaron a bécsi gyorsra: Lilla, Sándor, Margitka és én. Különös érzés volt átlépni a magyar határt. Nem voltam külföldön már 35 év óta. A sok írás közül, amit magammal kellett volna vinnem, néhányat otthon is felejtettem. De azért baj nélkül kiengedtek. Délben befutott velünk a vonat a West Bahnhof-ra.

Ott Tibor öcsém várt a peronon. 23 év alatt bizony megváltozott ő is, mi is, de azért mindjárt megösmertük egymást. Beültünk a pályaudvari étterembe ebédelni és odaérkezett nemsokára Éva is. Azután együtt mentünk a Lange Gasse-ban lévő panzióba, ahol Éva már mindnyájunk számára szobát rendelt. Délután kimentünk a városba sétálni és este a Rathaus Kellerben vacsoráztunk.

Bécsben 39 esztendővel ezelőtt voltam. A hangulata most is a régi békebeli Bécsé volt. A nyugalmas, zaklatottság nélküli élet hangulata. Egy hétig voltunk ott. Ezalatt megnéztük a Stefanskirchét, a Burg kincstárát, Schönbrunnt, a régi Rotschild kertet, a Kapucinus kriptát és voltunk egy grinzingi kis korcsmában. A Kapucinus kriptára és Schönbrunnra még egészen jól emlékeztem. Most Schönbrunnban föltűnt nekem, hogy a vezetőnő milyen tisztelettel beszélt a valamikor ott uralkodott Habsburgokról. Szinte úgy, mintha még most is ott uralkodnának.

Ottlétünk alatt Bécsben két látogatást is tettünk. Meglátogattuk Koós Béláék, akik akkor éppen ott voltak a leányuknál és Bárczay Olivéréket. Láthatólag ők is megörültek Tibornak és emlegették vele a régi időket, úgy mint mi is egész ottlétünk alatt, amikor hatan vonultunk

egyik eszpresszóból a másikba a nyugalmas, békehangulatot lehelő Bécs utcáin.

Egy hétig voltunk ott, akkor szétváltunk. Tibor ment a francia Riviérára, Évike Párizsba, Lilla Salzburgba, Margitka Londonba, mi pedig Sándorral hazajöttünk. Itthon ismét jártam látogatni Károlyt. Az állapota állandóan rosszabbodott, míg végre 1971. július 11-én meghalt. Kívánsága szerint elhamvasztottuk és a nagykőrösi kriptá kertjében temettük el. 88 éves volt, sok mindent megért, jót is, rosszat is. Kár, hogy utolsó éveiben annyit kellett szenvednie. E nélkül ragyogóan magas színvonalú élete lett volna. A temetés után lementem Mezőberénybe Lacihoz, amíg Rózsiék szabadságon voltak. Azután visszajöttem Csepelre.

Bárczay Sándor, Bárczay Sándorné, Bárczay Tibor, özv. Kisfaludy Antalné

Bárczay Tibor, özv. Kisfaludy Antalné, Bárczay Sándorné, Jalsoviczky Zoltánné

Lilla lányom akkor Kelet-Németországban dolgozott, de Laci néha feljött hozzánk Mezőberényből ideiglenesen Budapestre dolgozni. Ő a konyhában lakott akkor, ami szabályellenes volt a gáztűzhely miatt.

Ekkoriban már majdnem minden rokonunk és régi ösmerősünk Pesten volt. Gyakran jártunk össze velük. Lilla húgom Szilasligeten nyaralt és őhozzá is sokszor kimentünk.

Rózsiék mind a ketten dolgoztak, a gyermekek óvodába jártak, ha valamelyik beteg volt, én vigyáztam rájuk. Rózsiék a budai hegyekben béreltek egy telket, oda én is sokszor kimentem kertészkedni.

Régi barátnőim közül Jármyné Molnár Lili még mindig tevékenyen részt vett a társadalmi életben. Miután a saját lányát férjhez adta, to-

vábbra is hősiezen küzdött azért, hogy régi ösmerős családból való fiatalok kerüljenek össze.

Ekkoriban Teleki Blanka élettörténetét olvastam. Mennyit kellett szenvednie ennek a tehetséges, idealista mágnás lánynak. És mi lett azokból az eszmékből, melyekért annyit küzdött és szenvedett? Így van és mindig így is volt, hogy minden elképzelt szép idea a gyakorlatban visszájára fordul.

Az amerikaiak nem boldogultak Vietnámban, a napokban az egyik csapattest megtagadta az engedelmességet. Ez várható volt, miután ott-hon a közönség évek óta tüntetett a háború ellen. Egy hadban álló államban a pacifizmus mindig egyenlő a defetizmussal. Amerikát a túlságos szabadság viszi lefelé a lejtőn.

A Szovjetunió hírhedt rendőrruralmával pedig látszólag megerősítette a pozícióját, és keletről vészjóslón kel föl egy árnyék, Kína. Kína, nem is tudom, hány millió, állandóan szaporodó népével. Titokzatosságba burkolódzott, belső dolgaiba bepillantást nem engedve, kifelé diplomáciailag nagy sikereket elérve.

Október közepén hallottam a rádióban, hogy Kemény János báró, erdélyi író meghalt. Jól emlékeztem még rá, hogy a 20-as években milyen tevékenyen részt vett az erdélyi magyar irodalom szervezésében. Mint író inkább csak műkedvelőnek számított, de mint mecénás és szervező igen jelentős volt. Marosvécsi birtokán megalapította a Magyar Helikont és anyagilag is nagyon szépen támogatta a magyar irodalmat.

Marosvásárhelyen halt meg, nem Marosvécsen, úgy ahogy akkor már senki sem maradhatott a régi helyén.

Egy vasárnap kimentünk Lilla húgomékkal Rózsavölgybe, nem régen vásárolt telkükre. Antal vette az apósával közösen és építeni kezdtek rá. A fiatalokban, legalább is egy részükben megvolt a szerzésre, építésre, gyarapításra való vágy. Ezzel szemben a kormány-rendeletek igyekeztek meggátolni minden kiemelkedést. De bízunk benne, hogy végül is a természetes kiválasztódás fog győzni. Antal a Bánki Donát Műszaki Főiskolában tanár lett. Elég jól haladt a pályáján, dacára annak, hogy nem volt benne semmi megalkuvó alkalmazkodás.

Budapest, 1971. november 21-i naplóbejegyzés:

„Délután mindenki alszik. Én nézek ki az ablakon. Az utcán futnak az autók. A szemközti négyemeletes házak tetején égbenyúló televíziós

antennák. Túl a házakon sötéten száll a gyarak füstje. Csepel. Modern gyárváros. Amíg nézem, a képzeletemben fölrémlik a vízió: homokos vízpartok, fűzfaligetek. A víz lassan folyik a homokos partok között. A fűzfák alatt nagy-nagy sáttortábor. Csönd és nyugalom, csak egy-egy ló dobogása és nyerítése hallatszik. Taksony fejedelem birodalma, Csepel több mint ezer évvel ezelőtt.”

Ebben az évben hamar beköszöntött a téli hideg. November végén mindenütt hó, néhány fok mínusz. A kályhánk is felmondta a szolgálatot.

Szerencsére előzőleg jól be volt fűtve. Azután úgy, ahogy megcsinálták, de kioltani nem mertük. Féltünk, hogy nem tudjuk begyújtani. Karácsonyra megenyhült az idő, szinte tavaszias volt. Az ünnepekre sem Lilla, sem Laci nem jött haza. Előző nap kimentünk a Rózsiek bérelt telkére, egészen tavaszi illúziót keltő időben.

Karácsony és újév közt Idával lementünk Lacihoz Mezőberénybe. Laci vett egy szőlőskertet, megmutatta nekünk és tervezte, hogy mit hová fog ültetni.

1972 újév után jöttünk haza. Akkor egy ki nem nőtt bölcsességfogamat ki kellett operálni. Ez néhány napi fekvéssel és sok kellemetlen érzéssel járt. Februárban mindnyájunkat utolért az influenza, és sok időbe telt, amíg mindenki meggyógyult.

Körülményeink javulása

Akkor jött valami jó is. Rózsiék 1972 februárban kaptak lakást Óbudán. Három szoba, összkomfort. A kilencedik emeleten, gyönyörű kilátással.

Óbuda

Kis viskók, nyomorúságos tanyák
Udvarukon virágzó körtefák.
A viskó csúf, odúszagot lehel
A fákat száz tündér fátylazta fel.
Lombjuk közt énekes madár dalol
Egy buldózer dolgozik valahol.
Még innen messze van, de már közeledik
És az idő hogyha majd eltelik,
Akkor megszűnnek a nyomortanyák,
Megszűnnek a virágzó körtefák.

Budapest, 1972. április 12.

Idával ketten maradtunk, megszűnt a zsúfoltság. Egy időre én is átköltöztem Rózsiékhoz a gyerekekre vigyázni, mert Rózsi dolgozni kezdett. Ez nem volt könnyű feladat, a gyerekek nehezen akartak szót fogadni nekem, mert érezték, hogy nincs elég türelmem. Bizony, az átlagos nagymamák jóval fiatalabbak szoktak lenni, mint én voltam. Mikor hazajöttem, elhozattuk Nagykörösről az ott megmaradt bútorokat. A garnitúrát újonnan behúztattuk és ezután jó érzést keltett, hogy fölfelé haladunk.

Lilla húgommal sokat jártunk a régi barátnőinkhez kártyázni. Egy alkalommal ott volt Havas Kató is, aki nem régen jött haza Amerikából. Mondta, hogy Tibor öcsémék jól vannak, a nagyobbik fiú egy bankban dolgozik és sokat jár kiküldetésbe a távolkeletre, ami nagyon kedvére való. A kisebbik fiú zongoraművész és állítólag nagyon tehetséges. Szép és jó irányban halad minden, de külföldön, nem itthon. „Dzsorzs és Sztivn Barszé” utódai néhány generáció múlva már nem fogják tudni, hogy honnan jöttek.

Budapest, 1972. június 28-i naplóbejegyzés:

„Délután elmentem Inárcsi Farkas Ferencné, Mariska temetésére. Sokan voltak kint, hiszen ami ritkaság, ő megért 29 leszármazót: 3 leány, 14 Tomka és Szabó unoka, továbbá 12 dédunoka. Sokan voltak ott jó barátok, akik szerették. Közkedvelt volt, igen vallásos katolikus és mindenki iránt jóakarátú. Szép élete volt, lelkiileg szép élete.”

Júliusban lementem nyaralni Mezőberénybe. Ott Laci megvette azt a házrészt, amelyikben lakott. Meleg volt, igazi kánikula. Sokat ültem kint az udvaron, ami nagyon szépen gondozott volt. A régi házigazdák megint a régi nívón éltek, megszűnt a mesterségesen földégett nyomor. Egy régi könyvet olvastam, az „Élet” c. folyóirat bekötött számait. Nagyrészt ösmeretlen írók, idejétmúlt problémák vagy örök problémák idejétmúlt szemszögből nézve. De egy írója még mindig modern: Krúdy Gyula. Az ódon hangulatok és intenzív emlékezések költője. Nagy élvezettel olvastam semmitmondó témáit.

1972 augusztus elején hazautaztam Mezőberényből, de nemsokára megint lementem Rózsival és a két gyerekkel együtt. Ők csak néhány napig voltak ott velem, de ez alatt nagyon élvezték a falut. Lacival még ottmaradtam, az udvaron szóltak a rádiók, mindenki a müncheni Olimpiát hallgatta. A világraszóló botrányt. Arab terroristák megtámadták az izraeli sportolókat, fogva tartották őket és csak számos arab fogoly szabadon engedése fejében lettek volna hajlandók elengedni őket. Izrael erre nem volt hajlandó, így az arabok kivégezték áldozataikat. Az olimpiai versenyek szüneteltek egy napig, de azután folytak tovább.

Szeptember közepén olyan hidegre fordult az idő, hogy be kellett fűteni, de azért kijártam a Laci szőlőskertjébe egyet-mást behozni. Az úton az emberek jöttek-mentek, kerékpáron toltak ügyesen felrakva nagy mennyiségű terményt. Bizony lova, kocsija akkoriban már kevés embernek volt.

1972 szeptember végén hazamentem Mezőberényből és megkezdtem a barátnőimmal való társadalmi életet. Élveztem, hogy most már én is tudok vendégeket fogadni a tágasabb lakásban.

November 5-én meghallgattam a Szabad Európából a református félórát. Fölolvasták Ravasz László írását, amelyet a saját 90-edik születésnapja alkalmából írt. Csodálatos volt. Egy hosszú, gazdag élet végén az akart egyedül maradásban a túlvilág felé való őszinte vágyakozás szólalt

meg benne. A régi szentek és a keleti nagy bölcsek hangja volt. Hallani lehetett a fölolvásó hangján a meghatottságot, élményt jelentett a számomra. November 28-án hallottam a rádióban egy riportot Nadányi Zoltánról. A riporternő elment a költő régi falujába, ahol egy öreg parasztasszony beszélt neki a költőről. Csodálatos volt. Mintha kiestem volna az időből. Mintha csak Berzsenyiről vagy Kölcseyről beszélt volna az ő korában egy akkori parasztasszony. A feudalizmus lelke áradt ebből a riportból. Az öreg Piroska néni a legnagyobb tisztelettel emlegette Zoltán urat. Szinte föllelkesített a hallgatása, persze tudom, hogy a Piroska nénik néhány év múlva kihalnak, de 1972. november 28-án még hallottam Piroska nénit Zoltán úrról beszélni.

Egy csütörtöki napon nálunk volt az Idáék hívó társasága. Magnetonról hallgattunk beszédeket. Jó beszédek voltak, egyszerűek és mégis magas nivójúak. Csak azt tartom nagy kárnak az úgynevezett hívőkben, hogy roppantul merevek, és saját álláspontjukon kívül másnak a létjogsultságát nem ösmerik el.

Pethő Árpád 2010. januári megjegyzése:

„A „hívó társaság” valójában egy házaknál összejövő, szabad keresztény gyülekezet, melynek alapítói az 1950-es években váltak ki a református egyházból. A gyülekezet jelenleg „Táborozók” vagy „Táborozó Gyülekezet” néven ismert.”

1972 karácsonyra Lilla hazajött Kelet-Németországból és Mezőberényből Laci is feljött. Karácsony estéjét mindnyájan Róziéknál töltöttük.

Bárczay Gyuri unokaöcsém Japánból jött Perzsián keresztül és csak néhány napot töltött Budapesten, majd Londonba ment tovább. Sokat utazott, hivatalosan sok földet bejárta, miután a vietnámi harcokat is megjárta. Amerika aláírta a vietnámi békét. Megint kudarcot vallott. Nem is volt más várható. Amelyik hadviselő ország megengedi azt, hogy népe otthon a háború ellen tüntessen, máris elvesztette a háborút. Amerikát a túlságosan nagy szabadság viszi lefelé a lejtőn.

Barátaimmal, barátnőimmal együtt a bridzs délutánokon kívül tartottunk irodalmi délutánokat is. Az irodalomban én vittem a szót, fölolvastam néhány saját versemet, azonkívül olyan írók műveit, akik nagy hatással voltak rám.

Debrecenben kisajátították az ott megmaradt szőlőskertünket. Laci a neki jutó részből Budapest mellett akart valami kis lakást szerezni.

Ekkoriban olvastam Kodály Zoltánról egy cikket. Elcsodálkoztam rajta, hogy egy magyarországi újság közölte ezt az igazi idealizmust és magyar nemzeti érzést sugárzó cikkét. Úgy látszott, már fölfelé haladunk. Húsvét másnapján Idával elmentünk a pasaréti templomba. A lelkész, Cseri Kálmán nagyon jó beszédet mondott, egy szó sem hangzott el a kormány által a papoktól megkövetelt politikai frázisokból. Ez a pap sem parírozott. Nem is akarta a felső hatóság megengedni a megválasztását, de a hívek a sarkukra álltak.

1973 április végén Lilla leányom végleg hazajött Németországból és megkezdte a munkát a csepeli gyárban.

A lebontott ház kertje

Nagy ház kell a régi kis ház helyére
Mert terjeszkedik a csepeli gyár
A kertből a szőlőtövek kiásva
A lebontott ház kötörmelék már.

De áll a kertben még a két barackfa
Rózsás fátyollal bevonva áruk
Kivágásra ítéltén is kibontják
A benne rejlő sok-sok virágjuk.

Tudjuk, nem lesz már gyümölcs a virágból
A fejsze nem vár, az idő halad
De mégis szép, de mégis jó elnézni
A tavaszt hirdető virágokat

És nemcsak nézni jó, de példát venni
Hogy ha a fejsze gyökerünkre vár
Akkor is hozzunk tavaszi virágot
Ha gyümölcsöt nem érlel is a nyár.

Budapest (Csepel) 1973. április

Július végén a debreceni kisajátítási összegből vettünk Halásztelken egy kis kertes házat, augusztusban odaköltözött Mezőberényből Laci és beadta a munkakönyvét a csepeli gyárba.

Tibor sógorom, aki korábban az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, már régen nem élt, de az özvegye nagyon szépen törődött velünk. Ősszel is küldött egy barátnőjével nekünk néhány dollárt, aki a presbiteriánus egyház részéről jött Magyarországra a jótékonyági intézményeket megnézni. Ida kérésükre elkísérte őket Zsindelyné Tüdös Klárához, aki korábban kapcsolatot tartott az amerikai egyházakkal és ekkor már alig látott.

Laci október végén megint visszament Mezőberénybe, otthagyta a csepeli gyárat. Engem nagyon bántott a kapkodása.

Januárban a kis Lilla kijelentette, hogy férjhez akar menni egy elvált fiatalemberhez. Februárban megkötötték a házasságot és a Halásztelken vett házba költöztek.

Nekem jó kikapcsolódást jelentettek a barátnőinkkel való bridzs és irodalmi délutánok. Az írásaimat dicsérték, hiszen azok az ő érzéseiket is kifejezték. Meg is írtam az „Ajánlás” című versemben, hogy tulajdonképpen csak az ő számukra írok.

Lilla húgomék ebben az időben már a rózsavölgyi szép nagy, új házukban laktak. Ha elmentünk hozzájuk, Antal nagy örömmel mutogatta a házi nyulait, galambjait. Most már csak ilyen állattenyésztésre volt alkalma. Gyermekkorában a tehenek, juhok, disznók érdekelték. Most is jobban szeretett volna azokkal foglalkozni és szidta a városi életet.

Legel a nyáj

Kisfaludy Antal unokaöcsémnek

Szépmezőszárnya tereli nyáját
Beláthatatlan füves pusztán át.
Legelő nyája apraja-nagyja
A kövér fűvet mohón harapja
Tavaszi illat kel föl a légben
Tavaszi dal a pásztor szívében
Tavaszi vágyban, tavaszi dallal
Tereli nyáját víg diadallal

Szépmezőszárnya késő utódja
Mezők helyett a számokat rója
Füstös gyárkémény már a hazája
Zöld íróasztal lett a tanyája
Míg asztal fölött görnyed a háta
Maga sem tudja: szívét mi bántja
Szeretne ő is tavaszi réten
Nyájját terelni, mint egykor régen

De az idő már elmúlt azóta
Legelőt, nyájját kivont alóla!
Csak vágya szállhat vissza a rétre
Örök időknél fénylő ködébe
Hol mindörökre múlton, jövőn át
Szépmezőszárnya tereli nyájját.

*Nagy László és Rózsi lakásában 1974 tavaszán
J. Ida, Nagy László, N. András, Szűcsné J. Lilla, J. Zoltánné,
N. Ágnes, Nagy Lászlóné J. Rózsi*

1974 júniusban Ida befejezte egyetemi tanulmányait és ettől kezdve mint vegyészmérnök dolgozott a gyógyszergyárban.

Rózsieknak ekkoriban született a harmadik gyermekük: Emese.

A bridzsező barátnőkkal ebben az időben Nixon amerikai elnök lemondását tárgyaltuk. Eddig nem volt rá példa, hogy az Egyesült Államok elnöke ideje lejárta előtt lemondjon. Lehangelően hatott ránk, mert összes odakint lévő ösmerősünk annak idején őrá szavazott.

Ida megnyerte a nagykőrösi Tsz. ellen folytatott pert. Ki is fizették a felemelt összeget. Ez is az itteni politikai helyzet javulását mutatta.

Szeptemberben megszületett Lilla leányom kis leánya: Annamária. A kórházból néhány napra hozzánk jött vele, azután mentek ki Halásztelekre. A házassága egyre több gondot okozott, Lilla is belátta, hogy nem tudnak együtt megélni és elváltak. Annamáriát, a kisleányát elvitte az Idáék hívó társaságába úgynevezett bemerítkezésre. Ő maga is megért és ezzel együtt kezdett komolyabban gondolkodni.

Gróf Wass Albert írja egyik sokat idézett versében: „A víz szalad, a kő marad”. Sajnos nem tudtam neki igazat adni. Most már a kő sem marad. A kitelepítettségünk idején, amikor a legnagyobb nyomorban voltunk és a hatóságok kedvükre gorombáskodtak velünk, mindig meg volt a jóleső tudatom, hogy azért azok maradtunk, akik voltunk. Ekkoriban már nem volt. Ez már nem vízesés, ahol a víz sodrában megáll a kő, de földrengés, ahol omlik a sziklafal.

Az Erdélyből származó barátnőink hajmeresztő dolgokat beszéltek az ottani viszonyokról. Ott az osztályüldözés karöltve jár a magyar-üldözéssel.

Mindszenty hercegprímáson is nagyon sajnálkoztunk. A rádióban valamelyik német állomás részletesen ösmertette az emlékiratait. Mikor innen Rómába érkezett, a pápa megígérte neki, hogy mindig hercegprímás marad. Néhány évvel azután lemondásra akarta bírni és amikor ez nem sikerült, letette és üresnek nyilvánította a hercegprímási széket. A befejező mondata ez: „Így vezetett utam a teljes száműzetésbe”.

1975 júliusban exhumáltuk Zoltánt. Földi maradványait áthoztuk Mezőberényből a nagykőrösi sírkertbe. Mindig vágyott odatemetkezni, ahol a szülei, nagyszülei és még távolabbi fölmenői is nyugszanak.

*A baloldalon lévő sírban nyugszik Jalsoviczkly Zoltán,
a háttérben az I. világháborúban elhunyt Jalsoviczky István síremléke látszik*

1975 augusztusban Lilla húgommal együtt elmentünk néhány napra Kazincbarcikára Sándor öcsémekhez. Onnan egyik nap Lillával és Margitkával hárman kirándultunk Gesztelybe. Déltájban érkeztünk meg és a buszról leszállva a temető felé indultunk. Útközben megnéztük a régi melléképületek romjait. A konyhaépület és istálló falmaradványai között embermagasságú dudva. A temetőben a kriptából is nőtt néhány tő bojtortján, de nagyjából azért rendben volt, a sírköveken is jól látszottak a fölíratok. A temetőből visszajövet meglátogattuk a régi volt inast, aki szemben lakott a régi házzal. Beszéltünk vele a régi Gesztelyről, a gyermekkorunk óta ott járt ösmerősökről. Szemben láttuk a régi házat. A nagy házban „Pecás bisztró” volt, a kis házat teljesen lebontották, csak kötörmelék volt a helyén. Amikor később, a 90-es évek elején Ida járt ott, már szépen renoválták a nagy házat. Valószínűleg tanító lakásnak szánták a régi kertben épített iskola mellé. A Hernád hídján átmenve a másik parton letanyáztunk. A fűzfák jó árnyékot vetettek és mi alattuk ebédeltünk a magunkkal hozott holmiból. Az idő szép napos, de már kisé őszi volt, olyan mint a régi Róza napokon. Elindultunk a víz partján fölfelé. Egy tehéncsorda mellett vitt el az utunk. A tehenek nyugodtan, békésen legeltek. Ők nem vették föl a mai idők siető tempóját. Mintha

megállt volna a víz partján az idő, úgy ötven évvel ezelőttinek tűnt. Élmény volt számunkra ez a múlt időbe való kirándulás.

A Hernád partján

A víz egy kissé szürkébb most talán
De partja olyan mint volt hajdanán.
A faluban a kis ház már nem áll
A konyhaépület helyén csanál
De itt megállították az időt
Olyan minden, mint ötven év előtt
Olyan kavicsos a kis félsziget
Olyan ezüst-zöld a fűzfaliget
A tehéncsorda csöndesen legel
A siető tempót nem vette fel
Az őszi fény örök tavaszt ragyog
És én öregem fiatal vagyok.

Budapest, 1975. augusztus 17.

Ekkoriban az amerikai földrajzi magazint olvastam. Elképesztő dolgokat írt. Az utóbbi 45 év alatt a Föld lakosságának a száma éppen kétszeresére nőtt. Persze az orvosi tudomány ebben az időben megfogta a járványokat és meghosszabbította az emberi életet. Jót tett-e ezzel vagy rosszat? Szűk látókörű szemeinkkel nézve jót, hiszen senki sem akar meghalni, még halasztani akarja azt, hogy fiatal családtagjai meghaljanak.

A kis Annamária sokat volt beteg az ősszel, így Lilla Halásztelekről beköltözött vele hozzánk Csepelre.

Kártyázó barátnőim aggódtak Kádárért, hogy nagyon megöregedett, rossz színben van, ki tudja meddig él, és utána ki jön, mi következik. Pedig most még elég jól megvagyunk vele. Fogalmunk sem volt róla, hogy ez a „most még elég jó” mit takar. Azt, hogy vették föl a külföldi kölcsönöket és ezeket arra használták, hogy üzemeltették a nagy ráfizetéssel dolgozó gyárakat. Így pillanatnyilag nem volt munkanélküliség. Rendszerük bukásakor jött azután a baj, amikor az adósságot már nem lehetett növelni és nem volt miből támogatni a ráfizetéssel dolgozó gyárakat.

Margaret sógornőmmel, Tibor sógorom özvegyével gyakran leveleztem. A szótárral való olvasással megtanultam úgy-ahogy írni-olvasni angolul. Igen hívott, hogy menjek ki hozzá látogatóba. Én erre nem tudtam rászánni magamat, de kértem, hogy helyettem hívja meg Idát. Meg is hívta és Ida 1976 őszén ki is ment. Margaret nagyon kedvesen fogadta, elvitte egyszer a Metropolitan operába is. Mikor hazajött, sok hasznos ruhafélét küldött vele.

1977 nyarán sokat kertészkedtem Halásztelken. Ezt ugyan már eladtuk, de megmaradt a kertészkedési jogunk. Termett benne sok paradicsom is. Ennek a befőzése közben nagy baleset ért. Rám zúdult az egész lábas forró paradicsom. Főleg a lábszáraimat égette meg annyira, hogy meg kellett operálni bőrátültetéssel.

Sokáig feküdtem kórházban és nem lehettem ott az Ida esküvőjén sem. Mert ezen az őszen ment férjhez Kiss Sándorhoz, akivel a hívő gyülekezetükben ösmerkedett meg. Eleinte aggódtam, mert mint özvegynek két serdülő lánya volt, de azután nem volt semmi baj. A leányok elég korán férjhez mentek és Ida még azután is szívesen törődött velük és gyermekeikkel. 1978 augusztusában megszületett az Ida kislánya, szintén Ida. Az apja jobban szeretett volna fiút, de a nővérei igen örültek a lánynak, akit majd lehet szépen öltöztetni. Így már öt unokám volt.

Margaret sógornőm aránylag fiatalon halt meg 1978 őszén. Végrendeletében nagyon szépen gondoskodott rólunk. Ez az örökség sokat lendített rajtunk. Lilla ki tudta fizetni az új lakása beugróját, Laci Szegeden hozzáfogott egy társasház építéséhez. Akkor a postánál dolgozott mint sürgöny-kézbesítő. Míg a lakása készült, kivett bérbe Tápén, Szeged külvárosában egy kis, egy szobás házat. Ez a Tisza partján feküdt és többször én is nyaraltam ott nála.

1982 tavaszán kórházba kellett mennem állítólagos tüdőgyulladással. Nem éreztem nagyon rosszul magamat, de sokáig tartott, amíg teljesen meggyógyultam. Ez alatt Lilla átköltözött új lakásunkba Csepelen. Nekem nem kellett ott lennem a költözködési rumliban. A lakás 2 szoba összkomfortos. Ez is előrelépést jelentett az egy szobához képest. Vehettünk új bútort hála Margaret ajándékának. Lilla ekkor vett egy autót is. Nyáron egy ideig Lacinál voltam Tápén. Esténként kellemesen elsétálgattam a Tisza-parti gáton.

1982 december elején Ágnes unokám bejelentette nekem, hogy férjhez fog menni. Vőlegény-jelöltje Pethő Árpád vegyész egyetemi hall-

gató, tehetséges, értékes fiú. Az esküvőjüket még csak két év múlva tervezik, amikor Árpád elvégzi az egyetemet és Ágnes leérettségizik.

Ezen a napon elmentem egy kártya-partira. Mikor hazajövet a HÉV-ről leszálltam, elfogták előlem az utolsó taxit. Ha busszal megyek, még jó darabon kellett volna gyalogolnom a nagyon rosszul világított utcákon. Szaladva mentem egy arra jövő taxi felé az úttesten keresztül. Intettem, hogy „taxi” és a következő pillanat már az volt, hogy a mentőautóban élesztgetnek. Tehát addig, amíg mentőautót hoztak, lefektettek, levegőztettek, teljesen öntudatmentes voltam. Azóta tudom, hogy milyen lehet a halál: sem nem rossz, sem nem jó, egyáltalán semmilyen.

A kórházban megállapították, hogy csak a vállam tört el, más veszélyesebb sérülés nincs. Három nap múlva már el is hagyhattam a kórházat. Idáékhoz mentem, ahol Ida nagyon jól ápolt, amire rá is szorultam, mert nem volt olyan részem, amelyik ne fájt volna.

A Karácsonyt is Idáéknál töltöttem és újév után átmentem Rózsiékhoz. Náluk voltam, amíg annyira megerősödtem, hogy hazamehettem.

A baleset után, gyógyulóban

1983 tavaszán, nyarán sokat jártam ki Halásztelekre kertészkedni. Szerettem a kerti munkát és élvezettel főztem a saját termésű zöldségfélét. Nyár vége felé megint elmentem Lacihoz Tápéra. Olvastam az ott lévő könyveit. Néztük a televíziót és sokat sétáltam a Tisza gátján, élvezve Petőfi versének hangulatát. A következő évben, 1984-ben is ott töltöttem a nyár egy részét. Július 28-án átmentünk Nagykőrösre meglátogatni a Zoltán sírját, századik születésnapja alkalmából.

Augusztusban Lacival együtt jöttem vissza az Ágnes unokám esküvőjére. Nagy menyegzőt tartottunk, ott volt az ő egész hívő társaságuk és néhány rokon.

A tanácsházi házasságkötés után átmentünk az újpesti baptista templomba. Ezt a helyiséget csak kölcsön kapták a baptistáktól a menyegző idejére. Eskü nem volt, mert azt ők nem találták volna helyesnek, helyette kézről-kézre adtuk a mikrofont és mindenki egy bibliai mondattal és néhány hozzáfűzött szóval üdvözölte a fiatal párt. Amíg a templomban voltunk, nagy zivatar volt, ömlött az eső. Ez aggasztó volt, mert a vendégséget a Róziék bérelt kertjében tartották. Azonban mire rákerült a sor, elállt az eső, kisütött a nap. Így nagyon kellemes estét töltöttünk odafent, a fiatalság még táncolt is.

A fiataloknak lakásuk még nem volt. Egy magányos nő fogadta be őket, később egy üres lakást béreltek, majd egy özvegy ember adta át nekik egyik szobáját.

1986 tavaszán Lilla húgommal együtt elmentünk Margitkához Kazincbarcikára. Ottlétünkkor hallottuk az ijesztő hírt. A Szovjetunióban Csernobilban az atomerőmű katasztrofális módon meghibásodott és ennek következtében messze kiterjedő vidéken radioaktív eső esett, ami az ott élők egészségét nagyon kártékonyan befolyásolja.

Ekkor hallottuk azt is, hogy egy új ragályos betegség lépett fel az egész Földre kiterjedően. Ezt AIDS-nek nevezik, lassan, de biztosan öl és az orvosok nem találják az ellenszerét. Az emberiség úgy látszik a pusztulás felé halad a túlnépesedés ellenére is.

Ez év őszén érte családunkat a szomorú veszteség. Meghalt Sándor öcsém. Már évek óta nagyon gyöngé volt, rosszul is látott, de azért néha még fölcsillant benne a régi humora. Miskolcon temettük el a néhány évtizede meghalt kislánya sírjába.

1988 júliusban született az első dédunokám: Boglárka. Árpádék ez után nemsokára kaptak egy másfél szobás kis lakást, így már a sajátjukban lehettek.

1988 őszén örömdetes esemény volt családunkban. Tibor öcsém fia, Gyuri megnősült, elvette másodfokú unokatestvérének a lányát, Bárczay Katit. Nagy esküvői vendégséget rendeztek, az éttermet egészen betöltötte a sok fölállított asztal, cigányzene is szólt. Nagyon örült mindenki, hogy az Amerikában jól kereső Gyuri itthonról házasodott. 1989 júniusban államilag megrendezték Nagy Imre és kivégzett mártír-társai nagy, rehabilitáló temetését. Ezt mi a televízióban néztük Idáékkal. Megállapítottuk, hogy kommunista volt ugyan, de a kevésbé rosszakaratúak közül való, minket is ő oldott föl a kitelepítés alól és megérdemelte a sok virágot.

1989 szeptemberben újabb dédunokám született Árpádéknál: Levente.

Erdélyből nagyon rossz hírek szálltak. Kommunista diktatúra és erős magyar-üldözés. És voltak vezető állásban levő magyarok, akik ennek behódoltak. Többek közt Pap László református püspök. Állami nyomásra áthelyezte Tökés László temesvári lelkipásztort valami kis faluba. Ő erre kijelentette, hogy nem megy el, mert őt a temesvári gyülekezet választotta meg és a református egyházi törvények értelmében a püspököknek nincs joga őt onnan kimozdítani. A hívei mind mellé álltak és amikor a hatóságok erőszakoskodtak, kiobbant a forradalom. A kommunista diktátort feleségével együtt elfogták és kivégezték, a magyarok és románok együtt örültek. De korai volt az öröm. A román nacionalizmus hamarosan megint föllángolt. 1990 tavaszán nagy román tüntetés volt Marosvásárhelyen, amikor Sütő András magyar írórt olyan gorombán megverték, hogy a szeme is áldozatul esett.

1990 tavaszán megvolt Magyarországon a képviselő-választás. Aránylag kevesen szavaztak (60%). Több párt jutott be, nagyrészt polgári beállítottságúak. Az úgynevezett szocialista pártok igen kis számban. Az árak nőttek, az infláció fokozódott, az életszínvonal ment lefelé.

A nép csak ezt látja, úgy gondolja, hogy Kádár idejében jobb volt, mint most és nem látta be azt, hogy amit 40 évig rontottak, azt nem lehet két év alatt kijavítani. Nem számol azzal, hogy az ottani rossz gazdálkodás következménye a mostani alacsony életszínvonal. Az időközi választásokon azóta jórészt az úgynevezett szocialista párt győz. Számolnunk kell azzal, hogy a következő választáson az úgynevezett szocialista pártok fognak győzni. De mi nem számolunk vele. A gyerekeim a kilátásban levő kárpótlási jegyekért földet akarnak venni. Azt csinálják, amit akarnak, én már befejeztem az életet, kiléptem a jelenből a múltba.

1991 tavasszal született Árpádéknak a harmadik gyermekük: Bálint.

Az orosz hadsereg 46 év után végre kivonult Magyarországról. 1991. június 19-én hagyta el az országot az utolsó orosz katona. Ezen a napon tartotta mezőberényi kitelepített társaságunk az összejövetelét a 40. évforduló alkalmából. Én nem mentem el, mert túlságosan fárasztónak találtam volna, de fölvtették video-kazettára és megnézhettem. Érdekes volt látni az akkori fiatalokat mostani öregekként.

Ez évben, karácsony előtt megnősült András unokám. Egy, az ő hívő társaságukból való leányt vett el. A szülei paraszt származásúak, amit én csak egy fokkal tartok lejjebb valónak a mi társaságunknál. Hiszen Oswald Spengler is így ír: „Das Bauernvolk und seine Blüthe der Landa-del”.

Nagy esküvő volt sok meghívott vendéggel, de lakást csak nagyon silányat tudtak kapni. 1992 szeptemberben megszületett a kisfiuk: Dávid. Így most már 4 dédunokám van.

Ezeket láttam és éltem meg 87 év alatt. Hosszú volt az idő és változatos. Volt benne sok rossz is, de általában mégis szép és gazdag élet volt és érdemes volt leírni. Úgy érzem, hogy a végére értem. Amit még esetleg ezután meg kell élnem, azt már nem tartom érdemesnek följegyezni.

Budapest, 1993. májusa.

Utószó

A kitelepítés a családot egzisztenciálisan időszakosan tönkretette, de lelkében nem törte meg, sőt inkább megedzette.

Jaloviczky Zoltánné, sz. Bárczay Róza 1995. november 10-én hunyt el. Nagykőrösön, a Jaloviczky családi kriptá kertjében van eltemetve.

Öt unokája rendezett családi körülmények között önálló házban, illetve lakásban él, neveli 17 dédunokáját.

A neki járó kárpótlási jegyeken vett földeket még életében gyermekei akaratával összhangban – mert a vagyont az utódok számára, megőrzésre kapja az ember – átruházta unokáira.

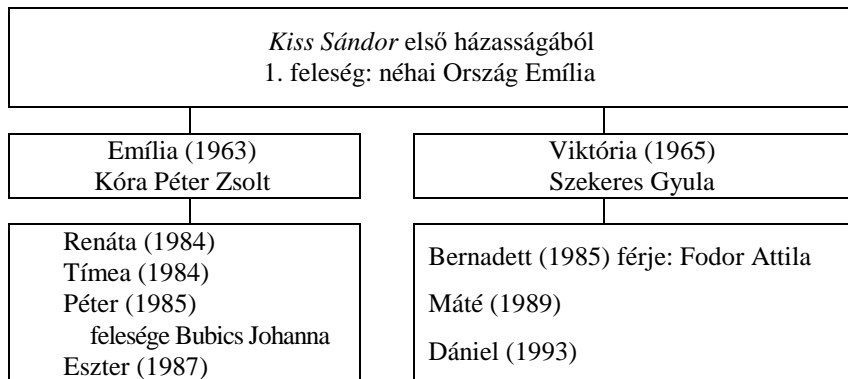
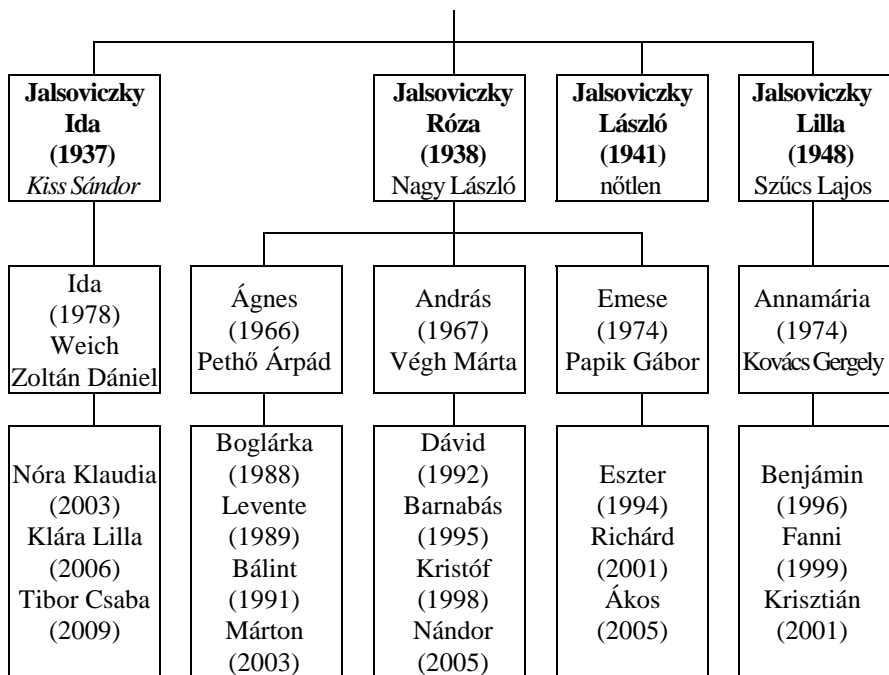
Gyermekei is részesültek kárpótlásban egyrészt a kitelepítésért, másrészt apai jogon, az elvesztett ingatlanok után.

Az alábbiakban megadjuk a leszármazottak felsorolását.

(szerkesztők megjegyzése)

Budapest, 2010. január hó

Jaloviczky Zoltán (1884-1958) és Bárczay Róza (1905-1995) leszármazottai

A gyerekek visszaemlékezései

Jaloviczky Ida: A továbbtanulás megíúsulása

1951. június 17-én, vasárnap évváróra gyülekeztek a nyolcadikosok a Batthyány utcai általános iskolában. Szép, kora nyári idő volt, így az udvaron lehetett az ünnepélyt megtartani. A nyolcadikosoknak sok megbeszélni valójuk volt egymással.

Hol van Kati? Még mindig nincs itt, pedig sohasem szokott elkésni. Ne is várjátok, mondta az egyik lány, kitelepítették.

Többen értetlenül figyeltek, mit jelent ez. Voltak, akik már hallottak ilyesmiről. Én is hallottam róla, szüleim minden héten háromszor számítottak a „csengőfrászra”.

Az igazgatónő mondott évváró beszédet, többek között arról is beszélt, ami a Szabad Nép-ben aznap megjelent, hogy nagyon helyes, hogy Budapestről kitelepítik az osztályellenséget, akiknek semmi helyük a fővárosban.

Nálunk eddig még nem jelentkezett az ÁVH a kitelepítési véghatározattal. Talán megúsztuk, vagy ezután fog sor kerülni rá, gondoltam. Vajon mehetek-e szeptemberben gimnáziumba? Két helyre is felvettek, a Szilágyiba és a Baar-Madasba. Hétfőn lehet beiratkozni, apa eldönti, hogy melyikbe, utána nyaralás egy alföldi rokon tanyáján. Vagy netalán mégsem?

Katit Békés megyébe vitték, vajon milyen lesz, ha nekünk is menni kell. Nem fogok megijedni, szeretem a falut, anyám is falun nőtt fel, vigasztaltam magam. A tanulást kár lenne abbahagyni, vajon lehet-e falun folytatni, talán egy közeli városban.

Ilyen gondolatokkal telt el a nap, jó volt lefeküdni, gyorsan elaludni.

Reggel csengetésre ébredt a család. Végünk van, mondta anyám, amikor bejött a gyerekszobába. A négy gyerek kipattant az ágyból. Apám azt mondta: igen, csomagolunk, holnap visznek minket. Meg kell beszélni, mi a legfontosabb, bútort alig vihetünk.

Elkezdődött a csomagolás, a házbeliek segítőkészen ajánlották fel segítségüket. Az egyik szomszéd ebédet adott és mi gyerekek éjszaka nálunk aludtunk. Felejthetetlen számomra az, amikor a vice házmesterné, aki maga is anyagi és egyéb családi gondokkal küszködött, egy 2 kg-os

kenyeret hozott, hogy vigyük el az útra, és nagy együttérzéssel búcsúzott családunktól.

Kedden reggel jött a teherautó, egy családdal, akik sírtak. Mi gyerekek teljességgel nem fogtuk fel a helyzetet, mert nem értettük meg, hogy miért sírnak. Mi kalandnak vettük, hogy megyünk vidékre, új helyzet, új élmények. Természetesen a szüleink egészen másként látták a dolgot. A teherautó a pályaudvarhoz érkezett, ott átszálltunk a vasúti személykocsikba. Délben indultunk, estére megérkeztünk Mezőberénybe, egy Békés megyei nagyközségbe. Az árokparton aludtunk. Reggel gyönyörű időre ébredtünk, amint körülnéztem, megláttam egyik iskolatársamat Gyertyánffy Ágnest, aki egy osztállyal lejjebb járt, de látásból jól ismertem. Mezőberényben jó barátságba kerültünk egymással, ami a mai napig tart.

* * *

Mint olyan budapesti serdülő leány, aki korábban minden nyarat a gazdálkodó rokonaimnál töltöttem, a mezőgazdasági növényeket jól ismertem, kíváncsian néztem a számomra ismeretlen, hatalmas táblán zöldellő növényt. Még nem hallottam a legújabb kísérletről, a gyapot magyarországi meghonosításáról. Mint kitelepítettnek volt alkalmam nyáron és ősszel megismerni. Kapálni úgy kellett, mint más kapás növényt, de a szedése, ahhoz „derék” kellett. A kitelepített brigád főleg 70 év körüli idős férfiakból és asszonyokból állt. Egy nagy kötényhez hasonló fehér zacskót kellett felkötni és abba szedni. Nekem még tetszett is a versenyhelyzet, félig gyerekként idős embereket le lehetett győzni, legalábbis a megszedett gyapot kilogrammok vonatkozásában.

A gimnazisták is szedték a gyapotot, de ők csak 3 napra jöttek, utána tanulhattak. Én nem, nekem itt kell maradni, meddig is? Kényszerlakhely határidő nélkül! Itt fogom leélni az életemet? Ki fog minket elengedni? Aki ideküldött, az biztos nem.

A kitelepítettek között voltak optimista és pesszimista megnyilvánulások is. „Ezt a nyugat nem hagyhatja!” „Mit gondoltok, miért mindenkit a keleti országrészbe hoztak, ismert a módszerük: Szibéria!” Vajon mikor lehet ebben az országban szabadon mozogva élni, hiszen ez a hazám?!

1954-ben apám érdeklődött a békéscsabai gyors- és gépíró iskolában, ahol biztatták, hogy jelentkezsem. Ehhez a tanácsházáról kellett vinnem egy ajánlást. A tanácstitkár azt mondta, hogy majd postán küldik el az iskolába. Néhány nap múlva bementem, Pozsonyi tanár úr megmutatta a levelet, miszerint nem javasolnak, mint kitelepítettet. Nagyon segítőkészen megkérdezte, hogy dolgoztam-e. Amikor mondtam, hogy igen, az állami gazdaságban, azt a tanácsot adta, hogy kérjek egy olyan adminisztrátortól, akinek van állami gazdasági pecsétje egy néhány soros javaslatot. Ezt a tanyán levő bérelszámolóknak megvettem. Bevittem az iskolába és a tanár a szemem láttára eltépte a tanácstitkár korábbi levelét, így tudtam a gyors- és gépíró iskolába bejutni. Abban az időben ehhez óriási bátorság kellett a tanárom részéről!

1955 nyarán elvégeztem az iskola I. osztályát, azonban állást nem kaphattam kitelepített voltom miatt, ezért ősztől újra az állami gazdaságban folytattam tevékenységemet.

Egyik nap nagyon elszomorított, hogy nem kapok állást, meddig kell még a répát szednem és egyéb mezőgazdasági munkákat végezni. A következő reggeli Biblia olvasásom alkalmával a következőkre figyeltem fel:

„Ne aggodalmaskodjatok tehát, és ne mondjátok: mit együnk, vagy mit igyunk, vagy mivel ruházkodjunk?

Mert mindezeket a pogányok kérdezik. Mert jól tudja a ti mennyei Atyátok, hogy mindezekre szükségetek van.

Hanem keressétek először Istennek országát, és az ő igazságát; és ezek mind megadatnak néktek.

Ne aggodalmaskodjatok tehát a holnap felől; mert a holnap majd aggodalmaskodik a maga dolgai felől. Elég minden napnak a maga baja.”

Ezek az igeversek akkor és azóta is nagyon sokat jelentettek számomra.

Jaloviczky Rózsi: Újra Budapesten

1956. szeptember 1-én érkeztem Mezőberényből Budapestre, ahol a Budapesti Csokoládégyárban kezdtem dolgozni mint betanított munkás. Szilasligeten nagynénéméknél laktam, mivel Budapesten nem volt letelepedési engedélyünk. Három műszakba osztottak be, pár hétig jártam be Szilasligetről, azután jött 1956 októbere. A tél elején sikerült Budára költözni, a régi lakásunkban kaptam egy ágyat. Hárman laktunk egy szobában, Mariska néni a lakásadó, egy nyugdíjas tűzoltó és két papagáj. Szegény madarak voltak a legkellemetlenebbek. Mikor reggel a műszak után lefeküdtem, Mariska néni kiengedte őket a kalitkából, odajöttek a fejemhez és ott csipogtak. Én félálomban zavartam őket, Mariska néni félt, hogy lecsapom a madárkáit. Néhány hónap után tovább költöztem egy rokonunkhoz, ott már egy külön albérleti szobám volt, csak fűteni nem lehetett. 1957 tavaszán elmentem szövő tanulónak a Pamuttextil Művekbe, három műszakba. Itt kezdtem el a gimnáziumot levelező tagozaton. Bementem lakni a gyár női szállására, ahol nyolcan voltunk egy szobában. Éjjel a zuhanyozóban tanultam, de sokszor jött a felügyelet és eloltották a villanyt és ágyba küldtek.

1962 tavaszán, amikor már a gimnázium harmadik osztályát végeztem, átmentem a BHG-be dolgozni betanított munkásnak, két műszakba. Ekkor ismét albérletbe kerültem, ott jobban tudtam tanulni, 1963-ban érettségiztem.

Jaloviczky László: karácsonyi csomag érkezett!

10 éves voltam, amikor Mezőberénybe kitelepítették családjunkat. 1951 szeptembertől az V. osztályba jártam. A tél közeledtével anyagi helyzetünk egyre rosszabbodott, a karácsonyi ünnepek közeledtek, igen szegényes ünnepekre számíthattunk. Ennivalónk nem sok volt. Ekkor érte családjunkat egy igen kedves meglepetés. Borsodról egy nagy csomag érkezett. A konyhában bontották fel szüleim és mi gyermekek is jelen voltunk, és élénk érdeklődéssel néztük, hogy mi minden van a csomagban. Egymás után kerültek elő az értékes élelmiszerek: kolbász, szalonna, zsír, bab, tojás, liszt, cukor és sok más is.

Különösen megható volt, hogy sok kis csomag volt a dobozban, látszott, hogy igen sokan adakoztak számunkra, pedig tudtuk, hogy 1951-ben Borsodon is nagy szegénység volt. Édesanyánknak különösen jól esett, hogy a szülőföldje nem feledkezett el a nehéz helyzetbe kerülő családról és a borsodiak ilyen komoly élelmiszersomagot küldtek.

Jaloviczky Lilla: Emlékeim a múltból

1951. június 20-án harmadik születésnapomon gyönyörű reggelre ébredtünk. A nap ragyogóan sütött, a fű harmatos volt. Még sohasem aludtam a szabadban. A vasúthoz közel lévő területen tették le anyámék a matracokat azon aludtunk. Korán volt, a többiekre nem emlékszem, hogy ébren lettek volna, csak apámra. Ő kézen fogott és elmentünk sétálni egy kis felfedező útra, miután szólt valakinek, valami örfélének, hogy a szemben lévő malomhoz megyünk. Bementünk, egy férfire emlékszem, a molnár lehetett, akivel apám beszélgetett. Érdeklődött milyen hely Mezőberény, kik lakják és mivel foglalkoznak.

A lakóhelyünkre érkezésig csak néhány képfoszlány él bennem, székeken mentünk, maszatos lévén, valaki megmosdatott, aztán másnap reggel a kamrába, ahol aludtunk beragyogott a felkelő nap, később anyám a szoba padlóját súrolta, ugyanis előttünk pulykák laktak ott.

Megérkezésünk napján, vagy másnap volt már nem tudom, de arra emlékszem dél körül lehetett, amikor a házi néni menyé Zsuzsika néni, nagyon szép asszony volt, behívott a verandájukra, hogy nézzem meg a kislányát. Két év körüli gyermek feküdt a bölcsőben, ami tüllel le volt takarva a legyek miatt. A bölcsőhöz közelebb lépve láttam, hogy a gyermek mindkét arcán vizes ruha van, hogy hűtse, alatta látszott, hogy az ekcémás bőrét már véresre dörzsölte a kis öklével. Megrendítő látvány volt. Később tudtam meg, hogy az orosz fogság, ahová a háború után a svábokat elhurcolták, nemcsak Zsuzsika néninek jelentett nyomorúságot, de a gyermekének is jutott belőle.

Még egy kép él bennem, valószínűleg az első napokból. Éjszaka volt, én a rácsos gyerekágyamban aludtam, egyszer csak arra ébredtem, hogy a szemembe világít egy zseblámpa, mögötte az ágyam rácsánál egy hatalmas sötét alak körvonalazódott. Rendőr volt, ellenőrizte, hogy vajon mindenki otthon van-e.

A ház, ahova kerültünk, egy olyan örökmozgó eleven gyereknek, amilyen én voltam paradicsom volt. Nagy kert elől, gyönyörűen rendbe tartott bukszus sövényekkel, nagy kert hátul, hatalmas gazdasági udvarral, szalmakazallal, csutkakúpokkal, később játszótársakkal.

A lakásunkat, mindig ideiglenesnek tekintetem, de jól éreztem magam, szüleim aggodalmából, hogy miből fogunk megélni keveset fogtam fel. Iskoláimat Mezőberényben a 2. számú általános iskolában kezdtem. Kató néni, akit Szlovákiából telepítettek a faluba, tanított meg a betűvetésre és az olvasásra.

Már a felsőfokú technikumba jártam, amikor találkoztam vele Budapesten és megkérdezte, hogy még mindig olyan szépen írok-e. Elcsodálkoztam, hogy mikre emlékszik. Memóriájának titkára 1992-ben derült fény, amikor kis Idával, Ida nővérem leányával Tisza-túrán voltunk és közben meglátogattuk Kató nénit Kisvárdán egy öregotthonban. Nagyon örült nekünk, sokat beszélgettünk, egyszer csak elővett egy füzös dossziét. Minden elsős tanítványának, így nekem is év vége felé, amikor már megtanultunk írni, egy kitépett irkalapra két-három mondatot kellett felírni, majd dátummal és aláírással ellátni. Ezeket az irkalapokat őrizte a füzös dosszié, melyet időnként fellapozott, és így emlékezetében megőrizhette az egykori nebulóit. Negyven év után visszakaptam az irkalapot, és visszakapta mindenki, aki őt meglátogatta.

A mezőberényi iskola erős, jó iskola volt. A diákot emberszámba vették, fegyelmet követeltek és tanítottak. A különbséget nyolcadikban tudtam meg, amikor év elején azért, hogy felvegyenek majd továbbtanulni, – mert származásom miatt nem remélhettem, hogy bejutok a békési gimnáziumba – Szilasligetre költöztünk anyámmal, egy faluszéli, villany nélküli házba, ahonnan 3 km-re lévő kerepesi iskolába jártam többnyire gyalog, de néha biciklivel. Azt hiszem az osztályban mi laktunk a legnyomorúságosabb körülmények között, azonban ezt igazán átmenetinek tekintetem, és így engem a körülmények nem nyomasztottak, ellentétben anyámmal, aki nehezen viselte a mezőberényi lakáshoz képest lényegesen rosszabb körülményeket. Sokat kínlódott a fűtéssel, a pöttömnyi vaskályhában, melyről egyik versében meg is emlékszik.

A kerepesi iskola gyenge volt, nem sokat tanultam. A Kaffka Margit gimnáziumba jelentkeztem, ahová fel is vettek. A gimnáziumban volt egy-két tanárunk, aki igen jó pedagógus volt és volt akit igaz emberiségéért nagyon tiszteltünk. De volt ellenpélda is.

Eljött a pályaválasztás, úgy gondoltam egyetemen nem próbálkozom, inkább csak főiskolával, illetve akkor még felsőfokú technikum volt. Reál érdeklődésű lévén, a Bánki Donát Felsőfokú Gépipari Technikumba jelentkeztem. A felvételi vizsga írásbelije a nagy előadóteremben volt, ahová néhány lépcső vezetett le. Már a padban ültem, amikor a nevemen szólított a lépcső tetejéről egy kedves filigrán idősebb hölgy. Odamentem hozzá, mire ő azt mondta: „Csak látni szerettem volna azt a Jalsoviczkyt, akiről olyan pocsék jellemzést adtak.” A Bánki Donát Felsőipari Iskolában sok évvel azelőtt a tágabb családból két Jalsoviczky is tanított, egyik igazgatója is volt egy ideig az iskolának, de emlékezni rájuk már csak a műhelyben az egyik gyakorlati oktató emlékezett és a kedves filigrán hölgy, Gizi néni, aki a tanulmányi osztályon dolgozott. Hogy mit tartalmazott és ki látta a rólam írt véleményt nem tudom, de célt nem ért, mert Gizi néni kezében ajánlólevéllé szelídült.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	3
Gyermekkor	5
Fiatal éveim.....	36
Házasságom, budapesti életünk	80
Háborús évek Budapesten és vidéken.....	108
Háború utáni évek	118
Kitelepítés	127
Jaloviczky Zoltán 1953-ban bátyjához írt leveleiből válogatás, aki a Hejőpapiban lévő református szeretotthonban élt ebben az időben.....	145
A kitelepítés feloldása.....	153
Visszaköltözésünk	165
Körülményeink javulása	176
Utószó	190
A gyerekek visszaemlékezései.....	192

A borsodi Bárczay kúriát Bárczay László az 1900-as évek elején építtette, ebben az állapotában mutatja a felső kép.

A II. világháború után Bárczay Tibor, aki örökölte, kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba és a házat eladta a római katolikus egyháznak iskola céljára, amely később államosításra került.

Az alsó kép jelenlegi állapotában mutatja az épületet, amely átépítés után jelenleg is iskolaként funkcionál.

